

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI HUKUKTA KADIN HAKLARININ GELİŞİMİ VE TÜRK
HUKUK SİSTEMİNE YANSIMALARI

EBRU KAYA

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PROF. DR. ALİ AYATA

KARAMAN – 2023

	ENSTİTÜ TEZ ONAY FORMU	Doküman No	FR-285
		İlk Yayın Tarihi	05.02.2018
		Revizyon Tarihi	27.10.2020
		Revizyon No	01
		Sayfa No	1/1

ULUSLARARASI HUKUKTA KADIN HAKLARININ GELİŞİMİ VE
TÜRK
HUKUK SİSTEMİNE YANSIMALARI

Tezin Kabul Ediliş Tarihi:13/01/2023

Bu tez, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 23/12/2022 tarih ve 53/1353 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Hazırlayan	Kalite Sistem Onayı
-------------------	----------------------------

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında, uluslararası hukukta kadın haklarının nasıl bir gelişim gösterdiği, kadın hakları konusunda yaşanan gelişmelerin Türk Hukukuna nasıl yansıdığı ve kadın haklarına ilişkin gelişme gösteren yasal düzenlemelere rağmen uygulamada yaşanan kadın hakları sorunu araştırılmaktadır.

Bu çalışmanın tamamlanmasında, benden desteğini esirgemeyen değerli tez danışmanım Prof. Dr. Ali AYATA'ya, bu süreçte her zaman yanımda olan sevgili eşime, benden emeğini hiçbir zaman esirgemeyen anneme ve babama çok teşekkür ederim.

ÖZET

Bu çalışmada, uluslararası hukukta, Avrupa Birliği hukukunda ve Türk hukukunda kadının insan haklarına ilişkin düzenlemelere ve bu düzenlemelerin uygulamaya ne şekilde yansıdığına, uygulamada somut olarak ne kadar başarı sağlandığına yer verilmiştir. Sanayi Devrimi ile birlikte çalışma hayatında daha aktif rol alan ancak sosyal haklara erişimi, erkek bireylere göre daha sınırlı olarak belirlenen kadınlara yönelik sosyal, ekonomik ve siyasi politikaların sistemli bir şekilde oluşturulması feminist kadın hareketleriyle ortaya konulmuştur. Feminist kadın hareketleri ile birlikte “toplumsal cinsiyet” kavramı yasal düzenlemelerde yer almış ve kadınlar, ilk olarak erkeklere tanınan vatandaşlık haklarını elde etmişlerdir. Uluslararası düzenlemelerle dünya genelinde kadının özgürlük, eğitim, sağlık, çalışma ve siyasi hakları başta olmak üzere birçok hakka erişimi kolaylaştırılmaya çalışılarak kadının kendisini birey olarak hissedebilmesi sağlanmıştır. Bu düzenlemeler, yüzyıllardır kendisine sadece ve sadece insan olmasından kaynaklanan hakların bile tanınmadığı kadınlar için çok büyük önem arz etmektedir. Bu düzenlemeler; insan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda ülkeleri, ulusal mevzuatlarında bu doğrultuda düzenleme yapılması konusunda harekete geçirmekte ve kamusal alanda önemli eylem planları gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. Bu çalışmanın temel amacı ise kadınların hakları için yüzyıllardır gösterdikleri ve göstermeye devam ettikleri mücadeleler sonucunda yapılan uluslararası düzenlemeler ile birlikte kazandıkları hakları ve kazanılan bu hakların uygulamada hayata geçirilmesi için gerçekleştirilen sosyal politikalardan elde edilen başarıların Türk Hukuku çerçevesinde değerlendirilmesidir.

Anahtar Kelimeler; Kadının insan hakları, toplumsal cinsiyet, kadına yönelik şiddet, adalete erişim, CEDAW, İstanbul Sözleşmesi.

ABSTRACT

This study included, women's regulations related to civil liberty, in international law, in European Union law, and in Turkish law and how these regulations reflect on implementation, and how much achievement perceptibly has been made in implementation. With the industrial revolution, women who were determined to take more active roles but whose access to social rights is more limited compared to men were put forward by Feminist Women's Movements. Along with Feminist Women's Movements, the term "Gender" took a part in legal regulations and women obtained citizenship rights which are first accorded to men. Around the world, associated with international regulations by trying to facilitate access to many rights, women were provided to feel like individuals, particularly women's liberty, education, health, work, and civil rights. These regulations for centuries have had great importance for women whose rights are not even recognized just they are purely and simply human. These regulations provided countries mobilize to make arrangements about civil rights and gender mainstreaming in this direction in their national legislation on gender equality and important action plans are realized in the public sphere. The main purpose of this study is the evaluation of the rights gained by women as a result of the struggles they have shown and continued for centuries for their rights, together with the international regulations, and the achievements of the social policies carried out to put these rights into practice, as a part of Turkish Law.

Key Words: Women's human rights, gender equality, access to justice, violence against women, CEDAW, Istanbul Convention;

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM TARİH BOYUNCA KADINLARIN HAKLARI İÇİN YAPMIŞ OLDUKLARI MÜCADELELER	7
1.1. 1791 Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirisi	7
1.2. İlk Kadın Hakları Sözleşmesi- SENECA FALLS /1848	9
1.3. Lowell Kadınlarının Mücadeleleri	11
1.4. İlk Kadın Savaşı/1929.....	12
1.5. Women’s Liberation Movement / Kadın Kurtuluş Hareketi	15
1.6. Black Feminizm	16
1.7. #MeToo Hareketi.....	17
II. BÖLÜM TOPLUMSAL CİNSİYET TEMELİNDE KADIN HAKLARINA YÖNELİK YAPILAN ULUSLARASI DÜZENLEMELER	19
2.1.Yurttaş ve Kadın Hakları Beyannamesi.....	19
2.2. Birleşmiş Milletler Kapsamında Yapılan Uluslararası Düzenlemeler	21
2.2.1. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (10/12/1948).....	21
2.2.2. Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasi Haklar Sözleşmesi.....	23
2.2.3. Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi.....	24
2.2.4. Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (CEDAW)	25
2.2.4.1. İhtiyari Protokol	36
2.2.4.2. Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair 1993 Tarihli Bildirge	38
2.2.4.3. Pekin Deklarasyonu.....	39
2.2.5. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmeleri.....	41

2.2.5.1. 100 sayılı Eşit Ücret Sözleşmesi (1951)	42
2.2.5.2. 111 sayılı Ayırmıcılık (İş ve Meslek) Sözleşmesi (1958).....	42
2.2.5.3. 122 No'lu İstihdam Politikası Sözleşmesi (1964)	43
2.2.5.4. 142 No'lu İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Sözleşmesi (1975).....	43
2.2.5.5. 156 sayılı Aile Sorumlulukları Olan Kadın ve Erkek İşçilere Eşit Davranılması ve Eşit Fırsatlar Tanınması Hakkında Sözleşme (1981).....	43
2.2.5.6. 158 No'lu Hizmet İlişisine Son Verilmesi Sözleşmesi (1982)	44
2.2.5.7. 171 No'lu Gece Çalışması Sözleşmesi (1990)	44
2.2.5.8. 183 sayılı Kadının Doğum ve Doğum Sonrası Çalışması Hakkında Sözleşme (2000)	45
2.2.5.9. 189 Sayılı Ev İşçileri İçin İnsana Yakışır İş Hakkında Sözleşme (2011)	46
2.2.5.10. 190 Sayılı Çalışma Yaşamında Şiddet ve Tacizin Ortadan Kaldırılması (2019)	46
2.3. Avrupa Konseyi Kapsamında Yapılan Uluslararası Düzenlemeler	48
2.3.1. 1950 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	48
2.3.2. Avrupa Sosyal Şartı	49
2.3.3. İstanbul Sözleşmesi (2002)	53
2.4. Avrupa Birliği Kapsamında Yapılan Uluslararası Düzenlemeler	61
2.4.1. Roma Antlaşması	63
2.4.2. Maastricht Antlaşması	65
2.4.3. Amsterdam Antlaşması	66
2.4.4. Kadın Erkek Eşitliğinin Sağlanmasına Yönelik Avrupa Birliği Yönergeleri (Tarih Sırasıyla):	68
III. BÖLÜM TÜRK HUKUKUNDA KADIN HAKLARININ GELİŞİM SÜRECİ... 77	
3.1. Osmanlı Devleti'nde Kadın Hakları	78
3.1.1. Meşrutiyet Dönemine Kadar Osmanlı Devleti'nde Kadın Hakları Gelişimi.....	78
3.1.2. Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nde Kadın Hakları Gelişimi	82
3.1.3. Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Kadın Hakları Gelişimi	84
3.2. Cumhuriyet Dönemi'nden Günümüze Kadar Kadın Hakları Gelişimi.....	87
3.3. Kadına Karşı Şiddeti Önlemeye İlişkin Türk Hukukunda Yer Alan Yasal Düzenlemeler.....	96
3.4.1. Türk Anayasalarında Kadın Hakları	97
3.4.1.1. 1876 Tarihli Kanun-u Esasi.....	97
3.4.1.2. 1921 ve 1924 Tarihli Anayasalar	98
3.4.1.3. 1960 Tarihli Anayasa	99
3.4.1.4. 1982 Tarihli Anayasa	99
3.4. Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türk Hukukunda Kadın Hakları Gelişimi	105

3.5.Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye İlerleme Raporları ve Türkiye’de Yaşanan Kadın Hakları Gelişimi.....	123
3.4.1.Türkiye 2006 Yılı İlerleme Raporu.....	124
3.4.2. Türkiye 2007 Yılı İlerleme Raporu	125
3.4.3. Türkiye 2008 Yılı İlerleme Raporu	126
3.4.4. Türkiye 2009 Yılı İlerleme Raporu	126
3.4.5. Türkiye 2010 Yılı İlerleme Raporu	127
3.4.6. Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu	128
3.4.7. Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu	130
3.4.8. Türkiye 2013 Yılı İlerleme Raporu	131
3.4.9. Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu	132
3.4.10. 2015 Türkiye Raporu	133
3.4.11. 2016 Türkiye Raporu	134
3.4.12. 2018 Türkiye Raporu	135
3.4.13. 2019 Türkiye Raporu	136
3.4.14. 2020 Türkiye Raporu	138
3.4.15. 2021 Türkiye Raporu	141
3.4.16. 2022 Türkiye Raporu	143
SONUÇ	147
KAYNAKÇA.....	156

KISALTMALAR LİSTESİ

AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)
AB	: Avrupa Birliği
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
BM	: Birleşmiş Milletler
CEDAW	: Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
GREVIO	: Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence(Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddete Karşı Eylem Uzman Grubu.)
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization)
KSGM	: Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün (KSGM)
KADER	: Kadın Adayları Destekleme Derneği
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TMK	: Türk Medeni Kanunu
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

GİRİŞ

İnsan hakları kavramının genel anlamı insanın insan olmaktan kaynaklanan hak ve özgürlüklerini ifade etmektedir. Bu çerçevede insan hakları her türlü sosyal politika, kamusal yarar ve siyasal kaygının üzerinde yer alan vazgeçilmez ve devredilmez niteliği olan haklardan oluşmaktadır. İnsan hakları hiçbir ayırım yapılmaksızın herkese karşı ileri sürülebilmektedirler. Hukuk bireyleri genelleştirerek soyut bir kavram olarak ele almaktadır. Soyut bir kavram olarak ele alınan insan teriminin cinsiyet bakımından nötr olduğu varsayılmaktadır. Ancak tarihsel süreçte var olan toplumsal zihniyetlere bakıldığında ise insan kavramına cinsiyet bakımından nötr olarak algılanmadığı ve kadınların insan haklarının ihlal edilmesinin insan hakları kapsamında değerlendirilmediği görülmektedir. Bu durum ise kadının insan hakları terimini gündeme getirmiştir.

Tüm insanlığın zaman döngüsünden en çok beklediği gelişmelerden bir tanesi, insanların haklarını tartışırken fizyolojik bir ayırım yapılmasına ihtiyaç duyulmadan ve cinsiyet belirtilmeksizin kadın ile erkeğin ortak kesişim kümesi olan insan haklarının tartışılabildiği eşitlik seviyesine gelebilmektir. Kadınların talep ettiği haklar, sadece kadınlara özgü ayrıcalıklı haklar değil; kadın-erkek her insanın doğuştan sahip olması gereken haklardır. Kadınların talep etmiş oldukları bu hakların sadece kadınları ilgilendiren marjinal haklar olduğu düşüncesini uyandıran kadın hakları yerine, kadının insan hakları terimi gündeme gelmiştir. Bu çerçeveden bakıldığında ise kadının insan hakları terimi, insan haklarının kadın alanına uygulanması açısından daha kapsayıcı olduğu kabul edilebilmektedir.

Kadınlar, yüzyıllardır kendilerine tanınmaktan imtina edilen insan haklarının kendileri için de geçerli olduğunu tüm dünyaya duyurmak için çeşitli mücadeleler vermektedir. Bu anlamdaki mücadelelerinin bir kısmı başarısızlıkla sonuçlanmış olsa da

birçok mücadelelerinde seslerini dünyaya duyurmayı başarmışlardır. Kadınların bu anlamlı mücadeleleri neticesinde uluslararası hukukta birçok düzenleme yapılmıştır. Ancak düzenlemelerin uygulamaya geçirilmesinde sorunlar yaşanmış ve halen yaşanmaya devam etmektedir. Kadınların hakları için verdikleri mücadeleler ve bu mücadeleler neticesinde oluşturulan uluslararası düzenlemelerin Türk Hukuku'na yansımaları ile uygulamada yaşanan sorunların ele alındığı bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümü kadınların tarihsel süreçte uluslararası yankı uyandıran, hakları için verdikleri mücadelelerine yer verilmiştir. Bu kapsamda ilk mücadele, 1791 yılında Fransa'da yayınlanan Yurttaş ve İnsan Hakları Beyannamesi'nde yer alan insan ve yurttaş kavramlarının kadınları kapsamadığını anlamaları ile başlatılmıştır. Kadınlar Fransız Devrimi'nin yaşanmasına en çok yardım edip destek olan kesim olmalarına rağmen kendilerinin değil yurttaş, insan yerine dahi koyulmaması nedeniyle devrimci bir kadın tarafından kürsüye çıkılarak Kadın ve Yurttaş Hakları Beyannamesi okunmuştur. Ancak bu durum yetkililer tarafından kadının doğasına aykırı hareket etmesi olarak değerlendirilmiş ve devrimci kadın Olympe de Gouges'in en acımasız idam şekli olan giyotinle idam edilmesine karar verilmiştir. Bu durum kadınların hakları için mücadele etmeleri gerektiği, aksi halde kendilerinin insan yerine konulmadığı bir dünyada yaşamaya devam edecekleri bilincini uyandırmıştır. Ancak yine yapılan baskılar nedeni ile uzun süre herhangi bir mücadele gösterememişlerdir. Dayanılmaz boyutlara ulaşan kadın hakları ihlalleri ile ikinci sınıf insan muamelesi gören kadınlar kendilerine yapılan haksızlıklara yavaş yavaş seslerini çıkarmaya başlamışlar ve feminist kadın hareketlerinin temelini oluşturmuşlardır. Kadınlar gerçekleştirdikleri birçok eylemde aslında bir araya geldiklerinde ne kadar güçlü olduklarını, seslerini tüm Dünya'ya duyurabilecekleri bir güce sahip olduklarını bu mücadeleleri sonucunda anlamışlardır. Kadınlar vermiş oldukları mücadeleleri neticesinde uluslararası

alandaki birçok düzenlenmenin yapılmasını sağlamışlardır. En önemlisi de dünya ekonomisinin kadınlar olmadan hiçbir şekilde ayakta kalamayacağı ve ekonomide kadınların ne kadar önemli olduğunun anlaşılması üzerine kadınların iş hayatlarına ilişkin yapılan düzenlemelerdir. Sanayi Devrimi ile kadınların ekonomiye katılımları artmış, ancak daha ağır şartlarda çalışmalarına rağmen erkekler ile eşit ücret alamamaları kadınları bu konuda mücadele etmeye zorlamıştır. Bu mücadele o kadar uzun sürmüştür ki Sanayi Devrimi'nden 1950 yılında oluşturulan Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun oluşturulması sürecine kadar uzanmıştır. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun temel amaçlarından birinin eşit işe eşit ücret ilkesinin gerçekleştirilmesi olmasına rağmen günümüzde hem ülkemizde hem de diğer dünya ülkelerinde kadınların eşit işe eşit ücret alamamaları dahil iş hayatlarında karşılaştıkları birçok sorun var olmaya devam etmektedir.

Kadınlar, kendilerine bir sır gibi saklanması dikte edilen toplumsal zihniyet çerçevesinde yaşamış oldukları tecavüz, taciz vs. gibi olayları kimse ile paylaşamadıkları bir dönemde sosyal medya hareketi olan “#MeToo Hareketi” ile birbirleriyle paylaşmaya başlamışlardır. Böylece yaşadıklarının bir sır olarak kalmaması gerektiği, yaşanan olayların ağırlığının paylaşıldıkça hafiflediği ve suçu işleyen faillerin saklanılmaması gerektiğine ilişkin bilincin oluşturulması sağlanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise kadınların hakları için gerçekleştirmiş oldukları mücadeleleri sonucunda uluslararası hukukta yapılan düzenlemelere yer verilmiştir. Bu düzenlemeler ile kadınların insan olmalarından dolayı var olan hakları güvence altına alınırken eğitim, sağlık ve çalışma hayatlarına ilişkin birçok düzenlemeler oluşturulmuştur. 1791 yılında yayımlanan ve bir devrimci kadının idam edilmesi ile sonuçlanan Kadın ve Yurttaş Hakları Beyannamesi'nden sonra uluslararası hukuk kapsamında düzenlemelerin yapılabilmesi için kadınların bir asrı geçen süre boyunca

beklemeleri gerekmiştir. II. Dünya Savaşı esnasında dünyada erkek nüfusunun azalması ve ekonominin ayakta kalabilmesi için kadınların iş gücüne ihtiyaç duyulması savaşın sona ermesinin ardından kadınların ekonomide ne kadar çok öneme sahip olduklarını ortaya koymuş ve Birleşmiş Milletler'in de etkisi ile kadın hakları için çeşitli düzenlemeler oluşturulmuştur. Kadınların ekonomik alandaki varlıklarının önemini anlayan ve ekonomik bir birlik olarak kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu ayırım yapılmaksızın eşit işe eşit ücret ilkesini temel amaçlarından birisi olarak benimsemiştir. Hatta öyle ki ilerleyen süreçlerde Avrupa Birliği olarak adlandırılan topluluk, kadın haklarının korunması için çeşitli sosyal haklar tanımlayan Birlik'e üye ülkelere ulusal mevzuatları ile bu ilkeleri tanımlaması zorunluluğu getiren bir birlik olmuştur.

Kadınların hakları için en etkili ve halen etkinliğini devam ettiren sözleşme ise Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlemesi Sözleşmesi'dir. Kadına yapılan ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını amaçlayan bu Sözleşme, insan haklarına sadece erkeğin değil kadının da sahip olduğu vurgusu üzerinden biçimlendirilmiştir. Sözleşme'de, üye olan ülkelere ulusal mevzuatlarının sözleşme çerçevesinde oluşturulması gerekliliğine değinilen maddeler yer almaktadır. Sözleşme'ye üye olan ülkelerde yaşanan kadın erkek eşitsizliğine ilişkin sorunların denetlenmesi adına çeşitli denetim usullerine yer verilen maddelerle sözleşmenin etkinliği artırılmak istenilmiştir.

2011 yılında imzaya açılan ve Türkiye tarafından ilk olarak imzalanan Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi ile CEDAW'da yer almayan kadına yönelik şiddetle ilgili olarak düzenlemelere yer verilmiştir. Bu sözleşme ile şiddet ve aile kavramlarından nelerin anlaşılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu sözleşme ile şiddetin önlenmesi için atılacak olan adımlar ve şiddetin bir suç olduğu ve failin cezalandırılması gerekliliği belirlenmiştir. Bu

kapsamda, sadece ülkemizin değil dünyanın da önemli sorunlarından birisini oluşturan kadına yönelik şiddete ilişkin uluslararası hukukta yer alan önemli sözleşmelerden birisi olmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Türk Hukuku'nda Osmanlı Devleti'nden itibaren kadın haklarının nasıl bir gelişim gösterdiği ve uluslararası hukukta kadın haklarına ilişkin yaşanan gelişmelerin Türk Hukuku'na yansımalarının neler olduğuna ve uygulamada yaşanan problemlere yer verilmiştir. Kadın hakları ilk Türk devletlerinde birçok ülkeden daha gelişmiş durumdadır. Ancak değişen coğrafi, sosyal, kültürel ve dinsel etmenler ile kadın hakları ilk Türk devletlerindeki var olan etkisini kaybedip dünya genelindeki kadın hakları profiline dönüşmüştür. Türkiye'de de diğer ülkeler gibi uluslararası düzenlemeler doğrultusunda kadın haklarının gelişimini sağlamak adına mevzuat düzenlemeleri, çeşitli eylem planları ve sosyal politikalar geliştirilerek kadın haklarının olması gereken konuma getirilmesi amaçlanmaktadır. Türkiye'de her ne kadar uluslararası hukukta yer alan düzenlemeler, ulusal mevzuata entegre edilmeye çalışılarak toplumsal cinsiyet eşitliği geliştirilmek istense de kadınların, iş, eğitim, sağlık ve daha birçok alanda erkek bireyler ile eşit haklara sahip olabilmeleri sağlanamamıştır. Bunun en önemli nedeni ise ataerkil toplumsal zihniyet yapısının değiştirilebilmesine ilişkin eylem planlarının gerçekleştirilememesidir. Bir diğer neden ise kadınların insan olmalarından dolayı var olan haklarının, kadınlara pozitif ayrımcılıklar verilerek süreklilik kazandırılabilmesine ilişkin var olan inançtır. Bu nedenle Türk Hukuku'nda da kadın hakları, diğer ülkelerde de olduğu gibi hedeflenen noktaya getirilememiştir.

Bu çalışmada, yapılan birçok uluslararası düzenlemeye rağmen kadın haklarının uygulamada karşılaştığı problemlerin temelinin ataerkil toplumsal zihniyet yapısı olduğu ve gerek ülkemizde gerek dünyada kadın haklarının insan hakkı olduğunun koşulsuz

şartsız kabul edilerek hiçbir pozitif ayrımcılığa gerek görülmeden kadınlara insan haklarının tanımlanması gerektiği değerlendirilmiştir.

I. BÖLÜM

TARİH BOYUNCA KADINLARIN HAKLARI İÇİN YAPMIŞ OLDUKLARI

MÜCADELELER

1.1. 1791 Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirisi

Kadınların toplumsal cinsiyet eşitliği yolundaki mücadelelerinin başlangıcı olarak 1789 Fransız Devrimi kabul edilmektedir. Dünya tarihinde önemli bir yere sahip olan, tüm yurttaşlara eşitlik, özgürlük ve kardeşlik vaat eden Fransız Devrimi tüm yurttaşlar terimi kapsamına “kadınları” dâhil etmemiştir. Fransız İhtilali’nde baskıcı rejime karşı, krallığın merkezi olan Versailles Sarayı’na yürüyerek ekmek istenilen mücadelede kadınlar da aktif bir şekilde rol almıştır. Ancak buna karşın insan ve yurttaş kavramlarının kadınları kapsamadığının kadınlar tarafından farkına varılması üzerine 1789 Yurttaş ve İnsan Hakları Bildirisi’ne “homme” yerine “homme – femme” (kadın- erkek) yazılmasını talep etmişlerdir. Ancak kadınların bu istekleri kabul edilmemiştir. Bu nedenle feminist Olympe de Gouges tarafından kaleme alınan “Kadın ve Yurttaş Hakları Beyannamesi” ilan edilmiştir. Söz konusu bildiri tarihte bilinen yazılı ilk kadın hakları beyannamesidir (Öztürk, 2012: 6).

Fransız feminist yazar Olympe de Gouges’in kaleme aldığı 17 maddelik Kadın ve Yurttaş Hakları Beyannamesi’nin 1. Maddesinde; “Kadın özgür doğar ve erkeklerle haklar bakımından eşittir.” şeklinde yer alan hüküm ile birlikte 13. maddede kadın yurttaşların haklarının güvence altına alınması kamu yararının gereği olduğu yer almaktadır. Fransız İhtilali ile birlikte mülk sahibi olanlara tanınan kurucu meclise girebilme hakkının kadınlara da bir yurttaş hakkı olarak tanınmasını sağlamak üzere bildirinin 17. Maddesinde mülk edinmenin hem erkek hem de kadın için dokunulmaz olduğuna yer verilmiştir. Ancak

söz konusu bildiriye okuyan Fransız feminist Olympe de Gouges bildiriye okumasından 2 yıl sonra devrim mahkemesi tarafından “kadın doğasına aykırı olarak kürsüye çıkarak siyaset yapmak istemesi” doğa kurallarına başkaldırı olarak nitelendirilmiştir. Olympe de Gouges’e verilen cezanın diğer kadınlara da ders olması amaçlanmıştır (Moroğlu, 2005;107).

Kadınların tarih boyunca göstereceği bütün mücadelelerinin ilk fitili bu olay ile atılmıştır. Fransız İhtilali’nden sonra yayınlanan bu bildiriye okuyan kadın devrimcinin giyotinle idam edilmesi Avrupa ülkelerindeki toplumsal düzen içerisinde yer alan ataerkil düşünce yapısının ne derece etkili olduğunu göstermektedir. Takdir edileceği üzere Fransız İhtilali’nden sonra yayınlanan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’nden sonra herhangi bir şiddet ve işkence olayları yaşanmazken Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’nin yayınlanmasına ve okunmasına şiddetle karşı çıkılması ile insan haklarının kadınlar için değil erkekler için kabul edilip tanındığı anlaşılmaktadır (Makal;2010:128).

1792 yılında devrimci Olympe de Gouges, Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirisi’ni kaleme alırken, Wollstonecraft da Fransız devlet adamı Talleyrand'a ithaf ettiği Kadın Haklarının Savunması adlı kitabını yayınlamıştır. Wollstonecraft tarafından altı haftada yazılan bu kitapta İnsan Hakları Bildirgesi temel alınmakta ve kitapta yer alan görüş ve düşünceler Fransız Devrimi’nin görev ve amacına hizmet etmektedir (Wollstonecraft, 2015: 39). Wollstonecraft’ın “*Kadının ufkunu genişleterek güçlendirin aklını; körü körüne itaat sona erecektir; ancak, iktidar her zaman körü körüne itaate ihtiyaç duyduğundandır ki zorbalar ve şehvet düşkünleri, haklı olarak karanlıkta tutmaya çalışırlar kadını; çünkü bunlardan birincisinin tek istediği bir köledir, ikincisinin istediği ise elinde tutacağı bir oyuncak*” şeklindeki düşüncesi ile kadınların akıl ve mantık ile hareket etmesi sonucu toplumda olması gerektiği konuma ulaşılacağı vurgulanmaktadır (Wollstonecraft, 2015: 70). Wollstonecraft’dan önce de bu şekilde düşünen pek çok kadın olmasına rağmen kadın

haklarının savunulmasını bu kadar açık, dolaysız ve yüksek sesle söyleme cesaretini aslında ilk defa Wollstonecraft göstermiştir. Wollstonecraft, yazılarını doğa ve mantığı dengede tutarak yazmıştır. Bu nedenle Wollstonecraft için akıl da duygu da önemli bir yere sahiptir. Zor şartlar altında sürdürmeye çalıştığı kısa süren hayatı boyunca karşılaştığı engeller ve yaşadığı hayal kırıklıkları Wollstonecraftın bazı konularda, kadın-erkek ayrımı yapmaksızın her bir bireyi koruyup kollamakla yükümlü olan üst otoritelere olan inancını yitirmesine neden olmuştur. Wollstonecraft Fransız Devrimi'nin getirdiği yeniliklere ümitle yaklaşmış ancak bu konuda hayal kırıklığı yaşamıştır. Wollstonecraft da Fransız Devrimi'nin kadınlar içinde geçerli olması gerektiğini düşünmüş ve bu konu hakkındaki düşüncelerini akla dayandırarak açıklamaya çalışmıştır (Wollstonecraft, 2015:74).

Fransız Devrimi'nin ardından devrimci kadınlar tarafından başlatılan feminist hareketlerin temel taşlarından biri akla duyulan inanç olmuştur. Bu doğrultuda aklın kadın ve erkekte aynı olduğu hatta "ruhların cinsiyetlerinin olmadığından" dahi bahsedilmiştir. İlerleyen süreçte erkeklerin insan olduğu kadar kadınların da insan olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Kadınlar, insan olarak kabul edilmemelerine, toplumun ve kamusal alanın dışında tutularak daha da geride bırakılmalarına yıllardır karşı çıkmaktadırlar (Wollstonecraft,2015:66).

1.2. İlk Kadın Hakları Sözleşmesi- SENECA FALLS /1848

1848'de Elizabeth Cady Stanton'ın memleketi olan New York, Seneca Falls'da tarihi bir kadın meclisi toplanmış ve Stanton, Seneca Falls Kongresini, sekiz yıl önceki Dünya Kölelik Karştı Kongresinden kendisi gibi dışlanmış olan Lucretia Mott ile birlikte düzenlemiştir. Bildirgenin içeriği, toplantıda tartışılarak imzaya açılmıştır. 300 katılımcının 100'ü tarafından imzalanan bildirgede “evet” oyu verenlerin birçoğunun kadın olması dikkat

çekmiştir. Seneca Falls Bildirgesi'nde kadınların toplumsal, medeni ve dini alanlardaki durumlarına ve haklarına yer verilmiştir. Söz konusu bildirgeyi imzalayanlar mevcut baskıcı Hristiyan mezheplerinden ve tarikatlarından memnun olmayan kesimdir. Bu bildirgenin en önemli maddesi ise “kadınlar ve erkekler eşit yaratılmıştır” ifadesidir (Donovan, 2006:21).

Bahsi geçen bildirge, ailenin kadınlar için bir tür hapisane olarak işlev gördüğü düşüncesine de adeta bir başkaldırı niteliğindedir. Bu durum 1700'lü yılların sonundan itibaren kadın hakları sorununun, sadece soyut eşitlik arayışı içinde olmadığını aynı zamanda bir aile sorgulamasını da içerdiğini ortaya koymaktadır. 1700'lü yılların sonundan itibaren doğal haklar mücadelesinin bir parçası olarak, kadınların insan olmalarından kaynaklanan doğal haklarına yapılan vurgu, aslında tarihin sözü edilen kesitinde egemen özgürlük anlayışı olan temel doğal hakları, kadınlara uyarlamaktır (Wollstonecraft,2015:3-4). Bu Bildirge 'de de aileye yönelik kapsamlı eleştirilerin ilk nüvelerini bu metinde görmek mümkündür

Stanton Bağımsızlık Bildirgesi'nden yola çıkarak hazırladığı bildirgeyi, kadınların sorunlarını listeleyerek genişletmiştir. Bildirge'de radikal bir talep olan kadınlara oy hakkı tanınması konusunda çağrıda bulunarak süfrajet hareketinin¹ başlamasına öncülük edilmiş ve 1920 yılında gerçekleştirilen 19. Değişiklik ile kadınlara oy hakkı tanınmıştır (Örnek, 2015:109).

Seneca Falls (Duygu ve Kararlar Bildirgesi)'i imzalayan kadınlar dünya genelinde etkili olan Feminizm hareketinin de öncüsü olmuşlardır. Amerika Birleşik Devletleri'nde kadın hakları hareketinin temellerini atan Elizabeth Cady Stanton sayesinde

¹ 20. yüzyılın başlarında ilk olarak Birleşik Krallık ve ABD'de kadınlar tarafından kamu toplantılarını bölme, açlık grevi yapma gibi yollarla gerçekleştirilen pasif direniş ile kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınması için organize olmuş radikal kadın hakları savunucularının yapmış oldukları eylemlere süfrajet hareketi denilmektedir.

feminizm hareketinin ilk dalgası başlamış ve yavaş yavaş tüm dünyayı etkisi altına almayı başarmıştır (Gürcüm ve Arslan, 2017:1393-1394).

1.3. Lowell Kadınlarının Mücadeleleri

Sanayi Devrimi sırasında Amerika’da tekstil sektöründe fabrikalar kurulmaya başlanmıştır. Kurulan fabrikalardan bir tanesi de 1813 yılında kurulan Lowel Şirketi’dir. Kurulan tekstil fabrikalarında yaşları 12-30 arasında değişen ve “Mills Girls” (Fabrika Kızları) olarak adlandırılan kadın işçiler çalışmaya başlamıştır. Ancak çalışma şartlarının oldukça ağır olmasına rağmen kadınların aldığı ücret, erkeklerin aldığı ücretin yarısı kadar olması kadınlar için tepki gösterme sebebi olmuştur. Kadınlar fabrika çevresindeki pansiyonlarda “kira” ödeyerek kalabilmişlerdir. Ayrıca bu pansiyonlarda gece 22.00’den sonra kadınlara sokağa çıkma yasağı uygulanmıştır. Bununla birlikte kadın işçilere fabrika sahipleri ve fabrikada çalışan erkekler tarafından ahlak ve din dayatılması yapılarak mobing uygulanmıştır. Lowell fabrikasının el kitabında “kilise ibadetine katılmayan ve ahlaktan yoksun kadınların istihdam edilmeyeceği” ibaresi yer almaktadır. Bu durum tam olarak kadınların din ve vicdan özgürlüğü ile çalışma özgürlüğünü kısıtlayan bir durumdur. Kadınlar, Lowel fabrikasında haftada 73 saat çalışmış olmalarına rağmen erkeklerin aldığı ücretin yarısını almışlardır. Bunun yanı sıra bir de fabrika sahipleri tarafından din ve vicdan özgürlüklerine aykırı davranılmıştır. Kadınların Lowel fabrikasına vermiş oldukları bütün emekleri sömürülmüştür (Merder, 2018:8).

1834 yılında Lowel fabrikası sahipleri, kadın işçilerin maaşlarında yüzde 15 oranında indirim yapmıştır. Fabrikanın bütün zorlu şartları ile birlikte emeklerinin sömürülmesine daha fazla dayanamayan kadınlar grev kararı almışlardır. Ancak kadınların örgütlenememesi, grev konusunda deneyim eksikliği gibi faktörler sebebiyle kadınların

başlatmış oldukları grev başarısız olmuştur. Kadın işçilerin çoğu düşük ücretlerle işlerine geri dönmek ve patronların sömürgelerine boyun eğmek zorunda kalmışlardır (Merder, 2018:8).

Yaşanan bu ilk grev tecrübesinden sonra 1836'da kadın işçilerin, haftada saatlik çalışmaları nedeni ile otel olarak kullandıkları pansiyon kiralarının arttırılmak istenmesi karşısında Lowell fabrikası, kadın işçilerin sömürgeciliğe karşı yeni protesto ve grevlerine sahne olmuştur. Kadınlar bu grevlerinde başarılı olmuşlar, patronların geri adım atarak kira zammının geri alınmasını sağlamışlardır. Böylece kadınların emeğini sömürerek insan haklarını, kadınlar için bir yok sayan sisteme karşı başlatılan bu mücadelede örgütlenme ve deneyim problemi yaşanmadan sonuca ulaşılmıştır (Merder, 2018:9).

1845'te yaşanan bir dizi protesto ve grevin ardından, pek çok görevli bir araya gelerek Amerika Birleşik Devletleri'nde çalışan kadınların emeklerinin sömürülmesine karşı haklarının korunması amacıyla Lowell Kadın İş Reform Örgütü'nü kurmuştur. Böylece kadınlar bir araya geldiklerinde, seslerini ne kadar güçlü bir şekilde duyurduklarını ve birlikte ne kadar güçlü olduklarını göstermişlerdir (Merder, 2018:9).

1.4. İlk Kadın Savaşı/1929

Nijerya bağımsızlığını ilan edene kadar Birleşik Krallık'ın himayesinde olan bir sömürge ülkesi olmuştur. Birleşik Krallık'ın yönetim anlayışı ile Nijerya'nın kalabalık kabilelerinden olan İgboların gelenekleri birbiri ile örtüşmemesi nedeni ile yavaş yavaş sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Çünkü Birleşik Krallık, sömürgecilerle iş birliği halinde olan kişilere yönetme yetkisi vererek olanlara kendi bölgelerine göre atanmış şef statüsü veriyordu. Ancak İgbo Kabilesi'nde yönetim; kadınların da katıldığı yaşlılar tarafından yönetiliyordu. Birleşik Krallık'ın uygulamaya çalıştığı yöntem ile Nijerya'nın yerli

kabilesinin yönetim anlayışı birbirlerinden tamamen uzaktır. Atanmış şefler, coğrafi bölgelere bölünen igbolari baskı ile yönetmeye çalışıyor, kadınların özgürlüklerine karşı saldırı düzenleyip hayvanlarına el koyuyor ve özgür bir şekilde eş seçmelerine engel oluyorlardı. Bu durum da İgbo kabilesini rahatsız ediyor, ancak en çok kabilenin kadınlarını rahatsız ediyordu (Matera, Bastian ve Kent, 2013:135).

Nijerya halkının geçim kaynağı palmiye yağıydı. Sömürgeci Birleşik Krallık, vergi alanında dikkate alınmayacağı sözü ile Nijerya halkından mal bildiriminde bulunmalarını istemiştir. Ancak verilen sözde durulmamış ve yapılan bildirimler üzerinden erkeklere vergi zorunluluğu getirilmiştir. Ancak bu sadece erkeklere getirilen bir yükümlülük olarak kalmamıştır. Çünkü kadınlarda erkeklere destek olmak zorunda kalmıştır (Matera, Bastian ve Kent, 2013:136).

İlerleyen zamanlarda Birleşik Krallık tarafından Palmiye yağının fiyatı düşürülmüş, ancak alınan vergilerden herhangi bir indirim yapılmamıştır. Bunun üzerine kadınlardan da vergi alınacağına ilişkin söylentiler çıkması Nijerya halkını, özellikle kadınları örgütlenme için hazır hale getirmiştir. Örgütlenme için ise ilk ateşi yakan Nwanyeruwa olmuştur. Nwanyeruwa mal sayımı için gelen memura İgbo toplumunda kadınların vergi vermediğini söylemiş ve mal sayımını reddetmiştir. Böylece örgütlenme için hazır olan kadınlar Nwanyeruwa'nın direnişine sahip çıkmışlardır (Addy ve Diaw, 2005:170).

Oloko Trio olarak anılan 3 kadın İkonnia-Mwannedia ve Nwanyeruwa bir kampanya başlatmaya karar vermişlerdir. Her üç kadında dünyada yaygın olan protesto biçimi olan şiddet ile değil, şiddetsiz protesto biçimini benimsemişlerdir. Benimsedikleri protesto şeklini ülkedeki tüm kadınlara duyurmak için palmiye yapraklarını kullanmışlardır.

Bununla birlikte palmiye yaprakları kadınlar arasından elden ele dolaşmaya başlamış ve bir kadın zinciri oluşmuştur. Böylece tarihe Kadınların Aba Savaşı/Ayaklanması olarak geçmiş ve direniş fikri hızla yayılmıştır (Matera, Bastian ve Kent, 2013:137).

24 Kasım 1929'da 10 binden fazla kadın sokaklara çıkarak şeflik binası önünde günlerce oturmuşlardır. Igbo kültüründe; kadınlara şiddet gösteren, saygısızlık eden erkekleri teşhir etmek için alaycı, cinsel mesajlar içeren ve “erkek üzerinde oturmak” veya “erkeklerle savaşmak” adını verdikleri şarkılar söylerlerdi. Bu eylem genellikle şarkı söyleyerek erkeklerin takip edilmesi ve erkeğin şapkasının yakılması şeklinde yapılmaktaydı. Bu şekilde erkeklerin hatalarını anlamaları amaçlanmaktaydı. Kadınların bu direnişleri sırasında İngiliz Yönetimi tarafından Igbo Kabilesi'nden 50'den fazla kadın öldürülmüştür. Ancak direnişin kararlılık ile devam etmesi neticesinde İngiliz yönetimi kadınların taleplerinin karşılanacağı garantisini vermek zorunda kalmıştır (Addy ve Diaw, 2005:173).

Nijeryalı kadınlar, İngiliz yönetiminin adaletten ve eşitlikten uzak uygulamaları ile tabiri caizse ataerkil düşüncenin gölgesinde sömürü unsuru olmuşlardır. Ancak Nwanyeruwa'nın başlatmış olduğu protesto yaklaşık olarak 25 bin kadına ulaşmıştır. Protesto sonucunda ise kadınlardan vergi alınmayacağı onaylanmış, kadınlar yönetim tarafından muhatap alınmış ve kadınlara tacizde bulunan şefler görevlerinden uzaklaştırılmıştır. Bu direniş günümüzde halen siyasi ve ekonomik adaletsizlikleri önlemek için kadınların organize ettiği en önemli stratejik sömürgecilik karşıtı direniş olarak tanımlanmaktadır. Nijerya'nın Igbo Kabilesi kadınlarının direniş deneyimleri hem kadınları güçlendirmiş hem de sömürgeciliğe karşı başka direnişlere yol göstermiştir. Nijeryalı kadınların eşitsizliğe, haksızlığa karşı ayaklanmaları Igbo halkına kendi haklarına sahip çıkma gücü vermiştir. Kadınların bu ses getiren direnişleri hem sömürgecilere hem de erkek egemen zihniyetin yansıması olan devlet mekanizmalarına büyük bir başkaldırı olmuştur.

Ayrıca bu direniş, kadınlar arasındaki etkileşimin ne denli güçlü ve önemli olduğunu, kadınların bir araya geldiklerinde kalıplaşmış rolleri ve kendilerine dikte edilen sistemi değiştirebileceklerini ortaya koymuştur (Addy ve Diaw, 2005:174).

1.5. Women's Liberation Movement / Kadın Kurtuluş Hareketi

II. Dünya Savaşı sırasında erkeklerin savaşa katılmasıyla birlikte kadınlar ekonominin devamı için iş gücüne daha fazla katılmak zorunda kalmışlar ve “We Can Do It” hareketi başlamıştır. Bu hareketle birlikte pek çok kadının iş gücüne katılımı sağlanmıştır. Ancak savaş sona erdiğinde kadınlar ev yaşantılarına dönmek zorunda kalmışlardır. Kadınlar, erkeklerin çalışma hayatında çok fazla olmadığı bir dönemde ekonomiyi ayakta tutmalarına rağmen savaşın sona ermesinin ardından, ait oldukları yer olarak düşünülen ev içi ortamına geri dönmek zorunda bırakılmışlardır. Bu durum kadınları bunalıma sürüklemiştir. Ancak ev yaşantılarına geri dönmek istemeyen kadınların birçoğu yükseköğretime devam etmişler ve işgücüne katılmışlardır. Ancak iş hayatındaki erkek egemenliği, ataerkil düşüncenin yansıması olan toplumsal baskı nedeniyle kariyer basamaklarını tırmanamamışlar ve cam tavan sendromu yaşamışlardır. Bu sendromla daha fazla yaşayamayan kadınlar 1960’ların sonları ve 1970’lerin başlarında Kadın Kurtuluş Hareketi başlatmışlardır. Bu hareket kadın yaşamının temel yönlerinde devrim yapma arzusuna sahip kadınların sayesinde gerçekleşmiştir. Bu hareketle birlikte kadınlar; evrinsellik, istihdam, eğitim ve cinsellik hakkında devrim yapma kararı almışlardır (Örnek, 2015:111).

1966 yılında Betty Friedan ve diğer tanınmış feministler National Woman Organization (Ulusal Kadın Örgütü)’ı kurdular. Ulusal Kadın Örgütü, üniversite eğitilmiş, genellikle beyaz kadınları birleştiren, buna rağmen birçok feministi aynı çatı altında toplayan

bir örgüt olmuştur. İkinci dalga feminizm hareketinin liderlerinden olan Gloria Steinem, feministleri; doğum kontrol haplarına erişim, kürtaj, eşit istihdam fırsatı, kadına yönelik şiddetin azaltılması, eğitim hakları, sağlık hakları ve daha fazlasını istemek için kadınları teşvik etmiştir. Feminizm hareketlerinin yayılmaya başlaması ile birlikte 1968 yılında kadın hakları için ilk ulusal feminizm konferansı Chicago’da gerçekleştirilmiştir (Sümer,2009:92).

1.6. Black Feminizm

Kurtuluş Hareketi’ndeki bazı feminist kadınlar, beyaz olmayan kadınları eleştirip dışlayarak bütün kadınların kadın hakları için mücadele etmesini engellemişlerdir. Bu durum Kadın haklarının temeli, bütün kadınlar için tam olarak oluşmadığının göstergesidir. Her ne kadar bu durum kasıtlı olmasa bile bu olay bir kırılma yaşanmasına sebep olmuştur. Kadınların feminizm hareketinin temeli; ırk ve sınıf bağlamı olmadan sadece cinsiyete odaklı bir harekettir ve siyah kadınların dışlanmaması gerekmektedir. Bu sebeple siyah feminizm hareketi de feminizmin diğer kollarının kadınları tek tip olarak değerlendirme düşüncesine itiraz edilmesi ve bu hareketin bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiği sonucundan ortaya çıkmıştır. Siyah feminist kadın; Bell Hooks’un, erkek liderliğindeki Siyah Güç Hareketi’ne ve beyaz kadınların feminist hareketi olarak değerlendirilen Kadın Kurtuluş Hareketi’ne bağlı olmamayı seçme mücadelesi göstererek, siyah feminizm hareketini ortaya çıkarmıştır. Bu sebeple, bazı siyah feminist kadınlar Ulusal Siyah Feminist Örgütü ve Ulusal Siyah Feministler İttifakı gibi kendi gruplarını oluşturmuşlar ve Feminizm Hareketinin farklı kollardan sürdürülmesini sağlamışlardır. Bu durum Feminizm hareketlerinin birçok koldan ilerlemesi sebebiyle olumlu bir gelişme gibi görünse de kadınların hemcinslerini ırk, renk vs. özellikleri ile ötekileştirmesi sebebiyle ataerkil düşünceden çok da farklı olmamıştır. Bu nedenle de eleştirilmeye mahkûm bir konu olmuştur (Sarioğlu, 2020:333). Kadınların haklarına kavuşabilmeleri için kadınların işbirliği

içerisinde olmaları gerekmektedir. Bu da ancak feminist kadınların dayanışmacı ruhu ile mümkün olabilecektir. Kadınlar arasındaki dayanışma sağlandığı takdirde kadınlar “özne” olarak kendini gerçekleştirebileceklerdir. Kadınların kolektif varlığı, feminist bilinci de yükselmesini sağlayacaktır. (Beauvoir, 2019: 150)

1.7. #MeToo Hareketi

Yakın geçmişin en büyük kadın hareketlerinden biri de “#MeeTo” hareketidir. Bir tweetle başlayıp dünyaya yayılan ve aralarında birçok ünlü isminde yer aldığı ve pek çok kadının başına gelen taciz olaylarının anlatıldığı hareket ilk olarak; ABD’li aktris Alyssa Milano’nun 15 Ekim 2017’de sosyal medya hesabından yazmış olduğu “Cinsel tacize uğradıysanız bu tweete cevap olarak ‘ben de’ yazın.” cümlesiyle başlamıştır. Etiket kısa sürede tüm dünyaya yayılarak trend haline gelmiştir. Yüz binlerce kadın hiç kimseyle paylaşamadıkları taciz ve tecavüz travmalarını bu etiketle paylaşmışlar ve 12 Kasım’da ise yüzlerce kadın, erkek ve çocuk Hollywood’daki “MeToo yürüyüşü” için bir araya gelmiştir. Kadınlar tarafından başlatılan hareket, Almanya’dan İsviçre’ye, Fransa’dan Çin’e, Hindistan’a kadar pek çok ülkeye yayılarak geniş kitlelere ulaşmıştır (KHM;2019).

Hashtag feminizmin bir hareketi olarak tanımlanan ifşa zincirleri, patriyarka ile mücadelede her şeyi çözmese bile kadınların birbirlerini uyarmaları ve dayanışmaları sonucunda, erkeklerin taciz ve cinsel saldırılarına karşı önemli bir mücadele aracı olmuştur. Özellikle sosyal medyada daha çok ‘mağdur’ sıfatıyla görünen kadınların yerine faillerin teşhir edilmesi de oldukça önemli bir kırılma noktası yaratmıştır. Ayrıca, bu kampanyalar yeni kuşakların sosyal medyayı politikleştirilerek kullanılabildiğine dair önemli bir örnek olmuştur (Karacan, 2022:191-215).

Halen aktif olduğunu söyleyebileceğimiz bu sosyal medya hareketi, aslında kadın mücadelesinin uzun tarihinin bir parçası olarak kabul edilmelidir. Bugüne kadar cinsel taciz ve saldırılara karşı farklı biçimlerde eylemler yapılmış, farklı ifşa yolları denenmiş ancak ya yeterli kitleye ulaşamamış ya da beklenen etki oluşturulamamıştır. Fakat kadınların bu yöndeki mücadelelerinin bir bütün olarak devam etmesinin gerekliliği, patriyarkal eşitsizliğin hemen hemen her kadının hayatında en az bir kez cinsel istismara veya şiddete uğramasına ya da bunun korkusuyla yaşıyor olmasına dayandığı söylenebilmektedir. Dahası söz konusu suçların kolaylıkla işlenebilmesi, görünmez ya da önemsiz kılınabilmesi de bu eşitsizliğin sürekli ortaya çıkmasını sağlıyorken, bu dayanışma ve ifşa ağları çok değerlidir. Bu tür kampanya ve eylemler sayesinde, kadınların maruz kaldığında kendilerine bile itiraf etmekte zorlandığı cinsel istismar ve saldırıları tek başlarına göğüslemeleri gerekmediği, her ifşanın ya da en azından ‘ben de’ yaşadım diyebilmenin patriyarka düzende önemli kırılmalar yarattığı kabul edilmektedir (Karacan, 2022:191-215).

II. BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET TEMELİNDE KADIN HAKLARINA YÖNELİK

YAPILAN ULUSLARASI DÜZENLEMELER

2.1.Yurttaş ve Kadın Hakları Beyannamesi

Yurttaş ve Kadın Hakları Beyannamesi tarihte kadın haklarına ilişkin ilk yazılı belge olma özelliğine sahiptir. Bu belgeyi okuyan devrimci kadın Olympe de Gouges giyotinle idam edilmiştir. Bu beyanname tarihte kadınların haklarına yer veren ve modern kadın hareketinin de başlangıcı olan ilk belgedir. Fransız Devrimi kadınların tarihinde yeni bir sayfa açmıştır. Kadın tüm zaman ve mekanlarda var olma mücadelesinin bir örneğini Devrim içinde de göstermiştir. Kadının farklı siyasi eğilimler içinde yer alarak Devrim süreci içinde verdiği mücadelesine bugünden bakıldığında çok önemli bir kazancı olmuştur (Çakmak, 2007: 742). Kadınların 18. yüzyılda başlayan kendilerine, erkeklerle eşit hakların verilmesi yolundaki mücadeleleri, gerçek kimliğine ancak 20. yüzyılda kavuşmuştur

Bilindiği gibi, 1789 Fransız Devrimi'nin başarıya ulaşmasının ardından düzenlenen “*Yurttaş ve İnsan Hakları Beyannamesi*” ile Fransa’da eşitlik, özgürlük kabul edilmiş ve insan hakları için büyük bir devrim olarak görülmüştür. Ancak, eşitlik özgürlük mücadelesinin her zaman yanında olan devrimci kadınlar, Beyanname’nin kadın yurttaşlara eşit haklar getirmediğini, Beyanname’nin sadece erkekler açısından eşitlik ve özgürlük getirdiğini ve ataerkil toplum düzeninin Fransız Devrimi ile değişmediğini fark etmişlerdir. Devrimci kadınlar; “kadınlar suç işlediklerinde yurttaş olarak giyotine gönderiliyorsa, yurttaş olarak kürsüye çıkma, siyaset yapma hakları da olmalıdır” diyerek eşitlik ve özgürlükte erkeklerle aynı kefedey olmadıklarını bu sebeple de eşitlik, özgürlük

prensiplerinin kadınlar için de tanınmasını istedikleri için “Yurttaş ve Kadın Hakları Beyannamesini” hazırlamışlardır. Ancak bu beyannameyi hazırlayan üç devrimci kadının, devrim mahkemesi tarafından yargılanarak kadının doğasına aykırı hareket etmeleri nedeniyle giyotinle idama mahkûm edilmelerine karar verilmiştir. Devrimci kadınların giyotinle idamlarına karar verilmesine sebep olan suç ise “Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirisini” kaleme almaları ve siyaset yapmak istemeleridir. Fransa, her ne kadar Fransız Devrimi ile insan haklarında büyük bir devrim gerçekleştirerek tüm dünyada eşitlik özgürlük prensiplerinin yayılmasını sağlasa da kendi ülkesinin kadınlarına aynı eşitlik ve özgürlük prensiplerini sağlamamış kadınlar bu haklarını talep ettiklerinde de giyotinle ölüme mahkûm etmiştir. Fransa’da hakları uğruna mücadele ederek can veren kadınlar, siyasi haklarını, seçme ve seçilme haklarını ancak 1945 yılında elde edebilmişlerdir (Moroğlu, 2005:170).

Söz konusu bildirinin yayınlanmasından ve devrimci kadınların acımasızca katledilmesinden sonra da Fransa’da herhangi bir değişiklik yaşanmamıştır. Aksine kadın hakları konusunda tam bir gerileme dönemine girilmiştir. 1793 yılından itibaren kadınların var olan tüm bu hakları yavaş yavaş ortadan kaybolmaya başlamıştır. Kadın dernekleri kapatılmış, kadınların Ulusal Meclis oturumlarına katılmaları ve sokaklarda toplanması engellenmiş ve Napolyon Bonapart döneminde ise boşanma hakkı dışında bütün kadın hakları kaldırılıp Fransız Ailesine karşı otorite olma hakkı sadece erkeklere verilmiştir. Anlaşılacağı üzere 1789 yılında yaşanan Fransız Devrimi her ne kadar insan hakları konusunda dünyayı bir adım öne çıkarmış olsa da kadın haklarını gelebileceği en kötü konuma getirmekten başka hiçbir işe yaramamıştır (Çakır,1994:21).

Birleşmiş Milletler tarafından 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nde ve 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde her ne kadar bütün insanların ırkı, dini, rengi vs. hiçbir fark gözetilmeksizin sadece ve sadece insan

olmalarından dolayı temel hak ve özgürlüklerden eşit olarak yararlanması kabul edilmişse de tarih boyunca hakim olan ataerkil zihniyetin, “insan hakları” kavramının adeta erkeklere özgülemiş olması, kadınların eşit haklara tam anlamıyla ulaşamamasına yol açmaktadır (Wollstonecraft,2015:50).

Fransız Devrimi tüm dünyayı insan hakları konusunda etkileyerek Yskın Çağ’ın açılmasına Yeni Çağ’ın kapanmasına neden olmuşsa da kadın haklarına karşı sergilenen eşitlikten yoksun tutum nedeni ile aslında hiçbir zaman gerçek bir devrim niteliği taşımamıştır. Çünkü Fransız Devrimi’nin temelini insan hakları oluşturmaktadır. Takdir edileceği üzere insan hakları da sadece erkeklerin haklarından oluşmamaktadır. İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’nde kadınların elde etmesi gereken haklara hiçbir şekilde yer verilmeyerek kadınların toplumsal rollerine itilmesi Fransız Devrimi’nin sadece erkeklerin haklarını ortaya çıkarmaya ve bu hakların korunmasını sağlamaya yönelik olduğu açıktır. Kaldı ki Fransız Devrimi’ne her türlü desteği vererek devrimin başarıya ulaşmasını sağlayan kadınlara İnsan ve Yurttaş Bildirgesi’nde yer verilmemesi, kadınlara karşı çok büyük vefasızlık yapıldığının açık bir şekilde göstergesidir. Hele ki kendilerine de hakların verilmesini talep eden ve kürsüye çıkarak bunu büyük bir gururla dile getiren kadınların giyotinle idam edilmesine karar verilmesi aslında insan haklarını tüm dünyaya duyuran ve bir çağın kapanmasına neden olan Devrim’in aslında insan hakları ve eşitlikle uzaktan veya yakından hiçbir alakasının olmadığını bizlere göstermektedir (Bulut, 2013:313-336).

2.2. Birleşmiş Milletler Kapsamında Yapılan Uluslararası Düzenlemeler

2.2.1. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (10/12/1948)

18. yüzyılda Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesinin yayınlanmasının ardından Kadın Hakları alanında bu yönde bir düzenleme yaklaşık olarak iki yüzyıl sonra yapılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden yaklaşık üç yıl sonra, 10 Aralık 1948 tarihinde ilan edilen Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisinden sonra insan hakları tarihsel sürecinde dönüm noktası olmuştur. Bağlayıcı olmamasına rağmen bu bildirgenin yayınlanmasının ardından insan hakları, düşünce ve siyaset dünyasının merkezine geri dönülemez bir şekilde yerleşmiş, uluslararası ilişkilerin ayrılmaz bir parçası olmuş ve küresel ahlâk normları haline gelerek Uluslararası Sözleşmelerin birçoğunun başrolünde yer almıştır (Birinci,2017:51).

İki dünya savaşı arası dönemde insan haklarının uluslararası korunmasına yönelik çabalar dünya çapında kimi seçkin hukukçu, diplomat ve aktivistin bireysel girişimleri ve bazı sivil toplum kuruluşları gibi devlet dışı aktörler tarafından gündemde tutulmaya çalışılarak her fırsatta yok sayılan insan haklarının tamamen hükümsüz kalmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde daha çok azınlık hakları, işçi, kadın ve çocuk hakları gibi kolektif haklar çerçevesinde ele alınan insan hakları fikrinin 20. yüzyıldaki “makus talihi”, ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'na katılmasıyla birlikte değişmeye başlamıştır. ABD yönetimi, kendi kamuoyunu savaşa dâhil olmanın gerekliliği konusunda ikna etmek için insan hakları konusunu kendisine sebep edinmiştir. Bu nedenle İnsan hakları idealine başvurmuş ve bu mücadelenin insanın değerini ve özgürlükleri hiçe sayan diktatörlüklere karşı olduğu konusunda yoğun bir kampanya yürütmüştür. Bu kampanya sadece ABD kamuoyunda değil, insan haklarının yok sayıldığının farkında olan dünya kamuoyunda da önemli bir destek bulmuştur. ABD'nin başlatmış olduğu ve dünyada büyük ses oluşturan kampanya insan haklarının tekrardan dünya kamuoyunun gündemine taşınmasında önemli rol oynamıştır. ABD yönetimi ayrıca savaş tüm şiddetiyle devam ederken savaş sonrası kurulacak olan “yeni dünya düzeninin” temel organı olarak düşünülen ve Milletler Cemiyeti'nin yerine geçecek olan bir uluslararası örgütün kurulması

hazırlıklarına Müttefik güçlerle birlikte başlamıştır. Bu süreç, 1945 yılında Birleşmiş Milletler'in kurulduğu San Francisco Konferansı'yla neticelenmiştir. BM Şartı'yla oluşturulan Ekonomik ve Sosyal Konsey'e insan haklarının dünya gündeminden kaybolmaması adına bir insan hakları komisyonu kurma yetkisi verilmiş ve bu İnsan Hakları Komisyonu'ndan insan hakları bildirgesi yazma işini üstlenmesi istenilmiştir. İnsan Hakları Komisyonu Bildirge'yi yaklaşık iki yıl sonra hazırlamış ve BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi 10 Aralık 1948 yılında ilan edilmiştir (Birinci,2017:52).

1949 BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve Avrupa Sözleşmesi'yle olgunluk seviyesine ulaşarak neredeyse tüm dünyada sosyal politikaları etkilediği söylenebilmektedir (Berktaş, 2004: 1). BM tarafından 1946 yılında oluşturulan Kadının Statüsü Komisyonu, II. Dünya Savaşı sonrası 1949 yılında yayımlanan BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin cinsiyet ayrımı yapılmaksızın oluşturulmasına büyük katkıda bulunmuştur. Bu bildiride, yaşam ve özgürlük hakkı, kölelikten, işkenceden kurtulma hürriyeti, düşünce ve ifade özgürlüğü, çalışma ve eğitim hakkı gibi insan haklarının hiçbir ayrım gözetmeden herkesi kapsadığı vurgulanmıştır (BM, 1949).

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, dünyadaki bütün insanların haklarının korunması için II. Dünya Savaşı'ndan sonra hazırlanmış en kapsamlı uluslararası sözleşme olmasına rağmen hukuki bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Ancak söz konusu Bildiri ilerleyen yıllarda kadın hakları konusunda yapılacak olan birçok sözleşmenin temel amaç ve ilkelerinin belirlenmesinde yol gösterici olmuştur (Birinci,2017:50).

2.2.2. Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasi Haklar Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler tarafından insan haklarının korunabilmesi adına çok sayıda insan hakları sözleşmeleri kabul edilmiştir. Bunlardan bir tanesi de 23.03.1976 yılında

yürürlüğe giren BM Kişisel ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'dir. Sözleşme'nin 2. Maddesinde Sözleşme'ye taraf olan devletlerin Sözleşme'den doğan yükümlülüklerini egemenlik yetkileri altında bulunan herkese dil, din, ırk, cinsiyet ve siyasi düşünce ayrımı yapmadan eşit bir şekilde uygulaması gerektiğini açık bir şekilde düzenlenmiştir. BM Kişisel ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 6. maddesinde yaşama hakkı düzenlenmiştir. Ancak Sözleşme'de yaşam hakkı kamu idaresinin ve otoritesinin eylemleri neticesinde keyfi bir biçimde yaşam hakkından mahrum bırakılma çerçevesinde tanımlamaktadır. Anlaşılacağı üzere ilgili sözleşme kadınların özel alanda özel kişilerin faili olduğu ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığı temelli eylemler ile yaşam hakkından mahrum bırakılmaları konusunu ele almamaktadır. Söz konusu sözleşmede yaşam hakkı, erkek evlat doğurulmasına yönelik sosyal ve ekonomik baskılar, kız bebek öldürme, kız çocuklarının erkek çocuklara göre daha yetersiz beslenmesi, kadınların sağlık hizmetlerine erkeklerden daha az ulaşabilmesi ve aile-içi şiddet gibi konulara yer verilmeden düzenlenmiştir (Çalık, 2016:85).

2.2.3. Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi

BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi 3 Ocak 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşme uluslararası anlamda ekonomik, sosyal ve kültürel hakları geniş bir şekilde düzenleyen ilk belge olma özelliğine sahiptir. Sözleşmeye taraf olan devletler, kendi ülkelerinde yaşayan ve yargı yetkilerinin bulunduğu yerlerdeki bütün bireylere, hiçbir ayırım gözetmeksizin Sözleşme'nin tanımış olduğu hakları sağlamak ve bunlara saygı göstermek zorundadırlar. Ayrıca taraf devletler, kendi imkânları ölçüsünde gerek tek başına gerekse uluslararası işbirliği halinde, başta yasama faaliyetleri olmak üzere var olan bütün uygun araçları kullanarak Sözleşme'de tanınan hakları zaman içerisinde sağlamak zorundadırlar. İlgili Sözleşme'de düzenlenen haklar: Çalışma hakkı, sendika ve grev hakkı, sosyal güvenlik hakkı, ailenin korunması, uygun bir hayat standardı ve bunu

geliştirme hakkı, eğitim hakkı, kültürel hayata katılma hakkı, bilimsel ilerlemelerden yararlanma ve bilimsel özgürlüklere saygı gösterilmesi hakkı gibi ekonomik, sosyal ve kültürel alana ilişkin haklardır. BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin içeriğini genel anlamı ile bu hakların oluşturduğu görülmektedir (Çalık, 2016:95).

2.2.4. Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (CEDAW)

İkinci Dünya Savaşı'nı kapsayan döneminden sonra Milletler Cemiyeti'nin yerini alan Birleşmiş Milletler Örgütü, farklı alanlarda farklı düzenleme tipleriyle çok sayıda belge düzenlemiştir. Bu belgelerden birçoğu Birleşmiş Milletler Örgütü'ne üye olan devletleri bağlayıcı niteliktedir. Birleşmiş Milletler Örgütü, başlı başına insan hakları alanında dahi sayısız düzenlemelere imza atmıştır. Özellikle bağlayıcı gücü haiz olan insan hakları sözleşmeleri devletler nezdinde önemli yükümlülükler doğurmaktadır. Hatta birçok ülke anayasalarını oluştururken bu sözleşmeleri dikkate almakla yükümlüdür.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi ile doğrudan “kadınların” insan haklarına yönelik evrensel standartlar belirtilerek kadınların medeni durumuna bakılmaksızın her türlü ayrımcılığın kaldırılması ilkesi öngörülmüştür. Bununla birlikte, bu ilkenin tüm dünya genelinde kabul gören bir ilke olarak kabul edilmesine yönelik düzenlenmiştir (Özdemir;2019;116).

Convention On The Elimination Of All Forms Of Discrimination Against Women (CEDAW), Türk doktrinine Türkçe olarak “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” şeklinde çevrilmiştir. Halbuki CEDAW'da yer alan ve doktrinde Türkçeye "önleme" olarak çevrilen "elimination" teriminin Türkçe karşılığı "önleme" değil "ortadan kaldırma/çıkarma"dır. Dolayısıyla CEDAW ile kadınlara karşı ayrımcılığın

varlığına ilişkin ön kabul yer almakta ve bu ayrımcılığın ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır. CEDAW, kadınlara karşı ayrımcılığın bir olgu olduğunun kanıtıdır. Söz konusu ayrımcılığı gidermek üzere biçimlendirilmiştir. CEDAW'ın biçimlendirilmesine kadar kadın-erkek eşitliği konusuna yer veren ulusal üstü, genel insan hakları belgeleri düzenlenmiştir. Bu belgeler Birleşmiş Milletler sistemi içerisinde üretilmiş ve CEDAW'ın başlangıç bölümünde de bu belgelere atıfta bulunarak yer verilmiştir. Söz konusu belgelere örnek vermek gerekirse bu belgeler; Birleşmiş Milletler Şartı, Evrensel İnsan Hakları Bildirisi, Birleşmiş Milletler Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'dir. Bu belgeler kadın-erkek eşitliği prensibine dayanan kadına karşı ayrımcılığı yasaklayan belgelerden olmasına rağmen, kadına karşı ayrımcılığı yasaklayan daha geniş ve özel bir sözleşme yapılması yoluna gidilmiş olması kadına karşı ayrımcılığın nasıl ciddi bir boyutta olduğunu göstermektedir (Arslan, 2004: s.6).

CEDAW, kadınların kendine has dezavantajlı durumlarını, daha doğrusu toplumun ataerkil zihniyetinin devletlerce değiştirilmesini amaçlayan bu alandaki önemli düzenlemelerden birisidir. Sözleşme, öncelikli olarak kadın-erkek eşitliğini temel alan mevcut uluslararası düzenlemelerdeki hükümleri kontrol etmek ve kadınlara uygulanan ayrımcılık türlerini ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Ayrımcılığı ortadan kaldırmak amacıyla, Sözleşme 'de kadın-erkek eşitsizliğinin toplumsal sebeplerinin bulunduğunu vurgulama, kadınların uğradığı ayrımcılık türlerini neler olduğunu belirleyip, bu ayrımcılık türlerinin özelliklerine ve farklılıklarına yer vermektedir (Şimşek, 2020:500).

CEDAW, sadece kadınların haklarını düzenlemeyi amaç edinen özel konulu bir sözleşme değildir. Bu amaca sahip olan bir sözleşme olsaydı, kadınların diğer herkesle aynı haklara sahip olmadığı anlayışı ortaya çıkar ve ataerkil düşüncüyü destekler nitelikte olurdu.

Oysaki bu anlayış insan haklarının doğuş felsefesine aykırı olup toplumsal cinsiyet eşitsizliğini destekler niteliktedir. Bu bakımdan, Birleşmiş Milletler eliyle hazırlanmış olan kadınlara ilişkin bu sözleşme, isminden de anlaşılacağı üzere kadınların sahip olduğu haklarını kullanmada karşılaştıkları ayrımcılık biçimlerini ortadan kaldırmayı amaç edinerek insan haklarının gerçek anlamı ile uygulanması amaçlamaktadır (Özçelik, 2017:324).

CEDAW, kadın hakları ihlallerinin yalnızca kadınlara değil toplumun tüm bireylerine zarar verdiği düşüncesinden hareket eden, kadın haklarına ilişkin sorunları dünya gündemine taşıyan önemli bir belge niteliğindedir (BM, 1979). Sözleşme'nin 1. maddesinde, “kadınlara karşı ayrımcılık” kavramı şu şekilde tanımlanmaktadır: “Siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel veya diğer alanlardaki kadın ve erkek eşitliğine dayanan insan haklarının ve temel özgürlüklerin, medeni durumları ne olursa olsun kadınlara tanınmasını, kadınların bu haklardan yararlanmalarını veya kullanmalarını engelleme veya hükümsüz kılma amacını taşıyan veya bu sonucu doğuran cinsiyete dayalı herhangi bir ayırım, dışlama veya kısıtlama anlamına gelir.” Bu tanıma göre, bu sözleşmenin amacı bakımından bu kavram, siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel, medeni ya da herhangi başka bir alanda, kadınların medeni durumlarına bakılmaksızın kadın-erkek eşitliği temelinde, insan haklarının ve temel özgürlüklerin kadınlara tanınmasının ve bu hakların kadınlarca kullanılmasının zayıflatılması veya kullanılmasının engellenmesi ya da hükümsüz kılma amacını taşıyan veya bu sonucu doğuran cinsiyete dayalı herhangi bir ayırım, dışlama ya da kısıtlama anlamına gelir (Güneş,2021:62).

Sözleşme'nin 1. maddesinde yer alan tanım değerlendirildiğinde, ayrımcılığın uygulama alanlarının yalnızca kamusal alanla sınırlandırılmamış olduğu; siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik alanlar olmak üzere medeni alan olarak tanımlanan özel alanı da kapsadığı anlaşılmaktadır. Sözleşme'nin kamusal alan ile birlikte özel alanı da kapsamına

dahil etmesi önemli bir adım olarak değerlendirilmelidir. Çünkü özel alanda da gerçekleşen ayrımcılık uygulamalarından devletin sözleşme yükümlülüğünün doğabileceği madde metninden anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda devlet, kadınlara karşı özel hayatta üçüncü kişiler tarafından gerçekleştirilecek ayrımcılık uygulamalarını önlemek için yasal, yargısal ve idari olarak alınabilecek tüm gerekli tedbirleri alma yükümlülüğü altındadır. Sözleşmeye taraf olan devletlerce sergilenecek aksi bir tutum ise sözleşme hükmünün ihlali anlamına gelmektedir. Sözleşme'nin ilk maddesinde yer alan ayrımcılık tanımında dikkat edilmesi gereken bir husus daha vardır. Tanımda yer alan "...Hükümsüz kılma amacını taşıyan veya bu sonucu doğuran..." şeklindeki düzenlemedir. Bu düzenleme, Sözleşme'nin yalnızca doğrudan ayrımcılığı yasaklamadığı sonucuna ulaşılmasını sağlamaktadır. Kadınlara yönelik kasıtlı bir ayrımcılık uygulamasının böylece uygulama alanını sınırlandırmayarak siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel, kişisel, eğitim hayatı gibi alanların dışındaki herhangi bir alanda da ayrımcılığın görülebileceğini ve Sözleşme'nin bu alanları da kapsadığı anlaşılmaktadır (Arslan, 2004:12).

Sözleşme'nin temelini oluşturan ayrımcılık konusu ilk maddede tanımlanmış olup devamı maddelerinde, kadınlara ilişkin haklar dört bölümde düzenlenmiştir. Birinci bölümün 2. ve 6. maddeleri arasında taraf devletlerin sözleşme ile üstlendikleri yükümlülükler yer almaktadır. Buna göre, Sözleşme'nin 2. maddesinin (a)-(g) bentleri gereğince kadınlara karşı ayrımcılığı ortadan kaldırmak amacıyla taraf devletler derhal ulusal anayasalarına ve mevzuatlarına kadın ve erkek eşitliği ilkesini dahil etmeyi, kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı yasaklayan ve bu yasaklara uyulmaması halinde yaptırımlar öngören yasal düzenlemeleri kabul etmeyi, kadın haklarını erkeklerle eşit bir biçimde koruma altına alan yargı organları ve hukuki mekanizmalar kurmayı, herhangi bir kişinin, örgütün, işletmenin veya kamu kurum ve kuruluşlarının kadınlara karşı ayrımcılık

uygulamalarından kaçınmasını, kadınlara karşı ayrımcılık yasağına uymayan nitelikteki mevcut yasaları, yönetmelikleri, tüzükleri, genelgeleri, gelenekleri, uygulamaları, ulusal ceza düzenlemelerini kaldırma yükümlülüğü altındadırlar. Anlaşılağı üzere 2. madde, taraf devletlere anayasalarından başlayarak tüm mevzuatlarını kadınlara karşı ayrımcılık ilkesi ile tekrar ele almalarını telkin etmektedir. Yine sadece yazılı mevzuatı değil, uygulamada da yargı organlarından özel kuruluşlara kadar her tür kurumda kadınlara karşı herhangi bir ayrımcılığın yapılmaması için gerekli tedbirleri almayı taraf devletlere yüklemektedir (Sucu ve Keser, 2022:742).

Sözleşme'nin 3. maddesi, kadınların tam olarak gelişmesini ve ilerlemesini sağlamak amacıyla siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik ve eğitim alanında mevzuat çıkarmak dahil gerekli tüm tedbirlerin devletlerce alınması gereğini belirtmektedir. Bu maddede taraf devletlerin kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılması için gereğini yerine getirme yükümlülüklerinin altı önemle çizilmiştir. Böylece ayrımcılık yasağı kapsamında taraf devletlerin ayrımcılık yasağına karşı yalnızca saygı gösterme yükümlülüğü olmadığı, aksine pozitif edimlerin de yüklenildiğı açıktır. Yine Sözleşme de kadın ve erkek ayrımının temelini oluşturan ve yıkılması çok daha zor olan toplumsal tabuların ortadan kaldırılması için düzenlemelere Sözleşme'nin 5. maddesinde yer verilmiştir. Söz konusu düzenlemeyle toplumsal hayattaki kadının asırlardır süregelen ev içine ait olma anlayışına karşı çıkılarak bu önyargının taraf devletlerce ortadan kaldırılması gerektiğı vurgulanmıştır (Özçelik, 2017:327).

Sözleşme'nin 6. maddesinde kadın ticaretinin ve kadınların sömürü haline getirilmesinin ortadan kaldırılması için gerekli önlemlerin alınması gerekliliğı düzenlemiştir. Sözleşme'nin diğeri bir önemli düzenlemesi ise kadın ve erkek arasındaki eşitliğin uygulamada tam olarak gerçekleşmesini sağlamak amacıyla taraf devletlerin geçici

özel tedbirler alma sorumluluklarıdır. Anlaşılacağı üzere bu madde metnine göre alınan tedbirler kadın ve erkek eşitliğinin uygulamada yer edinmesini sağlayarak toplumsal tabuların yıkılmasını sağlamak maksadı ile geçici mahiyettedir. Ancak yıllar geçmesine rağmen kadın ve erkek eşitliğinin uygulamada hayata geçirilmesi tam anlamıyla gerçekleşebilmiş değildir. Çünkü geçici mahiyetteki tedbirlere toplum tarafından kadınların aşağıda görülmesinden bu tedbirler olmasa hiçbir şey yapamayacakları ve toplumda yer edinemeyecekleri düşüncelerine neden olmuştur. Yani alınan tedbirler geçici olmaktan çıkmış ve kadınların o tedbirler olmadan toplumda var olmayacakları bilinci yerleşmiştir. Sözleşme metni hazırlanırken muhtemelen kadınlara sağlanan tedbirlerin toplumun cinsiyet ayrımı düşüncesini engelleyeceği ve kadınların toplumda var olmasının ve her alanda haklarının olmasının kadının doğası gereği olduğu sonucuna ulaşmak istenildiği kuvvetle muhtemeldir. Ancak toplumların yüzyıllardır kabullenmiş olduğu ataerkil düşünce Sözleşme'nin bu maddesinde öngörülen tedbirlerin sürekliliğine zemin hazırlamış ve kadınların bu tedbirler olmadan hiçbir hak elde edemeyecekleri düşüncesini desteklemiştir (Özçelik, 2017:328).

Sözleşme'nin ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerinde ise kadınların bu bölümlerde belirlenen haklarını ayrımcılığa maruz kalmadan erkeklerle eşit şartlarda sahip oldukları vurgulanmıştır. Buna göre, Sözleşme'nin ikinci bölümünde oy verme, seçilme ve katılma hakkı, hükümeti temsil etme hakkı, vatandaşlık hakkı; üçüncü bölümünde yer alan eğitim hakkı, çalışma hakkı, sağlık hakkı, ekonomik ve sosyal yaşamın diğer alanlarındaki haklar, kırsal kesimlerdeki kadınların hakları; dördüncü bölümünde ise kanun önünde eşitlik hakkı, evlenme ve aile ilişkileriyle ilgili konulardaki haklarda kadınların ayrımcılığa maruz kalmaması düzenlenmiştir (Kartal, 2016:165-197).

CEDAW'ın 17. maddesiyle Sözleşme'nin taraf devletlerce uygulanmasında kaydedilen ilerlemenin değerlendirilmesi amacıyla Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi kurulmuştur. Sözleşme'nin 18. maddesinde denetim türü olarak sadece rapor usulü kabul edilmiştir. Rapor usulü taraf devletlerin sözleşme kapsamında ilerlemelerine ilişkin bilgiler veren önemli bir usuldür. Ancak rapor usulünün herhangi bir caydırıcı ve cezalandırıcı niteliği olmaması nedeni ile devletlerin Sözleşme' de düzenlenen hakları tam olarak uygulamasını sağlayan bir yöntem değildir. Bu nedenle Sözleşme'nin kabul edilmesinin ardından yaklaşık yirmi yıl sonra Sözleşme'nin denetim usullerinin güçlendirilmesi gerekliliği kabul edilmiştir. Bu görüş neticesinde Sözleşme'ye eklenen seçmeli protokol ile bireysel şikâyet başvuru yolu ve soruşturmaya dayalı denetim yolu denetim türleri arasında yer almıştır (Dinçkol ve Koç, 2021:7).

Denetim faaliyetlerini yürüten komitenin, Sözleşme'nin 17. maddesi gereğince yüksek ahlaki niteliğe sahip ve alanında yetkin uzmanlardan oluşması gerektiği kabul edilmiştir. Komitede yer alan uzmanlar, dengeli coğrafi dağılım ve farklı hukuk sistemlerinin temsili göz önünde bulundurularak taraf devletlerin vatandaşları arasından özenle seçilmektedirler. Bu kişiler komiteye seçildikten sonra kendi sıfatlarıyla faaliyet gösterme yükümlülüğü altına girmektedirler. Komite toplam yirmi üç kişiden oluşmakta ve Sözleşme organını oluşturan bireylerin cinsiyetlerine bakıldığında hepsinin kadın olduğu görülmektedir. Bu duruma ilişkin Gemalmaz (2010:629), başka hiçbir insan hakları sözleşme organında görülmeyen sayıda ve ağırlıkta kadın üyenin görev yapmasının, erkekler aleyhine bir dengesizlik olarak değerlendirilebileceğine ilişkin değerlendirme yapmaktadır. Kadınların toplum genelinde ve yönetim kademelerinde dezavantajlı bir durumda olması nedeni ile sırf kadın haklarının doğru bir şekilde uygulanıp uygulanmadığını denetleyen bir komitenin tamamının kadınlardan oluşması kadın haklarının tam anlamıyla uygulanmasının,

sorunun sadece ve sadece kadınların sorunuymuş gibi görünmesinden öteye gitmemektedir. Komite'nin tamamının kadınlardan oluşması, kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılmasının sadece kadınları ilgilendiren bir sorun olarak kabul edilmesine neden olmaktadır. Kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına ilişkin sorunun çözümünün her kademesine erkeklerin dahil edilmesi gerekir ki kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılması sorununun tek bir cinsiyetin değil tüm toplumun ortak sorunu olarak algılanabilsin (Erşen, 2006:100).

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi tarafından yürütülecek olan denetim faaliyetlerinden ilki, rapor usulüdür. Rapor usulü çerçevesinde, Sözleşme'ye taraf olan devletler tarafından üç tür rapor sunulmak zorundadır. Bu raporlar; başlangıç raporu, periyodik rapor ve ek raporlardır. Başlangıç raporu, Sözleşme'ye taraf olan devlet tarafından Sözleşme'nin ülkede yürürlüğe girmesinden sonra bir yıl içinde sunulmaktadır. Sunulan ilk rapordan sonra her dört yılda bir periyodik raporlar ve komitenin talep etmesi halinde ek raporlar sunulmaktadır. Sözleşme'de bu hususu düzenleyen 18. maddeye göre, raporların esasında taraf devletlerin sözleşme hükümlerine kendi toplumlarında etkinlik kazandırmak için aldıkları yasal, yargısal, idari ve diğer tedbirler ve bu tedbirlerle birlikte kaydedilen gelişmeler yer almaktadır. Sözleşme'ye taraf olan devletler tarafından sunulan raporlar, komite tarafından incelenmektedir. Gerekli incelemelerin ardından komite, taraf devletin Sözleşme'den doğan yükümlülüklerine ilişkin kesin tespitlerde bulunmaktadır. Rapor usulü bireysel hak ihlallerini önleyici bir niteliğe sahip değildir. Bu nedenle rapor usulü etkin bir koruma öngören usul olarak nitelendirilmesi mümkün değildir (Çalık, 2016:89).

CEDAW'a seçmeli protokol ile dahil edilen iki denetim türünden biri bireysel şikayettir. Bu usulün sözleşmeye dahil edilmesi sözleşmenin amaçladığı korumanın yalnızca

rapor usulüyle gerçekleşmesinin mümkün olmamasıdır. Bireysel şikâyet usulü diğer denetim türlerine göre bireysel hak ihlallerini gidermede daha etkin olan bir usuldür. Bu duruma etken faktör ise sürece hak ihlaline maruz kalan veyahut hak ihlallerine şahit olan bireylerin de dahil edilmesidir. Sözleşme'ye eklenen seçmeli protokolde, diğer bir denetim türü olan uluslararası şikâyet usulü kabul edilmemiştir (Dabanlıoğlu, 2019:12).

Bireysel başvuru usulü ile, Sözleşme'ye taraf devletin yargılama yetkisi alanında bulunan birey ve birey gruplarına Sözleşme'de düzenlenen herhangi bir hakkın ihlal edildiği iddiası ile Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesine başvuru hakkı tanınmıştır. Bireysel başvuru kapsamında aranan kabul edilebilirlik şartları da protokolün 3. ve 4. maddelerinde tahdidi bir şekilde yer almaktadır. Komiteye başvurunun kabul edilebilmesi için yazılı olarak yapılacak olan başvurularda başvuru kişinin kimliğinin açık bir şekilde yer alması gerekmektedir. Bireysel şikâyet usulüne göre aleyhine başvuru yapılacak olan devletin ilk olarak seçmeli protokole taraf devletlerden birisi olması gerekmektedir. Yani CEDAW'a taraf olan ancak seçmeli protokole taraf olmayan bir devlet aleyhine başvuru yapılamamaktadır. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin yetkisinin tanınması seçimli bir yetki olmayıp protokole taraf olunması ile birlikte komitenin devlet aleyhine yapılan bireysel başvuruları inceleme yetkisi kabul edilmiş olmaktadır. Seçmeli Protokol'ün 3. maddesi gereği hak ihlaline uğrayan birey veyahut bireysel grup başvuru sahiplerinin ilk önce elverişli tüm iç hukuk yollarını tüketmesi gerekmektedir. Bireysel şikâyet usulünde komiteye başvuru için herhangi bir hak düşürücü süre öngörülmemiştir. Böylece bireysel şikâyet usulü için yapılacak olan başvuru iç hukuk yolları tüketildikten sonra herhangi bir zaman diliminde yapılabilmektedir. Ancak Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'ne uğranıldığı iddia edilen hak

ihlali için daha önce başka bir uluslararası mercie başvuru yapılmamış olması gerekmektedir (Çalık, 2016:92).

Bireysel başvurunun Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi tarafından incelemesi sonucunda başvuru hakkında oluşturulan görüş ve tavsiyeler içeren karar, aleyhine başvuru yapılan taraf devlete iletilir. Komitenin vermiş olduğu bu karardan sonra ilgili devlet altı ay içinde, komite tarafından bildirilen tavsiye ve görüşler doğrultusunda ihlal edildiği kabul edilen haklar için atmış olduğu adımları, bu doğrultuda devlet bünyesinde alınan kararları komiteye yazılı olarak bildirmekle yükümlüdür. Ancak görüş ve tavsiye içeren komitenin kararları kesin hüküm ihtiva eden bir özelliğe sahip olmayıp görüş ve tavsiyelere uyulmaması halinde uygulanacak herhangi bir yaptırım da mevcut değildir. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin bireysel başvuru neticesinde vermiş olduğu kararların Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 46. maddesinde yer verildiği şekilde, komite kararlarının taraf devletler nezdinde bağlayıcı olduğuna ilişkin herhangi bir düzenleme protokolde yer almamaktadır. CEDAW'ın Seçmeli Protokolünde yer alan bireysel şikayet usulündeki bu sistem kendisinden beklenen koruyucu etkiyi doğuramamaktadır. Çünkü herhangi bir şekilde bağlayıcılığı ve yaptırımı mevcut değildir (Özçelik, 2017:331).

CEDAW'a seçmeli protokolle dâhil edilen diğer bir denetim usulü ise soruşturma usulüdür. Ancak diğer denetim usullerinden farklı olarak bu usulde, seçmeli protokole taraf olan devletin aynı zamanda komitenin bu yöndeki yetkisini açık bir şekilde tanımamasına bağlı kılınmıştır. Yani seçmeli protokole taraf olan bir devlet, komitenin soruşturma yetkisini tanımaz ise o devlet hakkında bu yöntemle başvurulamayacaktır. Komitenin soruşturma yetkisine ilişkin devletlerin beyanı, olumsuz bir beyana dayandırılmıştır. Seçmeli Protokolün 10. maddesine göre devletler protokolün imzası, onayı

ya da katılma sırasında komitenin yetkisini tanımadıklarını açık bir şekilde beyan etmelerini gerekmektedir. Eğer protokole taraf devletlerce bu şekilde bir beyan açık bir şekilde verilmemiş ise devletler doğrudan bu soruşturma yetkisini kabul etmiş sayılmaktadır. Yetkiyi kabul etmeme beyanı ise taraf devletlerce her zaman geri çekilebilmektedir (Öncü, 2012:37).

Soruşturma usulüne göre devlet ya da bireyler tarafından başvuru yapılması gerekmemektedir. Komite resen harekete geçebilmektedir. Ancak komitenin resen harekete geçebilmesi için taraf devletin Sözleşme’de tanınan hakları ciddi ve sistematik bir şekilde ihlal ettiğine ilişkin güvenilir bilgi alınması/alması gerekmektedir. Her türlü güvenilirliği olan araç komitenin harekete geçmesi için kullanılabilir. Bu araçlardan bazıları hükümet dışı örgütler tarafından hazırlanan raporlar ve medyada yer alan haberlerdir. Bunun üzerine komite, taraf devleti ihlal iddialarına karşı inceleme yapmak üzere iş birliğine davet ederek bu iddialara karşı bilgi vermesini isteyebilmektedir. Komite kendi edindiği bilgiler ve taraf devletçe sunulan bilgiler ışığında ihlal konusunun soruşturulması ve bir rapor tanzim edilmesi için üyelerini görevlendirir. Bu usulün diğer usullere karşı en önemli ayırt edici özelliği protokolün 8. maddesinde yer alan, gerekli durumlarda ilgili devletin rızası alınarak ülkeye ziyaretler gerçekleştirilebilmesidir. Soruşturma usulünü detaylandıran ve komitenin çalışma usulüne ilişkin hükümler düzenleyen İç tüzüğün 87. maddesi gereği, komite üyelerince gerçekleştirilen ziyaret sırasında komite üyeleri tarafından tanık dinleyebilmesidir. Komite üyeleri tarafından dinlenecek olan tanıklara karşı taraf devletçe kötü muamele gösterilmeyeceğine ilişkin garanti alınmaktadır. Yine, İç tüzüğün 83. maddesine göre komite aldığı ihlal iddialarının ağır ve sistematik olduğuna ilişkin kanaat getirirse, ihlali gerçekleştiren devleti bilgi sunmaya davet etmektedir. Komite ayrıca ilgili

devletin temsilcilerinin yanında hükümet kuruluşlarından, hükümet dışı örgütlerden ve bireylerden ek bilgiler isteyebilmektedir (Demirdal, 2013:105).

CEDAW çerçevesinde oluşturulan denetim mekanizmaları her ne kadar kadınlara karşı yapılan ayrımcılık ile ilgili etkin bir çözüm mekanizması olamamışsa da kadınlara karşı yapılan ayrımcılıkları ortadan kaldırmak için, denetim mekanizması oluşturularak denetim usullerinin belirlenmiş olması da son derece önemlidir. CEDAW, kadınlara karşı sosyal, ekonomik, siyasi, eğitim ve diğer tüm alanlarda hangi sebeple olursa olsun yapılan ayrımcılığı önlemek için taraf devletlere bu konu ile ilgili her türlü sorumluluğu yüklemektedir. CEDAW, evrensel düzlemde kadın konusunda yegâne öneme sahip olan bir sözleşmedir.

CEDAW, kadına karşı ayrımcılığı yasaklayan bir sözleşme olarak değerlendirildiğinde, ayrımcılık tanımının daha kapsamlı olması gerektiği bilincini düzenlendiği anlaşılmaktadır. Sözleşme'nin günümüzde etkinliğinin halen devam ediyor olmasında ayrımcılığı sadece yasal normlarda değil geleneklerde ve uygulamada da ortadan kaldırma amacı taşıyor olması en büyük etkidir. Ancak, CEDAW kadın haklarını düzenleyen bir sözleşme olarak değerlendirilirse, ki bu sözleşmenin amacı kadın haklarını düzenlemek değildir, kadın hakları bakımından yetersiz olduğu da açıkça ortadadır.

2.2.4.1. İhtiyari Protokol

CEDAW'a taraf olan devletler, kadınların haklarına yönelik çeşitli ayrımları ülkelerinde gecikmeksizin ortadan kaldıracak politikalar geliştirmişlerdir. Bu kapsamda hayatın sosyal, ekonomik, siyasal vb. tüm alanlarında kadınların tam olarak gelişmesini ve bunun sağlanması için de hukuki düzenlemeleri de kapsayacak şekilde uygun olan tüm tedbirleri almayı taahhüt etmişlerdir. Ancak sözleşmeyi imzalayan devletlerin bu taahhütlerini gerçekleştirip gerçekleştirilemediklerini kontrol edecek ve bir ülkede

ayrımcılığın mağduru olan vatandaşların haklarını aramak için başvuru yapabilecekleri bir kontrol mekanizması CEDAW içerisinde düzenlenmemiştir. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Kaldırılması Komitesi de bir kontrol mekanizması olmadığından, üstlenmiş olduğu görevler: Sözleşmeyi imzalayan ülkelerin her dört yılda periyodik olarak sundukları ülke raporlarını takip etmek ve bu konuda genel tavsiye kararları oluşturmak, aynı zamanda üye ülkelerin kadın erkek eşitliğini sağlamak üzere ilerlemelerinde itici güç görevini yerine getirmektir. Örnek, Komite, Sözleşmeyle ilgili çekince kararını bildirerek onaylayan ülkelerin bu kararı kaldırmalarına yönelik ihtiyaç duyulan yasal ve idari düzenlemeleri yapmaları hususundaki genel tavsiye kararlarını sözleşmeyi imzalayan üye ülkelere bildirmektedir (Güneş, 2021:1746).

1993'te BM İnsan Hakları Komisyonunun Viyana'da gerçekleşen toplantısı neticesinde kabul edilen Viyana Deklarasyonu ve Eylem Programında, bu Sözleşmeye ek bir Protokol düzenlenmesi amacıyla adım atılması gerekliliği vurgulanmıştır. Bununla birlikte, 1995'te yapılan IV. Dünya Kadın Konferans'ından çıkan kararla, Komitenin sorumlu olduğu alanlar genişletilmiş ve yetkileri de artırılmıştır. Ayrıca Komite'ye ayrımcılıkla ilgili Birleşmiş Milletler'e bireysel başvuru mekanizmasını oluşturacak bir İhtiyari Protokol düzenleme görevi verilmiştir. Sözleşmeyi imzalayan ülkelerin sözleşme maddelerini uygulamada hayata geçirilmesinin kontrol edilebilmesi için Kadının Statüsü Komisyonu ve Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Kaldırılması Komitesi tarafından düzenlenen ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 6 Ekim 1999'da kabul edilerek 2000'de yürürlüğe giren İhtiyari Protokolle Komite 'ye geniş bir denetim yetkisi ve görevi verilmiştir (Börü, 2017:47-48).

2.2.4.2. Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair 1993 Tarihli Bildirge

Tarih boyunca kadınlara yönelik her türlü saldırı, şiddet içeren davranış her zaman var olmasına rağmen bu durum bütün devletler tarafından görmezden gelinmiştir. İnsan haklarından herkesin eşit şekilde faydalanması ve kanunlarda, yaşamın içerisinde hissedilen ayrımcılıkların yok edilmesi maksadı ile 1979'da kabul edilen CEDAW'da kadınlarla ilgili her alanda yaşanan sorunlar değerlendirilmesine rağmen, aile içi kadına yönelik şiddet konusunda açık bir düzenleme yer almamaktadır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kadınlara karşı uygulanan şiddetin önlenmesine dair imzalanan ilk belge 20 Aralık 1993'te "Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Bildirge"dir. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey'in 30 Mayıs 1991 tarih ve 18 sayılı kararında belirtildiği gibi kadınlara karşı şiddet sorununu özel olarak değerlendirmek için uluslararası belge düzenlenmesinin gerekliliği gündeme getirilmiştir. Bununla birlikte 1992'de Cenevre'de bir araya gelen BM İnsan Hakları Komitesi, kadınlarla ilgili şiddet konusunu BM Genel Kurulu'nda tartışılmak üzere üye ülkeler için "Kadın Haklarını Çiğnemek İnsan Haklarını Çiğnemektir", "Kadına Yönelik Şiddet Bir İnsan Hakları İhlalidir" başlıklı ifadeler kullanılarak imza kampanyası başlatılmış ve Sözleşme'ye üye ülkelerin bu kampanyayı desteklemesi istenmiştir. Dünya genelinde kadınlara yönelik şiddet konusunda hızlı bir şekilde önlem alınması isteğiyle Birleşmiş Milletler'in 20 Aralık 1993 tarihli Genel Kurul gündemine alınan "Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Bildirge" oylamaya sunulmadan kabul edilmiştir. Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Bildirge'de şiddetin engellenmesi, şiddeti gerçekleştiren failin cezalandırılması ve şiddete maruz kalan mağdurların korunması konusunda devletlerin üzerine düşen yükümlülükleri tüm detaylarla birlikte açık bir şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca, şiddete maruz kalan mağdurların her türlü

güvenliğini, fiziksel ve psikolojik tedavisini karşılamak üzere devlet bütçesinde gerektiği kadar ödenek ayrılması konusu da özellikle vurgulanmıştır (Tatlılıoğlu, 2014:116).

Bildirgede, kadınların maruz kaldığı şiddet, sadece fiziksel şiddetle sınırlandırılmamış, şiddet korkusu nedeniyle kadınları sindiren çeşitli eylemleri içine alacak biçimde genişletilmiştir. Bildirge'nin 1.maddesinde “kadınlara karşı şiddetin tanımı” çerçeve olarak tanımlanmış, 2. maddesinde kadınlara yönelik şiddete ilişkin örneklendirmeler yapılmış, 4. maddesinde de kadına yönelik şiddetin engellenmesi amacıyla devletlerin sorumluluklarına detaylı olarak yer verilmiştir (Özkan, 2017:552).

2.2.4.3. Pekin Deklarasyonu

1995 yılında Pekin’de gerçekleştirilen BM Dördüncü Dünya Kadın Konferansı bugüne kadar yapılan kadın konferanslarının en büyüğüdür. Resmi konferansa 189 ülkeyi temsilen 17.000 delege katılım sağlamıştır. Uluslararası kadın hareketiyle, konferans sonunda oluşturulacak Eylem Platformu’nu etkilemek ve kadınların 21. yüzyıl dünyasına nasıl baktığını vurgulamak için devletlerarası oturumlara paralel bir Kadın Forumu düzenlenmiştir. Dünya genelinden kadın kuruluşlarının ve sivil toplum örgütlerinin katıldığı bu forumdaki katılımcı sayısı 30,000’in üzerine çıkmıştır. BM Dördüncü Dünya Kadın Konferansı’nda kadın sorunlarının evrensel olduğu mesajı verilmiştir. Konferans’ın sonunda 189 ülkenin kabul ettiği Pekin Bildirgesi ve Eylem Platformu, kadın haklarının insan hakları olduğunun altını çizerek hükümetlere kadına karşı şiddeti önleme ve şiddetin her türlüünü yeryüzünden silme çağrısında bulunmuştur. Bu kapsamda devletleri, kadının her alanda güçlenmesini ve toplumsal statüsünün yükselmesini sağlamak, kadın-erkek eşitliğini geliştirmek ve toplumsal cinsiyet perspektifini temel politika ve programlara yerleştirmekle yükümlü kılmıştır. Nairobi Stratejileri’nde 2000 yılına kadar gerçekleştirilmek üzere öngörölmüş hedeflerin çoğuna henüz ulaşamadığını tespit eden Pekin Konferansı, durum

değerlendirmesi yaparak Eylem Platformu'nda öncelik ve ivedilik taşıyan 12 alan belirlemiştir. Hükümetler, sivil toplum örgütleri ve özel sektör kaynak ve faaliyetlerini aşağıda yer verilen alanlara odaklayarak somut bir şekilde harekete geçmeye çağırılmıştır (Anıl vd. 2001: s.12).

- Kadınların omuzlarına binen ve hep büyüyen yoksulluk yükü;
- Eğitimde ve eğitim hizmetlerine ulaşma konusundaki eşitsizlik ve yetersizlikler;
- Sağlık ve bağlantılı hizmetlerdeki ve bu hizmetlere ulaşmadaki eşitsizlik ve yetersizlikler;
- Kadına yönelik şiddet;
- Silahlı çatışmaların kadınlar üzerindeki etkileri;
- Ekonomik yapılarda ve politikalarda, üretime yönelik her türlü faaliyette ve kaynaklara ulaşmada eşitsizlik;
- Yetki ve karar mekanizmalarındaki kadın-erkek eşitsizliği;
- Kadının insan haklarının yaygınlaştırılması ve korunması konusundaki yetersizlik;
- Başta medya olmak üzere bütün iletişim sistemlerine katılım ve erişebilme konusundaki eşitsizlik;
- Doğal kaynakların yönetiminde ve çevrenin korunmasında toplumsal cinsiyete bağlı eşitsizlikler;
- Kız çocuklarına karşı ayrımcılık ve kız çocukların haklarının ihlali;
- Kadının toplumsal konumunu yükseltmeye yönelik mekanizmalarda görülen yetersizlik.

Eylem Platformu, daha önceki Birleşmiş Milletler belgelerinden farklı olarak, belirlenen her kritik alan ve konuda kısa bir durum saptaması yaptıktan sonra, neler yapılması gerektiğini detaylı bir şekilde ortaya koymuştur. Saptanan önlemlerin uygulamaya geçirilmesinin kimlerin görevi (örneğin hükümetler, uluslararası örgütler, kadın örgütleri, diğer toplumsal örgütler, özel sektör, sendikalar, vb.) olduğunu da belirleyerek, bazı

konularda bu önlemlerin gerçekleştirilmesi için kesin tarihler belirlenmiştir. Devletler, ilk kez burada, ulusal politikalarında yapacakları değişikliklere, atacakları adımlara dair kendilerini bağlayıcı taahhütlerde bulunmuşlar; Platform kararlarını ülkelerinde nasıl uygulayacaklarını gösteren ulusal planlar hazırlamışlardır (Bolcan, 2006:23).

2.2.5. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmeleri

Milletler Cemiyeti ile ortaya çıkan Uluslararası Çalışma Örgütü'nün kuruluşundaki temel amaç, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra giderek büyüyen ekonomik sorunlara yönelik sosyal reform niteliğinde çözümler bularak bu reformların uluslararası platformda uygulanmasını sağlamaktır. ILO'ya göre bir ülkenin “gelişmiş” olarak kabul edilmesinin en önemli ölçütlerinden biri, o ülkedeki kadınların ekonomik ve sosyal hayata ne kadar ve hangi oranda katıldıkları, katılımlarının etkin olup olmadıkları ve ülke genelinde sağlanan refahtan erkeklerle aynı paya sahip olup olmadıklarıdır (Nurdoğan, 2018:81).

Sanayi Devrimi ile birlikte değişen üretim ve istihdam yapısına bağlı olarak kadınlar çalışma hayatında daha fazla yer almaya başlamışlardır. Ancak kanunlar önünde tüm kadın ve erkekler eşit haklara sahip olarak görünseler bile uygulamadaki iş hayatında kadınların erkekler ile eşit haklara sahip olmadıkları ve erkeklere göre eğitim, ücret, istihdam edilme ve işgücüne katılma hususlarında daha düşük seviyelerde kaldıkları ulusal ve uluslararası istatistiklerde açık bir şekilde görülmektedir. İş ve toplum algısına göre şekillenen aile yaşamı dengesini kurmalarındaki sorumlulukları nedeni ile kadınların çalışma koşulları erkeklere nazaran daha zor olmaktadır. ILO sözleşmeleri ise iş hayatında kadın-erkek eşitliği olması gerekliliğinin altını çizmekte ve kadınların toplum tarafından kendilerine dikte edilen ailevi yükümlülükleri sebebiyle iş hayatında mağdur edilmemeleri için çeşitli sözleşmelerle düzenlemeler yapmaktadır. Sözleşmeleri imzalayan ülkeler

sözleşmelerin içeriklerine istinaden mevzuatlarını düzenlemekle yükümlü bulunmaktadırlar (Nurdoğan, 2018:80).

Uluslararası Çalışma Örgütü, kadın – erkek ayrımcılığını önlemeye, kadın işgücünü korumaya ve geliştirmeye yönelik insana yakışan iş vasfını taşıyan birçok sayıda sözleşme önermiştir. Önerilen her bir sözleşme kadınların çalışma hayatları ile ilgili olarak ayrı konulara yer vermiştir (Tüzünkan, 2016:313).

2.2.5.1. 100 sayılı Eşit Ücret Sözleşmesi (1951)

Sözleşmenin 1. maddesinde, "eşit değerde iş için erkek ve kadın işçiler arasında ücret eşitliği" şeklinde ifade yer almaktadır. Bu kapsamda sözleşme ile cinsiyet esasına dayanan bir ayırım gözetmeksizin tespit edilmiş bulunan ücret bedelleri düzenlenmiştir. Ücretler temel ücret, primler, ekstra ödemeler, ikramiyeler gibi diğer ödemeleri de içerir. ILO'nun 100 sayılı sözleşmesi, ücretlerde hiçbir gruba karşı ayrımcılığın yapılmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Ancak 100 sayılı sözleşmede yer alan ayrımcılık kavramı, sadece cinsiyete karşı yapılan ayrımcılığı değil; ırk, renk, din, dil gibi diğer gruplar için de geçerlidir. 100 sayılı sözleşmenin 3. maddesinde ücret eşitliğinin sağlanabilmesi için yapılan işlerin objektif olarak değerlendirilmesi gerektiğinin altı önemle çizilmektedir (Tüzünkan, 2016:317).

2.2.5.2. 111 sayılı Ayrımcılık (İş ve Meslek) Sözleşmesi (1958)

Sözleşmeye göre ırk, renk, cinsiyet, din, siyasal inanç gibi özellikler bakımından yapılan iş veya meslek edinmede eşitliği yok edici etkisi olan her türlü ayrımcılık yasaklanmıştır (ILO, Convention 111). 111 sayılı Sözleşmenin 2. ve 3. maddesi, sözleşmeyi onaylayan ülkelerin eşitliği geliştirmeyi hedefleyen ulusal bir politika tespit ederek işçi ve işveren kuruluşlarını bu politikaların takibi için iş birliğine teşvik etmesine ilişkin hükümler yer almaktadır (Tüzünkan, 2016:317).

2.2.5.3. 122 No'lu İstihdam Politikası Sözleşmesi (1964)

ILO'nun 17 Haziran 1964'te kabul ettiği 122 No'lu İstihdam Politikası Sözleşmesi'nin birinci maddesinde:

"İktisadi gelişme ve kalkınmayı teşvik etmek, hayat seviyesini yükseltmek işgücü ihtiyaçlarını karşılamak ve işsizlik ve eksik istihdam sorununu çözümlmek amacıyla, her üye tam ve verimli istihdama ve işin serbestçe seçilmesine matuf aktif bir politikayı esas bir gaye olarak ele alacak ve uygulayacaktır; Bu politika; ... İşin serbestçe seçilmesini ve her işçinin kendisine elverişli bir işte çalışması için gerekli nitelikleri kazanmasını, bu işte, ırk, renk, cinsiyet, din, politik düşünce, milli veya sosyal menşe ne olursa olsun niteliklerini ve istidatlarını kullanmasını sağlamak amacına yönelmiş olacaktır." denilmektedir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı [ÇSGB],2014:203).

2.2.5.4. 142 No'lu İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Sözleşmesi (1975)

ILO'nun 4 Haziran 1975'te kabul ettiği 142 No'lu İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Sözleşmesi, doğrudan kadınlara ilişkin bir sözleşme olmasa da istihdamda eşitliğin gözetilmesi bakımından önemli noktalar içermektedir. Sözleşmenin birinci maddesinde şu ibare yer almaktadır:

"Politika ve programlar toplumun ihtiyaçları da dikkate alınmak suretiyle kişilerin kendi çıkarlarına ve beklentilerine uygun olarak çalışma kabiliyetlerini geliştirip kullanmalarını eşitlik esasına dayalı ve herhangi bir ayırım gözetmeksizin teşvik edecek ve mümkün kılacaktır" (ÇSGB,2014:23).

2.2.5.5. 156 sayılı Aile Sorumlulukları Olan Kadın ve Erkek İşçilere Eşit Davranılması ve Eşit Fırsatlar Tanınması Hakkında Sözleşme (1981)

156 sayılı Sözleşme'yi onaylayan ülkelerin ailesel yükümlülükleri olan çalışanların cinsiyetler arası ayrımcılık taşıyan uygulamalara maruz kalmaksızın çalışma hayatının sürekliliğini sağlamak ve aile sorumlulukları ile çalışma hayatının birlikte yürütülebilmesini sağlamak amacıyla ulusal politikalar izlenmesi gereği düzenlenmiştir. 156 sayılı Sözleşme çalışan kadınların herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadan çalışma hayatı

ile aile sorumlulukları arasında bir tercih yapmak zorunda bırakılmaksızın iş hayatında yer alabilmelerini düzenlemektedir. İş yerlerinde ihtiyacı karşılayabilecek kapasitede çocuk bakım ünitelerinin yer alması, aile yükümlülüklerine ilişkin sosyal destek hizmetlerinin sağlanması, doğum sonrasında babaya da çocuk bakımı için izin verilmesi, aile sorumlulukları sebebiyle işten ayrılanlara kadın veyahut erkek fark etmeksizin tekrar işe dönebilme imkanının getirilmesi gibi düzenlemelerle kadını ve aileyi koruyucu ve istihdam güvencesi getirici hükümler içermektedir (ILO, Convention 156).

2.2.5.6. 158 No'lu Hizmet İlişkisine Son Verilmesi Sözleşmesi (1982)

ILO'nun 2 Haziran 1982'de kabul ettiği, 158 No'lu Hizmet İlişkisine Son Verilmesi Sözleşmesi'nin "Son Vermenin Haklı Nedene Dayandırılması" başlıklı ikinci bölümünün dördüncü maddesinde "*İşçinin kapasitesine veya işin yürütümüne veya işyeri gereklerine dayalı geçerli bir son verme nedeni olmadıkça hizmet ilişkisine son verilemez.*" ibaresinin ardından, haklı sayılamayacak gerekçeler arasında kadınlarla ilgili "*Irk, renk, cinsiyet, medeni hal, aile sorumlulukları, hamilelik, din, siyasi görüş, etnik veya sosyal köken, doğum izni esnasında işe gelmeme*" maddeleri yer almaktadır (ÇSGB,2014:203).

2.2.5.7. 171 No'lu Gece Çalışması Sözleşmesi (1990)

ILO'nun 1990'da kabul edip 4 Ocak 1995'te yürürlüğe giren Gece Çalışması Sözleşmesi'nde kadınları ilgilendiren birkaç hüküm içermektedir. Sözleşmenin 7. maddesi tümüyle anneliğin korunmasıyla ilgili olarak kadınlara ayrılmış:

"1. Kadın işçilere gece çalışmasına alternatif çalışma biçimlerinin sağlanması için gerekli önlemler alınmalıdır:

a. Doğumdan önce ve sonra en az 16 hafta olmak üzere, bunun en az 8 haftası beklenen doğum tarihinden önce doğum izni verilmesi, b. Anne ve çocuğun sağlığı için gerekli olduğu sağlık raporuyla belgelendiği halde ek izin verilmesi,

2. Birinci paragrafta belirtilen önlemler, günlük çalışmaya geçiş veya mümkün olan yerlerde sosyal güvenlik yardımlarının sağlanması veya analık izninin uzatılmasını içerebilir.

3. Birinci paragrafta belirtilen süreler içerisinde: a. Kadın işçiler, hamilelik veya doğumla ilgili olmayan durumlar dışında haklı sebepler haricinde hiçbir sebeple görevden alınmaz veya görevden alınmakla uyarılamaz. b. Kadın işçinin geliri, kendisinin ve çocuğunun geçimini kabul edilebilir yaşam standartlarında sağlayacak seviyede tutulmalıdır. c. Kadın işçiler, düzenli gece çalışması pozisyonuna bağlı statü, kıdem ve terfi haklarını kaybetmemelidir.

4. Bu maddenin hükümleri, analık izniyle ilgili koruma ve haklarının azalmasına sebep olamaz." şeklinde düzenlemeleri içermektedir (ÇSGB,2014:272).

2.2.5.8. 183 sayılı Kadının Doğum ve Doğum Sonrası Çalışması Hakkında Sözleşme (2000)

183 sayılı Kadının Doğum ve Doğum Sonrası Çalışması Hakkında Sözleşme (2000) annelik halinin korunmasına yönelik en çok değişime uğrayarak yenilenen sözleşmedir (ILO, 2012). Sözleşmede yer verilen hükümler şu şekildedir (ILO, 2015): Kadınlara doğum nedeniyle verilecek izin 14 haftadan az olamaz ve özellikle doğum sonrası verilecek izin ulusal mevzuat çerçevesinde belirlenecek olsa da bu izin de 6 haftadan az olamayacaktır. Kadının hamilelik nedeniyle ayrıldığı işine tekrar aynı pozisyonda dönebilmesi imkanı bulunmaktadır. Kadın çalışma sırasında günde bir ya da daha fazla emzirme izni alabilecektir. Doğum sonrasında kadına hastalık yardımı yapılacak ve kadınların hamilelik ve doğum nedeniyle işten çıkarılmaları yasaklanacaktır. 183 sayılı Sözleşme, hangi meslekte ne tür bir işte hangi pozisyonda olursa olsun hiçbir ayırım yapılmadan tüm kadınları kapsamaktadır. 183 sayılı sözleşme başta ekonomik güvenlik, iş güvencesi, anne ve bebek sağlığı olmak üzere toplumsal cinsiyet eşitliği konularında kadına pozitif ayrımcılık sunan hükümler içermektedir (Tüzünkan, 2016:320).

2.2.5.9. 189 Sayılı Ev İşçileri İçin İnsana Yakışır İş Hakkında Sözleşme (2011)

01.06.2011 tarihli 189 sayılı Ev İşçileri İçin İnsan Onuruna Yakışır İş Sözleşmesi'nde şiddet ve tacize yönelik düzenlemelerin yer alması nedeniyle çok önemli bir yere sahiptir. Sözleşme ev işçilerinin her türlü taciz ve şiddete karşı etkili bir şekilde korunmasını sağlamak amacıyla gerekli tedbirlerin alınması adına önemli düzenlemeler içermektedir. 189 Sayılı Sözleşme doğrudan ev işçilerinin haklarına odaklanan ilk uluslararası sözleşme özelliğine sahip olması nedeni ile önem arz etmektedir. Söz konusu Sözleşme: anneliğe ilişkin korumayı, kolaylaştırıcı sosyal güvenlik katkı payı ödeme sistemlerini, göçmen ev işçilerinin sosyal hakları için ülkeler arası iş birliği yapmayı öngören maddeler içermektedir. 189 Sayılı Sözleşme'nin maddelerinde: Ev işlerinin özgül koşullarını dikkate alan tedbirler alma, gerekli koruyucu ekipman ve teçhizatın temini iş sağlığı ve güvenliği konusunda farkındalık ve bilinçlendirme yükümlülüğünü ve denetim ve cezai yaptırımlar düzenlenmiştir (Demirkaya ve Güler, 2021:2764).

2.2.5.10. 190 Sayılı Çalışma Yaşamında Şiddet ve Tacizin Ortadan Kaldırılması (2019)

190 sayılı Şiddet ve Taciz Sözleşmesi, daha önceden yürürlüğe giren ILO sözleşmelerinin ana konularının şiddet ve taciz olmaması ve bu Sözleşme'de çalışma yaşamında şiddet ve tacize doğrudan odaklanan ilk özgün metin olması ve nedeniyle son derece önemlidir. 190 Sayılı ILO Sözleşmesi, çalışma yaşamında ortaya çıkan şiddet ve taciz ile mücadele konusunda evrensel boyutta geçerli standartları, ülkelerin ve çalışma yaşamı ile ilgili diğer aktif rol alan bireylerin alması gereken önlemler ile şiddet ve tacize maruz kalan kişilerin haklarını düzenleyen maddeler içermektedir. 190 Sayılı Sözleşme herhangi bir cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin tüm çalışanları kapsamaması nedeniyle aynı zamanda küresel anlamdaki eksikliğin giderilmesini de amaçlamaktadır. Bu doğrultuda Sözleşme,

Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinden ve CEDAW'dan daha ayrıntılı ve özel hükümler içeren bir sözleşme olma özelliğine sahip olmasından son derece önemlidir. 190 sayılı Sözleşme'nin ortaya koyduğu geniş kapsam dikkate alındığında, İlgili Sözleşme'ye ilişkin korumanın kapsamının sadece İş Kanunu'na tabi işçiler ile sınırlı kalmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle Sözleşme'nin çalışma yaşamını düzenleyen tüm kanunlara tabi çalışanları ve istihdam ilişkisi içerisine girememiş veya henüz girmemiş olan bireyleri de kapsadığı sonucuna varılmaktadır. Bunula birlikte Sözleşme'nin bir ülke tarafından kabul edilmesi halinde hane içerisinde yaşanan şiddet olayının, çalışma yaşamına yansımaları noktasındaki hükümleri ile de ulusal mevzuat içerisindeki şiddet ve tacizi kapsayan diğer tüm düzenlemelere bir üst norm oluşturacak niteliği olması nedeni ile önemli bir yere sahiptir. 190 Sayılı Sözleşme'de insan onur ve haysiyetine, kişinin fiziki ve ruhsal sağlığına, eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağına, doğrudan veyahut dolaylı olarak tüm insan haklarına yapılan vurgu dikkate alındığında, 190 Sayılı Sözleşme çalışma yaşamında kişilik haklarının korunması bakımından son derece önemli bir kaynak olarak kabul edilmektedir (Demirkaya ve Güler, 2021:2778-2779).

Tüm dünyada Evrensel barışı sağlamak ve sosyal adalet düzenini kurabilmek adına, uluslararası çalışma şartlarının standartlaştırılması ve geliştirilmesinde önemli ilerlemeler kaydedilmesinde büyük bir görev üstlenen ILO'nun kuruluşundan bugüne kadar geçen yüzyıllık süreçte kabul edilen sözleşme ve tavsiye kararları, birçok ülkenin çalışma hayatını düzenleyen ulusal mevzuatının esin kaynağıdır. Özellikle kadınların istihdam alanları ile ilgili birçok düzenlemeye yer veren ILO sözleşmeleri toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda önemli gelişmeler sağlamıştır. Ancak asıl önemli olan devletler tarafından ILO sözleşmelerini imzalanması ve kanunları sözleşme içeriklerine uygun şekilde düzenlemekle sınırlı kalınmamasıdır. Bu sözleşmelerin uygulamaya ne ölçüde geçtiğinin kontrollerinin

yapılarak eksik kalan hususlar için gerekli önlemlerin alınmasını sağlamaktadır. Aksi halde ILO sözleşmeleri toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili olarak sadece düzenleme yapmakla kalmış olacak ve iş hayatında kadınların emekleri sömürülmeye devam edecektir (Belet, 2022:94).

2.3. Avrupa Konseyi Kapsamında Yapılan Uluslararası Düzenlemeler

2.3.1. 1950 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

5 Mayıs 1949'da 10 Avrupa ülkesinin bir araya gelmesiyle oluşan Avrupa Konseyi, insan hakları ve özgürlüklerinin devletlerce korunması ve geliştirilmesi vurgulanarak insan haklarına saygı yükümlülüğünü üyelik koşulu olarak belirtmiştir. Avrupa Konseyi'nin bu doğrultudaki ilk adımı 4 Kasım 1950'de Roma'da imzalanan ve 3 Eylül 1953'te yürürlüğe giren “İnsan Hakları ve Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (AİHS)” dir (Aybay, 2010:227).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde ekonomik, sosyal ve kültürel haklara yer verilmiş, ancak daha çok sivil ve politik hakların korunmasına öncelik verilmiştir. Bu sözleşmeyi sosyal ve ekonomik hakları içeren “Avrupa Sosyal Şartı” izlemiştir. Türkiye ise bu Sözleşmeyi 10 Mart 1954'te onaylamıştır (Aladağ/, 2015:58).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde sivil haklara öncelik verildiğinden bahsedilmişti. Bu kapsamda kadınlara verilen haklar da mevcuttur. Bunlardan bir tanesi Sözleşme'nin 12. Maddesi olan “Evlenme Hakkı” başlıklı maddedir. Söz konusu maddede kadın ve erkek ayrımı yapılmaksızın, evlenme çağına gelen her bireyin ulusal yasalar doğrultusunda evlenme ve aile kurma hakkına sahip olduğu vurgulanmıştır. Yine sözleşmenin “Ayrımcılık Yasağı” başlıklı 14. Maddesinde “ *Bu Sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal*

veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensupluk, servet, doğum veya herhangi başka bir durum bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmadan sağlanır.” denilmektedir. Anlaşılacağı üzere Sözleşme, temelinde insan haklarının tüm Dünya’da uygulanması adına oluşturulmuştur. Bu doğrultuda Dünya genelindeki tüm siyasi, ekonomik, kültürel ve politik konularda tanınan haklarda cinsiyet bakımından ayrımcılık yapılmaması gerektiği vurgulanmıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin insan hakları konusunda Ayrımcılık Yasağı konusuna açık bir şekilde değinilen ilk Sözleşme olarak kabul edilebilir mahiyettedir. Kadın haklarının tüm Dünya’da uygulanmasının sağlanabilmesi adına kadınlara pozitif ayrıcalıklar verilmesi yerine, ayrımcılık yasağının temelinde neleri yansıttığı dikkate alınarak kadınların yaratılıştan itibaren var olan haklarını kullanabilmek için pozitif ayrımcılığa ihtiyacının olmadığı, sadece ve sadece erkek veyahut kadın olarak cinsiyet ayrımcılığı düşüncesinin yok olmasına ihtiyacının olduğu açıktır (Doğru ve Nalbant, 2013: 603).

2.3.2. Avrupa Sosyal Şartı

AIHS’nde birinci kuşak haklar olarak bilinen yaşam hakkı, işkence yasağı, adil yargılanma hakkı, hürriyet ve güvenlik hakkı vs güvence altına alırken, ikinci kuşak haklar olarak kabul edilen sosyal ve ekonomik haklar ise Avrupa Sosyal Şartı kapsamında koruma altına alınmaktadır. Avrupa Sosyal Şartı, 1961 tarihinde Torino’da imzaya açılmış ve 26 Şubat 1965 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Avrupa Sosyal Şartı’nın kabul edilmesi, sosyal haklara dair hem uluslararası hem de bölgesel belgelerin çok fazla olmaması göz önünde bulduğunda önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Avrupa Konseyi içerisinde sosyal hakların düzenlenmesi konusunda ilk belge olma niteliği taşıyan Avrupa Sosyal Şartı’nın kabul edilmesinin ardından düzenlenen birçok protokol ile yeni unsurlar kazanmış ve 1996 yılında gözden geçirilmiştir. Avrupa Sosyal Şartı, farklı dönemlerde

çeşitli protokoller ile revize edilmiş ve yeni haklar Avrupa Sosyal Şartı'nın kapsamına alınmıştır. 1988, 1991 ve 1995 yıllarında Ek Protokoller düzenlenerek kabul edilmiş ve 1996 tarihinde ise Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı (GGASŞ) olarak ismi güncellenmiştir (Keskin, 2019:263-264).

Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'na taraf olan devletlerin, etkili bir biçimde gerçekleştirebileceği koşullara ulaşmayı politikalarının amacı saymalarını öngördüğü hak ve ilkelerle ilgili düzenlemesinde 1961 tarihli Avrupa Sosyal Şartı'nda yer alan düzenlemelere ek olarak, tüm çalışanların, istihdam ve meslek konularında cinsiyete dayalı ayrım yapılmaksızın fırsat eşitliği ve eşit muamele görme hakkına sahip olduğu, ailevi sorumlulukları olan ve çalışan veyahut çalışmak isteyen herkesin, herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadan ve ailevi sorumluluklarıyla çalışması arasındaki uyumsuzluğun en aza indirgenerek çalışma hakkına sahip bulunduğu, herkesin, yoksulluğa ve toplumsal dışlanmaya karşı korunma hakkı olduğu ve herkesin, konut edinme hakkına sahip bulunduğu düzenlenmiştir. Ayrıca ilgili Şart'ta adil ücret alma hakkı konusundaki düzenlemede yer alan “kendilerine ve ailelerine yeterli bir yaşam düzeyi” şeklindeki ifade “kendilerine ve ailelerine iyi bir yaşam düzeyi” olarak değiştirilmiştir. Anılan Şart'a göre, çalışan kadınların annelik durumunda korunma hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla Avrupa Sosyal Şartı'na taraf olan devletler:

1. Kadınlara doğumdan önce ve sonra, ücretli izin veya yeterli sosyal güvenlik yardımı veya kamu kaynaklarından yararlandırma yoluyla, toplam en az on dört haftalık izin sağlamayı,
2. İşverenin, bir kadının işverenine hamile olduğunu bildirmesi ile doğum iznine ayrılması arasındaki dönem içinde veya süresi bu döneme rastlayacak şekilde işten çıkarma bildiriminde bulunmasını hukuka aykırı saymayı,

3. Emzirme döneminde annelere, emzirme için yeterli bir süre işe ara verme hakkı sağlamayı,
4. Hamile, yeni doğum yapmış ve çocuklarını emzirme dönemindeki kadınların gece çalışmalarını düzenlemeyi
5. Hamile, yeni doğum yapmış ve çocuklarını emzirme dönemindeki kadınların yeraltı madenlerinde ve tehlikeli, sağlığa zararlı ya da ağır nitelikleri nedeniyle uygun olmayan diğer işlerde çalıştırılmalarını yasaklamayı ve bunların çalışma haklarını korumaya yönelik uygun önlemleri almayı taahhüt edecekleri düzenlenmiştir (Üçışık, 2016:117).

Avrupa Sosyal Şartı'nda istihdam ve meslek konularında cinsiyete dayalı ayrım yapılmaksızın fırsat eşitliği ve eşit muamele görme hakkının kabul edilmesi oldukça önemli bir gelişmedir. Çünkü tüm dünyadaki toplumlar tarafından erkek çocuğunun geleceği düşünülürken, doktor mu olacak, mühendis mi, başka şehirlerde mi yaşayacak, dünyayı mı gezecek, çok zengin olacak mı ihtimalleri üzerine düşünülmekte ve bu sayede erkek çocuklarının hayatlarında yapacağı seçimler konusunda kendisini özgür hissetmeleri ve birçok şanslarının olduğunu düşünmeleri sağlanmaktadır. Buna karşı kız çocuklarının geleceği, kaderi daha on iki yaşına bile basmadan belirlenmektedir. Kız çocukları, ilk olarak kocasının karısı, sonra çocuklarının annesi ve daha sonra büyükanne olacaklar, aynı anneleri gibi evine bakacaklar, çocuklarını büyüteceklerdir. Yani kısacası kız çocuklarının hayat hikâyeleri alınlarına çoktan yazılmıştır ve geleceği hakkında seçim yapma şansları da yoktur (Beauvoir, 2019: 52). Ancak Avrupa Sosyal Şartı ile kadınların da istihdam hayatında olmaları gerektiği ve istedikleri mesleği de seçebilmelerinin önü daha çok açılmıştır. Bu düzenlemeler sayesinde kadınların kafalarının içerisindeki engellerin aşılması da sağlanmıştır.

Avrupa Sosyal Şartı'na taraf olan devletler, ailevi sorumlulukları olan kadın ve erkek çalışanlar ve bunlarla diğer çalışanlar arasında fırsat eşitliği ve eşit davranılma hakkının etkili bir biçimde kullanılabilmesini sağlamak amacı ile:

- a. Mesleki yönlendirme ve eğitim konularında alınacak önlemler de dahil olmak üzere, ailevi sorumlulukları olan çalışanların istihdam edilmesi ve istihdam edilmeye devam edilmesi ile birlikte, bu sorumluluklar nedeniyle işten ayrılanların tekrar istihdam edilmesini,
- b. (a) bendinde bahsi geçen kişilerin çalışma koşulları ve sosyal güvenliğe ilişkin gereksinimlerinin dikkate alınmasını,
- c. Özellikle kreş hizmetleri ve diğer çocuk bakımı ile ilgili düzenlemeler olmak üzere, kamusal ya da özel hizmetlerin geliştirilmesi veya teşvik edilmesini,
- d. Her bir ebeveyne, süresi ve koşulları ulusal mevzuat, toplu sözleşmeler ya da uygulama tarafından belirlenecek, doğum izni sonrasındaki bir dönemde, çocuğa bakmak için aile izni alma olanağının sağlanmasını,
- e. Bu tür ailevi sorumlulukların, geçerli bir işe son verme nedeni oluşturmamasının sağlanmasını taahhüt edecekleri düzenlenmiştir

Avrupa Sosyal Şartı'na taraf olan devletler, toplumsal dışlanma ve yoksulluğa karşı korunma hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla, toplumsal dışlanma ve yoksulluk durumunda yaşayan veyahut bu duruma düşme tehlikesinde olan kişilerin ve ailelerinin, özellikle istihdam, konut, eğitim, öğrenim, kültür, sosyal ve tıbbi yardım olanaklarına fiilen ulaşmalarını sağlayacak genel ve eşgüdümlü bir eylem planı çerçevesinde önlemler almayı ve bu önlemlerin uygulanmasını sağlamayı Avrupa Sosyal Şartı'nın 30. Maddesi gereğince taahhüt etmektedirler (Üçışık, 2016:118).

2.3.3. İstanbul Sözleşmesi (2002)

Kadına yönelik şiddet konusu yıllarca devletler tarafından dikkate alınması gereken bir sorun olarak görülmemiştir. Kadına yönelik şiddeti, bir insan hakkı ihlali sorunu olarak kabul etmek ve uluslararası sözleşmelerle bu sorunu tanımlamak ve bu soruna yer vermek için uzun yılların geçmesi gerekmiştir. Kadına yönelik şiddet konusunda önemli bir adım kabul edilen CEDAW, 1979 yılında kabul edilerek 1981 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşmenin amacı, kadın-erkek arasındaki eşitsizlikleri ortadan kaldırmak ve kadınlara temel özgürlüklerinin tanınmasını sağlamaktır. CEDAW temel olarak, kadın haklarının evrensel özelliğine ve her kadının bu evrensel haklardan yararlanma hakkının varlığına vurgu yapan bir sözleşmedir. CEDAW'ın önemi, kendinden önceki metinlerde genel olarak insan haklarına vurgu yapılırken CEDAW'da kadına özel yer ayrılmış olmasıdır. CEDAW, her ne kadar kadınların evrensel haklarına yer vermiş ise de sözleşmede kadına yönelik şiddetle ilgili olarak açık bir hüküm yer almamıştır (Moroğlu, 2012:359).

Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge 1993 yılında kabul edilmiştir. Bu Bildirge'nin kabul edilme nedeni ise CEDAW'da kadına yönelik şiddet ile ilgili açık bir madde metninin olmamasıdır (Özkan, 2017:552). Bildirge'nin, CEDAW'ın fiili hayata geçirilmesi konusunda yardımcı olacağı ve şiddeti önlemeye yönelik çalışmalara ışık tutacağı belirtilmiştir. Söz konusu bildirgede, kadınların toplumdaki ikincil konumundan bahsedilmiş ve kadınlara yönelik şiddetin temelinde, kadın-erkek arasındaki eşitsizliğin olduğu kabul edilmiştir. 1993 yılında Avrupa Konseyi tarafından 3. Bakanlar Konferansı'nda kadına yönelik şiddetin, temel hak ve özgürlüklere zarar verdiği kabul edilmiştir (Karınca, 2008:45). 1995 yılında BM Dördüncü Dünya Kadın Konferansı yapılmış ve Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu kabul edilmiştir. Konferansta, kadına yönelik şiddetin, bir insan hakkı ihlali olduğu ve kadına karşı uygulanan bu şiddetlerin

kadınların insan haklarından yararlanmalarına engel olduğu vurgulanmıştır (Özkan, 2017:553). Avrupa Konseyi, 2002 yılında kadınları şiddete karşı koruma ile ilgili tavsiye kararı vermiştir (Karınca, 2008: 45). Bu tavsiye kararının ardından Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komitesi, bağlayıcı ve yaptırım gücü olan bir sözleşme düzenlenmesi konusunda çağrı yapmıştır (Moroğlu,2012:357-380). Bu girişimlerin en önemli nedeni; kadına yönelik şiddeti engellemede yetersiz kalan düzenlemeler nedeniyle devletleri daha etkili önlem almaya zorlayacak bir metnin varlığına ihtiyaç duyulmasıdır (Parlak, 2017:55). Tüm bu gelişmelerin ardından Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul'da imzaya açılmıştır. Bu Sözleşmesi'nin, İstanbul Sözleşmesi olarak adlandırılmasının sebebi ise İstanbul'da imzaya açılmış olmasıdır. İstanbul Sözleşmesi, 1 Ağustos 2014 tarihinde 10 ülkenin onaylaması ile yürürlüğe girmiştir (Moroğlu,2019:9). İstanbul Sözleşmesi, kendinden önce kabul edilen kadına yönelik ayrımcılıkla ilgili tüm uluslararası standartları, AIHM kararlarını ve Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin içtihatlarını bütün olarak kapsayan bir sözleşmedir (Parlak,2017: 56.).

Yüzyıllardır kadınların en büyük sorunlarından olan kadına yönelik şiddet sorunun çözümü için uluslararası alanda yukarıda da yer verilen birçok etkili adımlar atılmıştır. Hem güncelliği hem de içeriği bakımından önemli sözleşmelerden olan İstanbul Sözleşmesi kadına yönelik şiddeti açık bir şekilde insan hakkı ihlali olarak kabul etmesi açısından önemlidir. Sözleşme'nin bir başka özelliği ise kadına yönelik şiddeti toplumsal cinsiyet ile ilişkilendirmesidir. Sözleşme 'de toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin var oluşunun şiddeti meydana getirdiği kabul edilmektedir (Çamurcu, 2021:66).

İstanbul Sözleşmesi hazırlanırken dört temel ilke benimsenmiştir. Bu ilkeler sırasıyla; şiddeti önleme, şiddet mağdurunu koruma, şiddet uygulayanı soruşturma ve kovuşturma ve kadına karşı şiddetin sonlandırılmasına yönelik politikalardır (Kızılırmak, 2020:629).

İstanbul Sözleşmesi'nin öngördüğü önleme faaliyetlerinin temeli; kadınlara yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılması için toplumsal cinsiyet temelli rollerin, ön yargıların ve gelenek göreneklerin dönüştürülmesine dayanmaktadır. Hükümetlerin kadına yönelik şiddete yaklaşımını ve bu alandaki politikaları bu bakış açısı ile değiştirilerek kadına yönelik şiddet faaliyetlerini önleme konusunda daha etkili adımların atılacağı düşüncesi benimsenmiştir. Toplumsal cinsiyet ayrımcılığını oluşturan davranış kodlarının erken yaşlardan itibaren olduğu teziyle devletlerin ilk kademedan başlayarak tüm yaygın ve örgün eğitim müfredatını toplumsal cinsiyet ayrımcılığı içeren ifadelerden arındırması ve müfredata kadına yönelik şiddete ilişkin kadınların insan hakları ve güçlendirilmesini temel amaç olarak benimseyen bir eğitim anlayışı ile bireylerin toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalığı ile yetişmelerinin sağlanmasını amaçlamaktadır İstanbul Sözleşmesi (Bakırcı, 2015:169).

İstanbul Sözleşmesi şiddetin önlenmesi konusunda bir yol haritası çizmiştir. Bununla birlikte toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin farkındalığı artırma, kadınlara yönelik şiddeti önleme konusunda uzmanların ve uygulayıcıların eğitimi, kadına yönelik şiddeti önleyici müdahale, şiddet mağdurlarına ilişkin tedavi programları, kadına yönelik şiddeti önleme konusunda özel sektör ve medya desteğinin alınması, şiddet mağdurlarına yönelik psikolojik ve hukuksal destek hizmetleri, sığınakların kurulması, acil yardım hatlarının açılması, çocuk tanıklar için koruma, bedensel zarar görenlere tazminat, adli yardım hizmetleri, veri toplama ve araştırma, mültecilerin ve sığınmacıların şiddetten korunması

gibi konularda da İstanbul Sözleşmesi ayrıntılı olarak düzenlemeler içermektedir (Canikoğlu, 2015:360).

Kadına yönelik şiddet konusunda hazırlanmış en temel, en kapsamlı ve en detaylı metne sahip olan sözleşme İstanbul Sözleşmesi'dir. Kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddet ile ilgili uluslararası hukukta bağlayıcılığı olan ilk sözleşme yine İstanbul Sözleşmesi'dir (Bakırcı,2015:134). İstanbul Sözleşmesi'nin en önemli özelliklerinden birisi de kadınlara yönelik her türlü şiddetin önlenmesini içermesidir. Sözleşmenin 3. Maddesinde eski eş, şu anki eş veya birlikte yaşayan bireyler tarafından uygulanacak her türlü şiddetin sözleşme kapsamına alınacağı düzenlenmektedir. İstanbul Sözleşmesi'nin amacı; şiddetin oluşmasını önlemek, oluşan şiddetin mağdurlarını koruma altına almak ve şiddet uygulayanlara gerekli cezaların uygulanmasını sağlamaktır (Akçabay vd. 2019:21). İstanbul Sözleşmesi, kadına yönelik şiddet konusunda uluslararası iş birliğinin sağlanması adına çok önemli bir adım olmuştur (Canikoğlu,2015:366.). İstanbul Sözleşmesi'ne taraf olan devletler; toplumsal cinsiyete duyarlı politikalar uygulamakla, bütçe ayırmakla, veri toplamakla, bu verileri incelemek ve yayınlamakla ve şiddetin önlenmesi için toplumsal değişimi sağlamakla görevlendirilmektedir (Moroğlu, 2019:10).

İstanbul Sözleşmesi'nin öncelikli amacı kadını her türlü şiddetten korumak, kadına karşı şiddeti ve ev içi şiddeti önlemek ve ortadan kaldırmaktır. Sözleşmede yer alan her türlü şiddet kavramı fiziksel, psikolojik, ekonomik, sözel ve cinsel şiddeti kapsamaktadır. İstanbul Sözleşmesi cinsiyete dayalı şiddet konusunda sadece kadın mağdurları değil, ailenin tüm üyelerini kapsamaktadır. İstanbul Sözleşmesi'nde ayrıca hem yetişkin kadınlara hem de çocuklara yönelik şiddetin ele alınmasının gerekliliğine de vurgu yapılmaktadır (Zere, 2021:625).

İstanbul Sözleşmesi'nin kapsamı hem kadına yönelik şiddet hem de ev içi şiddet mağdurlarını içermektedir. Sözleşme'nin 2. maddesinde belirtildiği gibi toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin kadın mağdurları, Sözleşme'nin hükümlerinin uygulanmasında ayrıcalıklı bir grup olarak değerlendirilmektedir. Bu anlamda İstanbul Sözleşmesi'nin, kapsamında sadece kadınların yer almadığı anlaşılmaktadır. Erkek bireyler dâhil tüm aile üyeleri Sözleşme kapsamına dâhil edilmiştir. Ancak kadınların şiddete daha çok maruz kalan grup olmasından dolayı sözleşme kapsamında kadın bireyler daha ayrıcalıklı konumdadırlar. Bunun nedeni ise kadınların sırf kadın olmaları nedeni ile şiddete maruz kalmaları ve kadınların şiddete maruz kalma oranlarının erkeklerin şiddete maruz kalma oranlarından daha fazla olmasıdır. İstanbul Sözleşmesi'nin madde metinlerinde ayrıca belirtilmemesine rağmen LGBTİ+ bireyleri de kapsadığı kabul edilmektedir. Hatta Sözleşme bu kabul ediş nedeni ile muhafazakâr kesimin olumsuz tepkisine neden olmuş ve Türkiye'nin sözleşmeden çekilme sebeplerinden birisi olmuştur. Halbuki İstanbul Sözleşmesi'nin Açıklayıcı Metin'inde, cinsiyet, cinsel eğilim, engellilik, cinsel kimlik, sağlık durumu, göçmen durumu, evlilik durumu veya başka nedenlerle ayrımcılığın kabul edilmeyeceği vurgulanmaktadır. Yani toplumda yer alan ve farklılık arz eden hiçbir durumun ayrımcılık sebebi olarak görülmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Buradan anlaşıldığı üzere LGBTİ+ bireyler de toplumda yer alan bireyler arasındadırlar yani LGBTİ+ bireyler de insandır şiddetin her türlüsüne karşı korunmaları en doğal haklarıdır. Sırf bu nedenle toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti önlemede en etkili ve hukuki bağlayıcılığı olan bir Sözleşme 'den çekilme kararının alınması eleştiri konusu olmaya her zaman muhtaçtır. İstanbul Sözleşmesi incelendiğinde öncelikle, Sözleşme'nin 3-a ve 3-b maddelerinde “kadına karşı şiddet” ve “aile içi şiddet” kavramları tanımlanırken fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddet ile birlikte ekonomik (zarar) şiddet de kadına yönelik şiddet biçimlerinden biri olarak tanımlanmıştır. İstanbul Sözleşmesi,

“toplumsal cinsiyet” kavramını tanımlayan ilk uluslararası belgedir. Sözleşme’nin 3-c maddesinde toplumsal cinsiyet teriminin tanımlanması: “Toplumsal cinsiyet, belli bir toplumun kadınlar ve erkekler için uygun gördüğü sosyal olarak inşa edilen roller, davranışlar, etkinlikler ve yaklaşımlar anlamına gelir.” şeklinde yapılmıştır (Dursun, 2021:56).

Sözleşme’nin 4. maddesinde, sözleşmeye taraf olan devletlerin, herkesin, özellikle de kadınların gerek kamu gerekse özel alanda şiddete maruz kalmaksızın yaşama hakkını yaygınlaştırmak ve korumak için gerekli olan yasal ve diğer tedbirleri almaları gerektiği vurgulanmıştır. Dolayısıyla, Sözleşme sadece ev içi şiddeti değil; işyeri, okul, cezaevi vs. gibi kurumlarda ya da kamusal alanlarda meydana gelen şiddeti de yasaklamaktadır (Bakırcı, 2015:135). Sözleşme kapsamında “aile” teriminin sadece evlilik birliği içinde bulunmayı veya aynı evi paylaşıyor ya da paylaşmış bulunmayı gerektirmediğine vurgu yapılmıştır. Sözleşme’nin 4.maddesinin 3. fıkrasında şiddet mağdurlarına eşit koruma sağlanması öngörülmekte ve mağdurlar arasında her türlü ayrımcılığın yasaklandığı vurgulanmaktadır. Bununla birlikte İstanbul Sözleşmesi, yalnızca taraf devletlerin vatandaşı olan kadınlar için değil, sığınmacı ve hukuki durumu ne olursa olsun göçmen kadınlar için de koruma sağlayarak uygulamada yaşanması muhtemel bütün ayrımcılıkların önüne geçmeye çalışmıştır (Kaçan, 2019:42).

İstanbul Sözleşmesi’nin 7. ve devamı maddelerinde sözleşmeye taraf olan devletlerin kadına yönelik şiddetle ilgili kapsamlı ve eşgüdümlü politikalar benimsenmesi ve bu politikaların uygulanmasına ayrılan mali kaynaklar hakkında düzenlemelere yer verilmiştir. Ayrıca bunlarla birlikte sözleşmeye taraf olan devletlerin, başta kadın kuruluşları olmak üzere sivil toplum kuruluşlarının ve diğer sivil toplum aktörlerinin çalışmalarının izlenmesi ve gerekli desteğin sağlanması, bu kuruluşlarla etkili bir iş birliği yapılması ve

veri toplama hususlarıyla ilgili bütüncül şekilde karşılıklı uygulamada bulunulmasını temin edeceklerine ilişkin düzenlemeye yer verilmiştir (Bayraktar, 2018:94).

İstanbul Sözleşmesi'nin 8. bölümü "Uluslararası İş Birliği" başlığını taşımakta ve Sözleşme kapsamındaki her türlü şiddetle mücadelede uluslararası iş birliği öngörülmektedir. Uluslararası iş birliğinin içeriği ise cezai ve sivil konularda yasal iş birliği ile sınırlandırılmamaktadır. İşbu Sözleşme uyarınca belirlenmiş cezai suçların önlenmesi ve ani zararlardan koruma sağlamak için sözleşmeye taraf olan devletlerin birbirleri ile bilgi alışverişine kadar uzanmaktadır (Bayraktar, 2018:94).

İstanbul Sözleşmesi uyarınca taraf devletleri izleyecek bir denetim mekanizması kurulmuştur. Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO) adıyla kurulan ve Türkçe anlamı Kadınlara Yönelik Şiddetle ve Aile İçi Şiddetle Mücadele Konusunda Uzmanlar Grubu olan denetim mekanizmasına, Sözleşmesi'nin 9. bölümünde yer verilmiştir (Bayraktar,2018:95). İstanbul Sözleşmesi'nin 66. maddesine göre "GREVIO bu Sözleşmenin Taraflarca uygulanmasını izleyecektir." şeklinde düzenlemeye yer vermiştir. Devam eden fıkrada GREVIO adlı mekanizmanın en az 10 ve en çok 15 üyeden oluşması gerektiği ve üyelerin niteliğinin neler olması gerektiği hususlarında düzenlemeler yer almaktadır. GREVIO adlı mekanizmanın görevi taraf devletler hakkında denetim raporları hazırlamak, önerilerde bulunmak ve bu önerilerin yerine getirilip getirilmediğinin denetimini sağlamaktır. Bu sayede İstanbul Sözleşmesi'nin hem bağlayıcılığı hem de yaptırım gücü arttırılmıştır (Bakırcı, 2015:199-200).

GREVIO, taraflarca Kadının ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesine ve Şiddete Karşı Mücadele Konusunda Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin uygulanmasının izlenmesinden ve denetlenmesinden sorumlu bağımsız uzman bir kuruluştur. GREVIO en az on, en çok da on beş üyeden oluşacak, üyelerin cinsiyet ve coğrafi bölge açısından dengeli olması, ayrıca her

birinin farklı konularda uzmanlaşmış olmaları gözetilecektir. Üyeler, dört yıllık bir görev süresi için tarafların aday gösterdiği kimseler arasından taraflar Komitesince (Sözleşme'nin 67. maddesinin 1. fıkrasına) seçilecek üyeler en fazla iki dönem görev yapabilecektir. Üyelerin taraf ülkelerin vatandaşları arasından seçilme zorunluluğu da mevcuttur. İstanbul Sözleşmesi'ne göre; dürüstlük, yetkinlik, bağımsızlık, erişebilirlik ve dil becerileri (İngilizce veya Fransızca) GREVIO üyelerinin aday gösterilmesi ve seçilmesi için temel ilkelerdir (Council Of Europe, 2018) İstanbul Sözleşmesi'ne göre, GREVIO kendi çalışma esaslarını belirleme yetkisine sahiptir. GREVIO'nun ilk on üyesi, 4 Mayıs 2015 tarihinde gerçekleşen ilk toplantısında Taraflar Komitesi tarafından seçilmiştir. GREVIO, ilk toplantısını 21-23 Eylül 2015 tarihinde Strazburg'da yapmıştır. Bu toplantıda çalışma esaslarına ilişkin kurallar kabul edilmiş, Başkan ve Başkan Yardımcıları seçilmiştir. 2015 yılında belirlenen çalışma esasına ilişkin kurallar Strazburg'da 14-17 Şubat 2017 tarihleri arasında yapılan toplantıda değiştirilmiştir. 2015 yılından itibaren Prof. Dr. Feride Acar, İstanbul Sözleşmesi'nin denetim organı olan Uzmanlar Grubu'nun başkanlığı görevini ifa etmiştir (Güreşçi, 2021:47).

İstanbul Sözleşmesi, kadına yönelik şiddete olan bakış açısındaki öneminin yanında maddeleri ve yaptırımları nedeniyle sürekli tartışma konusu olmuş, özellikle toplumun muhafazakâr kesimi söz konusu sözleşmeyi kabul edememiştir. Muhafazakâr çevreler tarafından Sözleşme ile aile kurumunun yıkıldığı iddia edilerek Sözleşme'nin iptali talep edilmiştir. Sözleşmeye destek verenler ise kadına yönelik şiddeti engellemede tek etkili çarenin İstanbul Sözleşmesi olduğu ve bu nedenle uygulanmasının ne denli önemli olduğuna dikkat çekmişlerdir. İstanbul Sözleşmesi, Türkiye'de de bazı kesimler tarafından benzer şekilde eleştirilmiş ve muhafazakâr çevrelerin baskısı neticesinde 20 Mart 2021 tarihinde İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararı alınmıştır. İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme

kararının, kadına yönelik şiddeti arttırma veya azaltma gibi bir etkisinin olduğu söylenemeyecektir. Şöyle ki yıllara göre Türkiye'deki kadın cinayetleri verilerine bakıldığında İstanbul Sözleşmesi'nin onaylanma tarihi olan 2011 yılından çekilme tarihi olan 2021 yılına kadar sürekli olarak arttığı görülecektir. Ancak Sözleşmeden çekilme kararından günümüze kadar da kadın cinayetlerinde herhangi bir azalma olmamış hatta artmaya devam etmiştir. Tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de kadınlara yönelik düzenlenen sözleşmelerin ruhu topluma entegre edilemediği için sözleşmelerle amaçlanan sonuca ulaşılamamaktadır. Bu nedenle kadına yönelik şiddetin önüne geçilememesinin sebebi olarak sözleşme maddeleri gösterilmemelidir. Sözleşmenin topluma yeteri kadar anlatılmaması sonucu ataerkil zihniyet yapısının hâkim olduğu toplumda sözleşme maddelerinin tamamen yanlış yorumlanarak sözleşmeye karşı bir tavır alınması nedeni ile amaçlanan sonuca ulaşılamamıştır.

2.4. Avrupa Birliği Kapsamında Yapılan Uluslararası Düzenlemeler

AB, topluluğun kurulduğu andan itibaren kadın ve erkeklere eşit muameleyi bir ilke olarak benimsemiştir. Avrupa Birliği'nin oluşum sürecinin başlarından itibaren kadın hakları alanında adımlar atılmaya başlanılmıştır. Avrupa Birliği'nde kadın hakları alanında ilerlemeyi sağlayan birçok antlaşma ve yönerge bulunmaktadır. Bu düzenlemelerden bazıları şunlardır: Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) kurulmasını düzenleyen 1957 tarihli Roma Antlaşması, Avrupa Birliği'ni kuran 1992 tarihli Maastricht Antlaşması ve antlaşmaya ek Sosyal Şart ve 1997 tarihli Amsterdam Antlaşması'nın kadın erkek eşitliğine ilişkin kuralları ile 1975 yılından itibaren kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik çıkarılan Yönergeler ile altı Yönergenin tek metin halinde birleştirildiği 2006 tarihli son yönerge'dir. Bu düzenlemeler Avrupa Birliği'nde kadın hakları konusunda kaydedilen ilerlemelerin baş aktörleri olmuşlardır (Konuk, 2013:1747).

Avrupa Birliği müktesebatı iş hayatında kadın-erkek arasındaki eşitliği sağlamak ve cinsiyetten kaynaklanan ayrımcılığı ortadan kaldırmak maksadıyla hazırlanan kapsamlı düzenlemeleri içermektedir (Moroğlu, 2004:131-143). 1957’de Roma Antlaşması’ndan itibaren günümüze kadar geçen süre içerisinde Avrupa Birliği Hukuku’nun birincil kaynağını meydana getiren antlaşmalarda ve ikincil kaynağı olan yönergelerde kadın erkek eşitliği ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir. Bununla birlikte Avrupa Sosyal Şartı’nda, Birlik’in cinsiyet eşitliğiyle ilgili politikasını destekleyen Avrupa Komisyonu ve Avrupa Konseyi’nin kararlarında, Eşitlik Çerçeve Programlarında ve başka birçok uluslararası belgede kadın erkek eşitliği konusunda düzenleme yapılmıştır. Avrupa Birliği’nin temel amacının ekonomik birliğin sağlanması olduğundan ileriki dönemler için istihdam ve sosyal politikasının geliştirilmesi adına kadın erkek eşitliğine çok fazla önem vermektedir. Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde temel unsur olarak görülen kadın erkek eşitliği öncelikli değerlendirme konusu olarak kabul edilmekte ve “eşitlik politikası” önemsenmektedir. Avrupa Adalet Divanı’nın eşitlik kavramı ile ilgili aldığı kararlar da kadın - erkek eşitliği konusu ile ilgili yol gösterici niteliktedir. Avrupa Birliği tarafından daha sonra oluşturulan yönergelerde bu kararlara atıf yapılmıştır. Avrupa Birliği ülkeleri, iş yaşamında kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik kararların alınmasına önem vermekte ayrıca kadınların eğitim almasının sağlanması ve erkeklerle her türlü konuda eşit seviyeye gelmeleri için gereken tedbirlerin alınmasına yönelik çalışmalar yapmaktadır. Hareket noktası Avrupa’da ekonomik konulara odaklı bir güç birliği oluşturmak olan Avrupa Birliği’nin mevzuatında kadın erkek eşitliğine ilk olarak “ücret eşitliği” ile sınırlı olarak yer verilmiştir. Bunun nedeni ise AET’nin sosyal politikasından çok ekonomi politikasıyla ilgilidir. Ancak zamanla kadın – erkek eşitsizliğinin çözümüne yönelik diğer sorunlardan olan iş hayatı ile ilgili her türlü süreç, işe alınma, çalışma şartlarının iyileştirilmesi, dengeli ve eşit ücret dağılımı,

sosyal güvenlikle alakalı eşitsizlikler yine Avrupa Birliği Hukuku içerisinde düzenlenmiştir (Atak, 2019:41).

2.4.1.Roma Antlaşması

Avrupa Birliği'nde, kadın erkek eşitliğiyle ilgili hukuki anlamda ilk adımlar 1957'de imzalanan Roma Antlaşması ile atılmıştır. Roma Antlaşması'nda sadece iş hayatı konusu ele alınmıştır. Avrupa Birliği'nin hareket noktası Avrupa'da ekonomik bir güç birliği oluşturmaktır. Bu nedenle mevzuatta da kadın erkek eşitliğiyle ilgili öncelikli olarak “ücret eşitliği” konusuna değinilmiştir. Ücret eşitliğiyle ilgili kuralın oluşturulması Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun ekonomi politikasıyla ilgilidir. Roma Antlaşması'nda Fransa'nın talebi üzerine kadın ve erkeklerin aynı iş karşılığında aynı ücreti almaları, yani “eşit işe eşit ücret” kuralı getirilmiştir. Fransa böyle bir istekte bulunarak haksız rekabetin önüne geçmek istemiştir. Fransa'nın böyle bir istekte bulunmasının diğer bir sebebi de ülkede kadınlarla erkeklere eşit ücret uygulamasıdır. Kadınlarla erkeklere eşit ücret uygulamayan ülkelerde yaptıkları işlere istinaden düşük ücret ödenen kadın işçiler, haksız rekabet ortamının oluşmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla bu sorunun çözülmesi için eşit işe eşit ücret ilkesinin kabul edilmesi gündeme gelmiştir (Maurer, 2004:6).

Avrupa Birliği kuruluş aşamasında eşit ücret politikalarıyla başlayan uygulamalardan sonra işe girme, çalışma şartları, işten ayrılan sosyal güvenlik şeklinde belirlenen hususlarda cinsiyete bağlı olarak doğrudan bir ayırım yapılamayacağı belirtilerek eşit davranma, fırsat eşitliği gibi konular somutlaştırılmıştır. Avrupa Birliği kapsamında iş hayatında kadın-erkek eşitliği konulu düzenlemeler Roma Antlaşması'nın şartları oluşturulurken hazırlık çalışmaları olarak kabul edilmiştir. Roma Antlaşması'nın 119. maddesinde iş yaşamında kadın erkek ayrımı yapılmadan çalışanların tamamında ücret

eşitliği ilkesinin benimsenmesi gerekliliğinden bahsedilmektedir. Roma Antlaşması'nın 119. maddesine göre antlaşmaya üye olan 97 devletin her birinin ilk dönem içerisinde kadın ve erkeklere eşit ücret uygulaması hayata geçirilmesi ve bu durumun ilerleyen zaman içinde de sürdürülmesi düzenlemiştir. Yine 119. madde kapsamında parça başına alınan ücretlerde ve zamana göre bitirilmesi gereken işlerde ücret kadın ve erkek için aynı olması gerektiği belirtilmektedir. Kurucu antlaşma olan Roma Antlaşması'nın 119. maddesine bakıldığında cinsiyetten kaynaklanan ayrımcılık yok kabul edilmektedir. Kadın - erkek ayrım yapılmadan ücret eşitliğinin Roma Antlaşması'na üye olan ülkelerinin tamamında uygulanması gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Antlaşmanın 119. maddesi gereği ele alınan ücret eşitliği ekonomik temelli olduğu algılansa da yetmişli yıllardan sonra bu maddenin sağladığı ekonomik gelişmeyle birlikte alt yapı oluşturma fikri sosyal ve toplumsal reformlar yoluyla da desteklenince bahsi geçen madde hükmüne farklı anlamlar yüklenmiştir. Eşit işte eşit ücret dağılımını öngören ilkeyi düzenleyen Roma Antlaşması'nın 119. maddesinin imzalanmasında Fransa ısrarcı tavrını sürdürmüştür. Eşit işte eşit ücret ilkesini anayasasına ilk geçiren Fransa, Birliğin kuruluş sürecinde diğer üye ülkelerin haksız rekabeti karşısında güç durumda kalmamak için bu konu hakkında ısrarcı davranmak zorunda kalmıştır (Ayata ve Takkaç, 2020:202).

Roma Antlaşması'nın 119. maddesiyle aynı başlık içinde yer verilen 117 ve 118. maddeleri de işgücünün çalıştığı ortamda iş koşullarının elverişli hale getirilerek zamanla kadın ve erkek çalışanlar arasında eşitliğin sağlanabilmesi adına üye ülkelerle sıkı bir iş birliği içine girilmesi gerekliliğine ilişkin düzenleme mevcuttur. Roma Antlaşması'nın 117 ve 118. maddeleri ile 119. maddesi birlikte AB'de kadın-erkek eşitliğiyle ilgili hukuk normlarının temelini oluşturulduğu kabul edilmektedir (Arısoy ve Demir, 2007:724).

2.4.2. Maastricht Antlaşması

Maastricht Antlaşması (1993) metninin içeriğinden anlaşılacağı üzere ekonomik bir antlaşma olmasına karşın Avrupa Birliği'nin siyasi kimliğini yansıtmaya yönüyle önem arz etmektedir. İsveç'in sosyal politika uygulamaları açısından Avrupa Birliği'nden daha üst düzeyde adımlar atması ve birlikte yer almaya başlamasıyla beraber Maastricht Antlaşması'nın eki durumunda olan Sosyal Politika Sözleşmesi düzenlenmiştir. Sosyal diyalogla ilgili vurgulamaların yer aldığı bu sözleşmede ilk kez sosyal taraflara UNICEF, ETUC- kanun koyma rolü verilmiştir. Maastricht Antlaşması'nın 137. maddesi kapsamında Komisyon'un istihdam, işle ilgili şartlar, sağlık konusu, güvenlik, sosyal güvenlik konuları, sosyal koruma şeklinde iş yaşamıyla alakalı hususlarda teklif sunmadan önce sosyal taraflardan görüş almanın gerekliliği ifade edilmiştir. Sosyal taraflar kendileriyle alakalı hususlarda doğrudan görüşlerini ifade edebilmekte ya da komisyon onların görüşlerine başvurabilmektedir. Sosyal taraflar arasında belirli süreli çalışma, kısmi çalışma ve analık izniyle ilgili bugüne kadar üç çerçeve antlaşma kabul edilmiştir. Bu üç çerçeve antlaşma sonradan komisyon yönergesine dönüştürülmüş ve birlik seviyesinde uygulanmıştır. 1 Kasım 1993 tarihli Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte "Avrupa Birliği" ad olarak seçilmiş ve kurucu özellikteki bu antlaşmayla siyasal birliktelik hukuksal boyut elde etmiştir (Sayın, 2007: 26–27). Maastricht Antlaşması'nda bulunan ek sosyal şart olarak geçen 2 ve 6. maddeleriyle eşitliğe ilişkin şu düzenlemeler yapılmıştır: Madde 2/1'e göre, yapılan işin eşit olması durumunda ücretin eşit ödenmesinin yanında, kadın ve erkekler arasında iş ortamında fırsat eşitliğinin oluşturulması ve iş ortamında eşit davranma ilkesinin uygulamada gerçekleşmesi gerektiğine ilişkin hükme yer verilmiştir. Antlaşmanın 6/3. Maddesinde ise Birlik içinde yer alan üye devletlerde kadın ve erkek arasındaki eşitlik konusunda alınan tedbirlere destek verilmesi öngörülmüş ve Birlik'e üye

devletlere, eşit bir ortam yaratılıncaya kadar kadınların lehine olabilecek çeşitli imtiyazların sağlandığı düzenlemeler ile kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık yapılmasında engel bulunmadığı belirtilmiştir (Göçmener, 2008.74).

2.4.3. Amsterdam Antlaşması

Avrupa Birliği'nde oluşturulmak istenen fırsat eşitliğiyle ilgili çabalar önemli gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Bunlardan bir tanesi de 1997'de kabul edilen Amsterdam Antlaşması'dır. Bu antlaşma kadın ve erkek arasındaki eşitlik durumunu Avrupa Birliği'nin temel görevleri arasına almıştır. Bu antlaşmayla Avrupa Birliği Konseyi'ne cinsiyetten kaynaklanan ayrımcılığın bertaraf edilmesine yönelik etkin kararlar alması konusunda yetki verilmiştir. Bununla birlikte Avrupa Birliği politikalarını düzenleyen eğitim, tarım, ulaştırma ve çevreyi de kapsayan her alanda, kadınlara eşitlik sağlama konusunun gerçek hayatta uygulanabilir hale getirilmesi hükmünün ne kadar önemi olduğu defaatle vurgulanmıştır (Han ve Erdem, 2004:100). Amsterdam Antlaşması'nın 1997'de getirdiği değişiklikle birlikte insan hakları söylemini AB'nin temel dayanaklarından birisi haline getirmiştir. Avrupa Birliği Kuruluş Antlaşmalarına ilişkin 02.10.1997 tarihinde yapılan değişiklikler ile düzenlenen Amsterdam Antlaşması'nın bazı önemli maddelerine aşağıda yer verilmiştir (Moroğlu,2006: 6).

Madde 2: *"Birliğin görevi, ortak bir pazarın, ekonomik ve parasal birliğin kurulmasını; 3. ve 4. maddelerde belirlenmiş ortak politikaların uygulanması ve ortak önlemlerin alınmasıyla bütün üye devletler için uyumlu, dengeli ve sürdürülebilir ekonomik bir gelişmeyi, istihdamın büyük oranda artırılmasını; güçlü bir sosyal güvenliğin sağlanmasını; kadın erkek için eşit davranma ilkesinin gerçekleştirilmesini; istikrarlı, enflasyonsuz bir büyümeyi; yüksek derecede rekabet ortamını ve ekonomik hizmetlerde tutarlılık sağlanmasını; çevrenin etkin bir şekilde korunmasını, çevrenin kalitesinin artırılmasını;*

geçim düzeyinin ve yaşam kalitesinin yükseltilmesini ve üye ülkeler arasında ekonomik ve sosyal birliği ve dayanışmayı sağlamak için yapılan tüm girişimleri desteklemektir.”

Madde 3: *“Maddenin 1. fıkrasında, üye devletlerin ticaret, rekabet, sosyal politika ve çevreden tüketici haklarına, tarımdan balıkçılığa kadar olan ortak politika alanları sayılmıştır. 2. fıkra: " Birlik, birinci fıkrada belirtilen tüm alanlarda eşitsizliklerin kaldırılması ve kadın ve erkeklere eşit davranılması ilkesinin uygulanması için çalışmalar yapacaktır."*

Madde 13: *"Konsey, işbu Antlaşma hükümlerine aykırı olmamak koşuluyla, Antlaşmayla Birliğe devredilen yetkiler çerçevesinde, Komisyonun önerileri doğrultusunda ve Avrupa Parlamentosunun görüşünü alarak, oybirliğiyle alacağı kararlarla, cinsiyet, ırk, din, etnik köken, dünya görüşü, bedensel özürlü, yaş ya da cinsel tercihle ilgili ayrımcılığı önlemek için çalışabilir."*

Madde 141:

“(1) Her üye ülke, eşit veya eşdeğerde iş için kadınlara ve erkeklere eşit ücret ödenmesi ilkesini kabul eder.

(2) Bu madde bağlamında "ücret" kavramından işverenin iş ilişkisi nedeniyle alışılmış uygulamalar çerçevesinde çalışana doğrudan veya daha sonra nakdi ya da aynı olarak ödediği temel veya asgari ücret veya maaş ya da benzeri diğer dolaylı ödemeler anlaşılır. Cinsiyete dayalı ayrımcılık yapılmaksızın herkese aynı ücret ödenmesinden şu anlaşılır:

a) Çalışma hızına bağlı olarak belirlenen aynı türden bir işe ödenecek ücretin hesaplanmasında aynı ölçme birimi tayin edilir.

b) Çalışma süresine göre ücretin belirlendiği bir işte çalışan herkes için ödenecek ücret eşittir.

(3) Konsey, 251. madde uyarınca ve Ekonomik ve Sosyal Komitenin görüşünü alarak, eşit ya da eş değerde işlerde çalışan herkese eşit ücretin ödenmesi ilkesini de kapsayacak şekilde, kadın ve erkeklerin gördükleri işlerde ve istidam sürecinde eşitliğin sağlanmasıyla ilgili önlemleri alır.

(4) Kadın ve erkeklere iş yaşamlarında etkin bir şekilde tam anlamıyla eşit davranılacaktır, ancak bu husus üye ülkelerin iş yaşamında yeterince temsil edilmeyen cinslerden birine mesleki faaliyet açısından kolaylıklar sağlanmasını, başka bir deyişle bu durumdaki cinsin

mesleki faaliyetler açısından karşılaştığı olumsuzlukların giderilmesi amacına yönelik kolaylaştırıcı ve destekleyici karar almasını (olumlu ayrımcılık) engellemez.

2.10.1997’de imzalanarak 1.5.1999 tarihinde yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması, Roma ve Maastricht Antlaşmalarını temel alarak, iki antlaşmanın da maddeleri yeniden numaralandırılarak ve daha etkili yeni hükümler getirilerek düzenlenmiştir. Örneğin Avrupa Ekonomik Topluluğu’nu kuran Roma Antlaşması’nın 119. maddesi, Amsterdam Antlaşması’nın 141. maddesinde genişletilip Antlaşma dönemine göre geliştirilerek yeniden düzenlenmiştir. (Ayata ve Çeliköz, 2016:79-93) Amsterdam Antlaşması ile eklenen yeni hükümler ile cinsiyet ayrımcılığının Avrupa Birliği için ekonomi politikası olmasından çok, siyasi bir yapıya dönüşen Birlik’in sosyal politikası olarak değerlendirilmesi sağlanmıştır. Avrupa Birliği’nin tüm ortak politika alanlarında cinsiyete dayalı eşitliğin temel alınması hedeflenmiştir (Atak, 2019:48).

2.4.4. Kadın Erkek Eşitliğinin Sağlanmasına Yönelik Avrupa Birliği Yönergeleri (Tarih Sırasıyla):

Avrupa Birliği Yönergeleri, içeriği ve sonuçları bakımından üye devletler ve üyelik sürecinde müzakereleri devam eden devletler için hukuken bağlayıcı düzenlemelerdir. Ancak Avrupa Birliği Yönergeleri ikincil hukuk kuralları olması nedeniyle doğrudan uygulanma alanı bulamamaktadırlar. Fakat devletlerin söz konusu yönergeleri kendi ulusal hukuklarına entegre etmeleri gerekmektedir. Üye ülkeler, Yönergelerde belirtilen süre içinde söz konusu Yönergede belirlenen ilkeleri kendi iç hukukuna geçirmekle yükümlüdürler. Ulusal organlar, Yönergede belirtilen hedeflere ulaşabilmek için, iç hukuk düzenlemelerinin türünü belirlemekte özgür kılınmışlardır. Eğer Yönergelerde belirtilen konu bir yasa ile düzenlenmesi gerekiyorsa yasa çıkartılması veya yeterli ise Bakanlar Kurulu kararı ile ya da sair şekilde yapılabilir (Günuğur,1993:211).

Kadın ve erkek çalışanlar için eşit işe eşit ücret ilkesinin uygulanması hakkında üye devletler mevzuatlarının bu ilke doğrultusunda oluşturulmasına ilişkin 10 Şubat 1975 tarih ve 75/117/EEC sayılı Konsey Yönerge: Ücret eşitliği Yönergesi, kadınlara ve erkeklere eşit ve eşdeğerli işte eşit ücret ödenmesi, iş değerlendirmesinin yapılması aşamasında kadın ve erkek için pozitif ayrımcılık doğrultusunda ayrı ölçütlerin esas alınmasını, ücret kavramının asli ücret ve eklerini içerdiğini, ücretlendirme koşullarında cinsiyete dayalı her türlü ayrımcılığın yasak olduğunu kapsamaktadır (İleri, 2016:146).

9 Şubat 1976 tarih ve 76/207/EEC sayılı Konsey Yönergesi: İşe alınma ölçütünde meslek içi eğitim alınmasında, işteki statüsünün yükseltilmesinde ve çalışma koşullarında kadınlara ve erkeklere eşit davranılması ve kadınların iş hayatlarında sosyal rollerinin bir kenara bırakılmasına ilişkindir (İleri, 2016:147).

Sosyal güvenlik alanında kadın ve erkeğe eşit davranılması ilkesinin uygulanması hakkında 19 Aralık 1978 tarih ve 79/7/EEC sayılı Konsey Yönergesi: Yönergede prim ödeme yükümlülüğü, primlerin ve ödemelerin hesabı, eş ve bakıma gereksinimi olanlara yapılan yardımlar konusunda özellikle medeni durum ve aile hayatındaki yerini esas alan cinsiyete dayalı her türlü ayrımın yasak olduğu hususu düzenlenmiştir (Atak, 2019:50).

Sosyal güvenlik sistemlerinde kadın ve erkeğe eşit davranılması ilkesinin yaşama geçirilmesi hakkında 24 Temmuz 1986 tarih ve 86/378/EEC sayılı Konsey Yönergesi (Albar,2019: 277): Yönergede işyerindeki sosyal güvenlik sisteminde kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik hükümler kabul edilmiştir. Kadın ve erkek çalışanlara uygulanan ek sigorta (özel sigorta) sistemlerinde ayrımcılık yapılması yasaklanmıştır (İleri, 2016:147).

Tarım da dahil olmak üzere bağımsız çalışan kadınların hamilelik ve analık dönemlerinde korunması ve tarım da dahil bağımsız çalışan kadın ve erkeğe eşit muamele prensibinin uygulanmasına ilişkin 11 Aralık 1986 tarih ve 86/613/EEC sayılı Konsey Yönergesi (Bolcan, 2010:261): Serbest çalışan kadın ve erkekler bakımından (tarım alanında çalışanlar dahil) eşitlik ilkesinin yaşama geçirilmesini öngören Yönergede, vergi yükünü azaltmak maksadıyla kadına düşük ücret ödenmesi veya hiç ödenmemesi, sosyal güvencesiz çalıştırılması, emeğinin karşılığını tam olarak veya hiç almaması ve normal çalışma şartlarından daha fazla çalışmaya mecbur edilmesi durumunda üye devletlerin önlem alması gerektiğine yer verilmiştir (Atak, 2019:51).

Hamile, lohusa veya emziren kadın çalışanların işyerinde sağlık ve güvenliklerinin iyileştirilmesine ilişkin asgari önlemlerin belirlenmesi konusundaki 19 Ekim 1992 tarih ve 92/85/EEC sayılı Konsey Yönergesi: Yönergede kadınların, hamilelikleri süresince veya emzikli ve lohusa kadının belirli bir süre gece çalışmasının yasaklanması, gece işinde olanların gündüz işine transfer edilmesi veya bu mümkün değilse işin bir süre dondurulması gerektiği de düzenlenmiş, ancak bu uygulama kadınların işe başlama sürecinde 3 yıl veya daha uzun bir süre çocuk düşünülmemesi gibi kriterlerin oluşturulmasına neden olmuştur. Bu durum işe alınmada kadınların medeni durumuna göre ayrımcılık yapılmasına neden olmuştur (Ekşi, 2016: 22-24).

UNICEF, CEEP ve ETUC tarafından sonuçlandırılan *ebeveyn izni* konusunda çerçeve anlaşma hakkında 3 Haziran 1996 tarih ve 96/34/EC sayılı Konsey Yönergesi: Yönergede çalışan anne ve babaların yeni doğan veya evlat edinilen çocuğa bakmak için, 8 yaşına gelene kadar üçer aylık süre ile izin almaları düzenlenmiş, ancak bu yönerge de her ne kadar kadınlar lehine düzenlenen bir mevzuat olarak kabul edilse de takdir edileceği üzere

kadınların medeni durumuna göre ayrımcılık yapılmasına hizmet etmektedir (Ekin ve Kayırgan, 2013:1056).

97/80/EC sayılı Cinsiyete dayalı ayrımcılık durumlarında ispat mükellefiyetine ilişkin Yönerge: 5 Aralık 1997 tarihli yönergeye göre, kural olarak ispat etme yükü davacının kendisine ait olmakla birlikte ayrımcılığa uğradığı iddiasını ileri süren kişi, bu iddiasını inandırıcı verilere dayandırıyorsa bu aşamadan sonra ispat etme yükü karşı tarafa yani davalı tarafa geçecektir (Bakırcı, 2014:28).

2000/78/EC sayılı işyerinde ve meslekte eşit muamele alanında genel bir çerçeve oluşturan yönerge: 2 Aralık 2000 tarihli Yönerge kapsamında doğrudan ve dolaylı ayrımcılık kavramları konu edilmiştir. 2002/73/EC sayılı yönerge ile de bu kavramlar tanımlanmıştır (Odyakmaz, 2008:99).

76/207/EEC sayılı işe alınma, mesleki eğitime giriş ve çalışma şartları ile ilgili olarak kadın ve erkekler arasında muamele eşitliği prensibinin uygulanmasına ilişkin yönergeyi değiştiren 2002/73/EC sayılı Yönerge: 23 Eylül 2002 tarihli Yönergeye göre değerlendirildiğinde hiçbir işverenin cinsiyet bazında ayırım yapmaması gerektiği vurgulanmıştır. Bununla birlikte medeni durumdan kaynaklanan ve kişinin aile içindeki konumuna bakılarak da ayrımcılık yapılmaması gerektiği belirtilmiştir.

2002’de düzenlenen bu Yönerge ile Avrupa Birliği Hukuku kapsamında “cinsel taciz” kavramı ilk kez ele alınmış ve çalışma ortamlarında cinsel taciz gerçekleştiğinde bu durum bir ayrımcılık yasağı ihlali olarak kabul edilmiştir. 1990’da İş Yerinde Kadın ve Erkeğin Onurunun Korunması Hakkında Konsey Tavsiye Kararı “cinsel taciz” kavramında bu Yönergenin temeli olmuştur. Yönerge, 23 Eylül 2002’de kabul edilmiş ve 5 Ekim 2002 yılında AB Resmî Gazetesi’nde yayınlanmıştır. Yönergede, çalışma ortamlarında gerçekleşen cinsel taciz konusunun ‘erkek ve kadına eşit davranma ilkesine’ aykırı bir durum

olduğu ve bu nedenle engellenmesi gerektiği belirtilerek bu tarz durumların yaşanmaması için önlem olarak işe alınma sürecinde ve hizmet içi eğitim sürecinde özellikle hassas davranılması gerektiği defaatle vurgulanmıştır. Bu Yönerge’de değinilen kuralların Birlik’e üye ülkeler tarafından en geç 5 Ekim 2005’e kadar iç hukuklarında yer vermeleri gerektiği ve bu konuya ilişkin düzenlemelerin yapılmasının ne kadar ehemmiyetli olduğu vurgulanmıştır. Aynı zamanda ülkelerin bu hususta idari tedbirleri alması gerektiği de vurgulanmıştır (Özdamar, 2006:20).

Kadınların çalışma yaşamı dışında düzenlenen ilk Yönerge niteliğine sahip olan düzenleme: Mal Ve Hizmetlere Erişim Konusunda Cinsiyete Dayalı Ayrımcılığın Kaldırılmasına Yönelik 13.12.2004 tarih ve 2004/113/EC sayılı Konsey Yönergesi: 2004 tarihine kadar Avrupa Birliği tarafından çıkarılan tüm Yönergeler kadınların çalışma yaşamı ile ilgilidir. İlk defa cinsiyete dayalı ayrımcılık yapılmaksızın her alanda mal ve hizmetlere erişimi sağlanması konusuna yer verilmiştir. Yönerge’nin temelini Amsterdam Antlaşması oluşturmaktadır. Yaşamın her alanında cinsiyete dayalı ayrımcılığın yasaklanması konusundaki ilk örneği bu yönerge oluşturmaktadır (Azarkan, 2016: 105-107).

5 Temmuz 2006 tarih ve 2006/54/EC sayılı Konsey Yönergesi:İstihdam ve çalışma koşullarında kadın ve erkeklere eşit davranma ve eşit fırsatlar ilkesinin uygulanmasına ilişkindir (Süral, 2013:285).

2006 tarihli yeni bir yönerge düzenlenmesinin amacı, kadın erkek eşitliği konusunda mevzuatın sadeleştirilmesi, net bir şekilde kadın ve erkek eşitliğinin ortaya konulması, kadınlara her alanda eşit davranma ve fırsat eşitliği ilkelerinin uygulanabilmesinin sağlanmasına yönelik yürürlükte bulunan birçok yönergenin güncelleştirilerek bunların içeriğine tek bir metinde düzenli bir şekilde yer verilmek istenmesidir (Odyakmaz, 2016:738). Bu yönergede cinsiyet temelli ayrımın olmaması ve her

alanda mal ve hizmetlere erişim sağlanması konusuna yer verilmiştir. Yönerge, Amsterdam Antlaşmasını temel alarak yaşamın her alanında cinsiyet temelli ayrımcılığın yasaklanması konusundaki ilk örnek olma özelliğini taşımaktadır (Yenisey, 2006:70).

Önceki düzenlemelerde yer aldığı gibi işe alınma sürecinde, meslek içi eğitim ve meslekte ilerlemede ve işle ilgili çalışma koşullarında kadın ve erkek için eşitlik ilkesinin yürürlüğe girmesine ilişkin 1976'daki Yönerge, 2002/73/EC sayılı Yönerge ile içerik olarak değiştirilmiştir. Yönergenin kapsamı genişletilerek madde metinleri tekrar düzenlenmiş, doğrudan ve dolaylı ayrımcılık kavramları tanımlanarak çalışma ortamında cinsel taciz konusunun bir ayrımcılık yasağı ihlali oluşturduğu kabul edilmiştir. Devamında 86/378/EEC sayılı sosyal güvenlik konusuyla ilgili olarak kadın ve erkeğe eşit davranılmasına yönelik Yönerge, 96/97/EC sayılı Yönerge ile değiştirilmiştir. 5 Temmuz 2006'da yeni bir şemsiye Yönerge düzenlenmiş ve kadın erkek eşitliği hususunda mevzuatta sadeleştirmeye gidilerek eşit davranma ve fırsat eşitliği ilkeleri doğrultusunda hareket edilmesine yönelik yürürlükte bulunan birçok yönerge güncellenerek bunların içeriğiyle ilgili konuların tek metinde verilmesi amaçlanmıştır. Böylece kaynağa daha kolay ulaşılması mümkün hale getirilmiştir (Taşkent ve Kurt, 2014:34).

Yeni Yönerge kapsamında, iş hayatında kadın erkek eşitliği ile ilgili olarak daha önceden düzenlenmiş olan yönergeler tek bir metin haline getirilmiş, Avrupa Adalet Divanı'nın aldığı kararlardan yola çıkılarak geliştirilmiştir. Ancak bu yönergede yeni haklara yer verilmemiştir. Eşitlik ilkesinin her alanda etkin bir biçimde hayata geçirilebilmesi pratikte uygulanabilirliği artırılması amacıyla sivil toplum örgütleri de bu konuya dahil edilmiştir. Böylece sosyal tarafların diyalogun geliştirilmesi hedeflenmiştir (İren, 2008:142).

Genel Hükümlerde (1. maddede) Yönergenin hazırlanma amacı: İstihdam sağlamada ve çalışma şartlarında kadın-erkek eşitliği sağlama ve fırsat eşitliği ilkesinin

hayata geçmesi olarak belirtilmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde işe alınma, meslekte yükselme ve meslek içi eğitimde ve ücrette eşitlik olmak üzere iş ile ilgili çalışma şartlarında, sosyal güvenlikle ilgili konularda eşitlik ilkesinin uygulanması gerekliliği önemle vurgulanmıştır. Yönerge'nin amaç doğrultusunda uygulanabilmesi için 2. madde kapsamında ayrımcılık, mesleki sosyal güvenlik sistemi, ücret, cinsel taciz, taciz ve doğrudan ve dolaylı ayrımcılık kavramları net bir şekilde tanımlanmıştır (İren, 2008:156).

Aynı zamanda Birlik'e üye devletlerin iş hayatında tam bir eşitlik sağlanmasına yönelik olumlu yönde pozitif ayrımcılık tedbirlerinin uygulanabileceği Amsterdam Antlaşması'nın 141/4. maddesi dayanak yapılarak Yönerge'nin 3. maddesinde düzenlenmiştir (Yenisey, 2006:72).

Yönerge'de "Özel Hükümler" başlığı ile yer alan 2. bölümünde (4. madde) eşit veyahut eşdeğer çalışma için ücretlerin eşit olması kuralına göre cinsiyet temelli doğrudan ya da dolaylı ayrımcılık davranışları yasaklanmıştır. Yönerge kapsamında, *sosyal güvenlik sistemine erişim* koşullarında ayrımcılıkla ilgili yasak konusuna detaylı bir şekilde yer verilmiştir. (Madde 5-13) İşe alınmada, mesleki eğitimde, işte yükselmede ve iş şartları yönünden hiçbir ayırım yapılmadan herkese eşit davranma ilkesinin yer aldığı 14. – 16. maddelerde, cinsiyet temelli ayrımcılık yasağına doğum izninin sona ermesi ile birlikte işe dönüşte çalışan kadının aynı işe ya da eşdeğer bir konumdaki işe tekrardan getirilmesine ve babalar için de babalık izni verilmesine ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. Yönerge'nin 3. bölümünde yer alan hakların kullanılmasıyla ilgili Birlik'e üye olan devletlerin iş davalarına bakan mahkemelere özel yargılama usulü getirilmesi öngörülmüştür (İren, 2008:157-158).

Yönerge'nin 19. maddesinde ispat yükü ile ilgili düzenleme yer almaktadır. Bu düzenlemeye göre cinsiyet temelli doğrudan ya da dolaylı ayrımcılık yasağının ihlal edilmesi nedeni ile mağdur olan kişinin hukuki yargılamada var olan ispat konusundaki

yükümlülüğünün karşı tarafa geçtiği düzenlenmiştir. Ancak Yönerge'deki bu hüküm ceza yargılaması aşamasında söz konusu olmamaktadır. Yönerge'nin 20. maddesinde Avrupa Birliği'nde cinsiyet temelli eşitlik durumunun sağlanabilmesi için Birlik'e üye olan devletlerde ortaya çıkan gelişmeleri takip etmek, yönlendirmek ve geliştirmek maksadıyla bir Avrupa Eşitlik Enstitüsü kurulması öngörülmüş ve bu Enstitü'nün kurulması ile birlikte sosyal diyalogun istenen seviyeye getirilebileceği hüküm altına alınmıştır. Ayrıca üye ülkelerin kendi ulusal yasaları kapsamında STK'lerle sosyal diyalogu ileri seviyeye taşımalarına detaylı bir şekilde yer verilmiştir (Atak, 2019:57).

Yönerge'nin 33. maddesi doğrultusunda, yeni düzenlenen Yönerge'de yer verilen ücret eşitliği, işe alımlarda, mesleki eğitim seminerlerinde ve iş şartlarında eşit davranma, mesleki sosyal güvenlik sistemi, cinsiyet temelli ayrımcılığın söz konusu olduğu olaylarda ispat yüküyle ilgili konularda geçerli olan kuralların en geç 15 Ağustos 2008'e kadar Birlik'e üye olan devletlerin kendi ulusal hukuklarında konuya yönelik düzenlemelerin getirilmesi gerektiği önemle vurgulanmıştır (İren, 2008:160-161).

26.07.2006 tarihinde yayınlanarak ve 15 Ağustos 2006 tarihinde yürürlüğe giren son Yönerge kadın erkek eşitliğine ilişkin Avrupa Birliği müktesebatına kolaylıkla ulaşılmasını sağlamayı hedeflemiştir. Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan ve 2006 - 2010 dönemini kapsayan *kadın ile erkek arasında eşitlik için yol haritasına* özenle uyulması halinde belirlenen öncelik alanlarında (kadın ile erkek için eşit ekonomik bağımsızlık sağlanması, iş hayatı ile özel hayatın bağdaştırılması, karar alma mekanizmalarında eşit temsil düzeyine ulaşılması, cinsiyete dayalı tüm şiddet türlerinin ortadan kaldırılması, dış politika alanlarında cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi) bakımından ilerleme kaydedilmesi hedeflenmiştir (Moroğlu, 2004:30).

Avrupa Birliği Antlaşma Yönergeleri’nde kadın erkek eşitliği ilk başta sadece “çalışma hayatı” ile sınırlı olarak yer almıştır. Bunun sebebiyse Avrupa Birliği’nin ekonomik bir birlik olmasıdır. 1990 tarihinden sonra Avrupa Komisyonu veya Avrupa Konseyi Tavsiye Kararlarında, Eşitlik Çerçeve Belgelerinde kadınlara yaşamın sadece ekonomik alanında değil, her alanında eşit haklar tanınması özellikle son yıllarda karar mekanizmalarında kadınların daha fazla “dengeli -balanced” yer alması için çalışmalar sürdürölmeye başlanmıştır. Ancak ilk defa 2004 tarih ve 2004/113/EC sayılı Yönerge ile çalışma yaşamı dışında her alanda “mal ve hizmetlere erişimde” cinsiyete dayalı ayrımcılığın kaldırılması hedeflenmiş ve bu yönergenin üye ölkelerce en geç 15 Ağustos 2008 tarihine kadar iç hukuklarına geçirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (İren: 2008:160).

Sonuç olarak kadın erkek eşitliğini antlaşma ve yönergelerde sadece ekonomik alanla sınırlayan Avrupa Birliği bu politikasından, diğer tüm alanlarda eşitlik sağlanmadıkça ekonomik alanda eşitliğin bir anlam ifade etmemesi nedeniyle vazgeçmiştir. Bu nedenle kadın haklarının güçlendirilmesi amacıyla kadına yönelik şiddet ve cinsel taciz de dahil olmak üzere yaşamın her alanında yapılan çalışmalara, projelere, kampanyalara ve çerçeve programlara destek vererek kadın erkek eşitliğinin her alanda sağlanması için çalışmalarını sürdürmektedir. Böylece Avrupa Birliği kendi oluşum nedeninin dışına çıkarak ve cinsiyet temelli ayrımcılığı yasaklayarak sosyal diyalogu sağlayan bir topluluk olma özelliği kazanmıştır.

III. BÖLÜM

TÜRK HUKUKUNDA KADIN HAKLARININ GELİŞİM SÜRECİ

Kadınların ülkemizdeki durumu, dünyada benzeri olmayan tezatlıklar içerisinde. Türkiye’de kadının varoluştan itibaren üstlenmek zorunda olduğu roller, insan haklarına yönelik gerçeklikler ve kadın-erkek eşitliği noktasında bir yandan uluslararası standartlara uygun ve oldukça gelişmiş özellikler taşıırken, bir taraftan da kesinlikle kabul edilmeyecek ayrımcılıkların, hak ihlallerinin yaşandığını göstermektedir. Örnelemek gerekirse üniversitelerdeki her dört profesörden biri kadın olmasına rağmen yaklaşık her dört kadından biri ise okuma yazma bilmemektedir. Aynı şekilde akademik camia, tıp, hukuk gibi gözde mesleklerde kadınların çalışma oranı yaklaşık olarak %40 iken, Türkiye genelinde çalışan kadın oranı olan %39’un büyük bir bölümü ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır.

Toplumda geçmişten beri süregelen bu tezatlıkların olumlu yanlarına ilişkin gelişmeler, Cumhuriyet’in kuruluşuyla birlikte gerçekleşmiştir. Cumhuriyet ile birlikte uygulamaya konulan laik devlet anlayışı ve onun ideolojik, bürokratik ve hukuksal yapılanması günümüzdeki kadın hakları konusunda gelişmelerin dayanağını oluşturmaktadır. Cumhuriyet’in ilan edildiği ilk yıllarda kadın erkek eşitliği konusunda oldukça radikal kurallar getirilirken bu kuralların birçoğu dönemin Avrupa devletlerinde dahi uygulanmamaktadır. Bu kuralların en belirgin olanı, kadınların gerçek birer vatandaş olarak görülmesinde önemli bir adım olan 1934 yılında kadınlara verilen seçme ve seçilme hakkıdır. Bu konudaki en önemli farklılık, kadınlara verilen hakların hem kamusal alanda hem de özel alanda geçerli olmasıdır. Cumhuriyet dönemine kadar Osmanlı toplumunda yaygın bir şekilde uygulanan çok eşliliğin Cumhuriyet ile birlikte kaldırılması, evlilik kurumuna yasal düzenlemelerle gereken hassasiyetin gösterilmesi dönemin şartları

düşünüldüğünde oldukça radikal kararlar olarak kabul edilmektedir. Cumhuriyet'in temel söylemi olan "çağdaş medeniyetler seviyesine çıkma" düşüncesi ve bu doğrultuda belirlenen politikalar, kadınların önemli bir bölümünün toplum içerisindeki konumunu ciddi anlamda değiştirerek kadın-erkek eşitliği noktasında Türkiye'de önemli gelişmelerin kaydedilmesini sağlamıştır. Cumhuriyet'in kabulü ile birlikte benimsenen tekil hukuk sistemi ve laik devlet yapısı kadın-erkek eşitliğine yönelik günümüze kadar gelen olumlu kanuni çerçevenin oluşmasını sağlamıştır (Özaydınlık, 2014:103).

3.1. Osmanlı Devleti'nde Kadın Hakları

Dünyanın büyük bir bölümünde kadın hakları için mücadele verilirken, Osmanlı Devleti'nde yaşayan kadınların gecikmeli de olsa bundan haberleri olmuştur. Özellikle Batı'daki dergi ve gazeteleri takip eden, Batı okullarında okuyup Batı ile münasebetleri olan kadınlar dünya kadınlarının mücadelesi etkisi altında kalmışlardır. Batı'daki kadınların isteklerinin kendileri için neden hak olamayacağını sorgulamaya başlamışlardır. Kadın hakları açısından Meşrutiyet bir milat olarak kabul edilebilmektedir. Bu nedenle Osmanlı'da kadın hakları konusunu Meşrutiyet öncesi ve Meşrutiyet sonrası olarak iki dönemde incelemek kadın haklarının gelişiminin ne şekilde ilerlediğini daha net ortaya çıkaracaktır.

3.1.1. Meşrutiyet Dönemine Kadar Osmanlı Devleti'nde Kadın Hakları Gelişimi

Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlarında aktif rol oynayan kadınlar dinî kuralların, İran, Bizans ve Arap kültürlerinin etkisi altında kalarak İslamiyet öncesi sahip oldukları önemli konumu kaybetmişlerdir (Kaplan, 1988:2). Ancak bu duruma rağmen saray kadınları harem vasıtasıyla yönetime katılmayı başarmış ve devlet ile ilgili alınacak olan birçok karar üzerinde etkili olmuşlardır.

Osmanlı Devleti'nin Gerileme Dönemi, Türk kadınının toplumdaki statüsünü olumsuz yönde etkilemiş, kadın için ev, tam anlamı ile hapisane hâline gelmiş, miras hukuku ve mahkemelerde tanıklık konularındaki geleneksel hakları yok edilmiştir (Doğramacı, 1989:133-135).

Osmanlı Devleti'nde kadınların içinde bulundukları durum Tanzimat Dönemi'nden sonra tartışılmaya başlanmış ve kötü şartların değiştirilmesi için çaba sarf edilmiştir. Bu dönemde Batılı devletlerin Osmanlı Devleti üzerindeki etkisi artmış, Batılı Devletler örnek alınarak bazı reformlar yapılmıştır. Avrupalılarla münasebetler ilerledikçe moda ve yabancı adetleri ilk kez erkekler tarafından benimsenmiş, sonrasında ise Türk kadınları arasında hızla yayılmaya başlamıştır (Doğramacı, 1989:11-12). Kadın haklarını savunan, kadınların bilinçlenmesini amaçlayan ya da güncel konularda kadınları aydınlatan pek çok dergi ve mecmua da Tanzimat Dönemi ile birlikte yayımlanmaya başlamıştır. Bu yayınlarda kadınlara öğrenim ve çalışma hakkı verilmesi, çok eşliliğin önlenmesi ve kadın erkek eşitliği gibi pek çok toplumsal tabuları yıkan konular ele alınmıştır. Bu çalışmaların etkisiyle kadınlar eskiye oranla sosyal ve ekonomik hayata daha fazla katılmış, Tanzimat'a kadar belirli bir mesleği olmayan, çamaşırcılık ve bohçacılık gibi işler yapan kadınlara çalışma hakkı tanınmıştır. Tanzimat Dönemi'nde eğitilmiş Türk kadınının sahip olduğu ilk resmî meslek öğretmenlik mesleği olmuştur. Diğer yandan küçük gruplar hâlinde cemiyetler kuran ve bu cemiyetler sayesinde seslerini yükselten kadınlar, az da olsa siyasetle ilgilenmeye başlamışlardır (Kaplan, 1988:3-8). Yaşanan bu gelişmeler doğrultusunda kadınlar örgütlenme bilincine erişmişlerdir. Kadınlar tarafından oluşturulan örgütlerin çoğu yardım amaçlı cemiyetler olarak kurulmuştur. Ancak bu yardım amaçlı örgütlerin birçoğu kadın haklarını savunan cemiyetlere dönüşmüştür (Evren ve Can, 1997: 250- 252).

Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyılda başlayan yeniliklerle birlikte Batı etkisi görülmeye başlanmış özellikle de Fransız Devrimi'nin etkisi ile birlikte 19. yüzyıldan itibaren Batı etkisi toplum içerisindeki değişim ihtiyacı ile birleşerek geleneksel Osmanlı toplumunu derinden etkilemiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısında birçok yeniliğin öncüsü olarak ortaya çıkan Genç Osmanlılar o zamanki döneme göre demokratik düşüncelerden etkilenmişlerdir. Doğal olarak kadın hakları sorununa yaklaşımları da bu düşünceler çerçevesinde daha olumlu olmuştur. Bu dönemde Osmanlı toplumu, örfi hukukun yanı sıra şer'i hukukun egemen olduğu bir toplum yapısındadır (Berktaş, 2004:10).

Aile hukukuna ve evliliğe yönelik kanunlar erkekler açısından çökeşliliğe onay vermektedir. Bu durum yasal olarak toplumda erkeğin egemen olduğunun bir göstergesi konumunda olduğundan önem arz etmektedir. Çökeşliliğin yanında cariyelik de o dönem için önemli bir uygulamadır ve erkekler birçok cariye ile birlikte yaşayabilmektedir. Boşanma kadın için de bir hak olmakla birlikte erkekler açısından kolaylaştırılmış bir hukuki müessese olmuştur. Kadınlara da boşanma hakkı tanımıştır. Ancak bu hak bazı istisnai durumlarda geçerli olabilmıştır (Kurt, 2012:400). Kadına sadece bazı durumlar için boşanma hakkının ferilerinden olan velayet hakkı, boşanma durumunda erkeğe yani babaya ve ailesine verilmektedir. Medeni hukukun alt dallarından biri olan miras hukukunda boşanmaya benzer bir durum geçerli olup terekenin paylaşımında mirasçı olan kadınlar erkeklerin aldığı payın ancak yarısını alabilecekleri doğrultusunda düzenlemeler yapılmıştır (Akyılmaz, 2007: 480-481).

Kamusal alanlar şer'i hukukun hâkim olduğu bütün toplumlarda olduğu gibi Osmanlı toplumunda da kadın ve erkeğe göre keskin çizgilerle ayrılmıştır. Sadece kadınları konu alan uyarı ve yasaklamaların özellikle Tanzimat Dönemi'ne kadar kadınların alışveriş esnasındaki ve gezinti yerlerindeki davranışları ve kılık kıyafetlerine ilişkin düzenlemeler

yer almıştır. Tanzimat Dönemi'nden sonra çıkarılan yasalarla da bu tür kısıtlamaların devam ettirildiği bilinmektedir. Şer'i hukukta kadın “mahrem” olarak kabul edilmekte ve bu anlayış nedeniyle doğal olarak kadının varlığını kamusal alanlarda sadece “zorunluluk” halleriyle sınırlandırmaktadır. Kadınların zorunluluk halleri dışında kamusal alanda var olmalarına engel olamadığı durumlarda katı bir denetime tabi tutan bir anlayış o dönemde kabul görmektedir. Kadınların toplumda çok zor şartlarda var olduğu bu dönemde birçok kamusal ve özel mekân cinsiyete göre bir ayrıma tabi tutulmuştur (Şimşek, 2020:196). Ancak kadınların, özel alana hapsolması ve kamusal hayatın büyük girişim dünyası içine girememeleri bu dönemin en büyük sorunlarından biri olmuştur. Halbuki kadınların ahlaki ve ekonomik bağımsızlıklarını elde etmeleri için, çeşitli mesleklere tıp, akademi, iş dünyası gibi alanlara girmelerine izin verilmesi gerekmektedir (Wollstonecraft, 2015:261). Öyle ki ilerleyen dönemlerde bu durum fark edilmiş ve kadınlar kamusal alanda sayıları az olsa da kendilerine yer bulmuşlardır.

Osmanlı Devleti'nin toplumsal yapısında yerleşik olarak kadınlara yönelik eşitsizliğin kurumsallaştığı görülmektedir. Ancak kadınlara karşı uygulanan bu eşitsizlik politikasına rağmen kadınların hiçbir etki ve güce sahip olmadıkları düşünülmemelidir. Şöyle ki toplumdaki yaygın geleneklerin ve hukukun sınırları içerisinde özellikle dinsel olarak tabulaştırılan annelik ve aile ortamındaki eş rolleri ile kadınlar belirli bir otoriteye sahiptir. Kadının bir eş ve bir anne olarak aile içerisinde belirli bir konumu olmakla birlikte, yasal anlamda bir varlığı ilk olarak 1917 yılındaki Hukuk-u Aile Kararnamesi ile olmuştur. Bu kanun ile kadınlara da boşanma hakkı verilmiştir. Bu sayede evlilik kurumu ile ilgili yasal bir çerçeve çizilmiştir. Bu kanunla birlikte çok eşlilik tamamen kaldırmamış, ancak erkeğin yeni biri ile evlenebilmesi ilk eşin rızasına bağlanmıştır. Bu sayede dolaylı da olsa çokeşlilik geleneğinin etkisi azaltılmaya çalışılmıştır (Turan, 2012:151).

3.1.2. Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nde Kadın Hakları Gelişimi

Tanzimat Dönemi ile birlikte yenilik hareketleri de hızlanmıştır. Bu durum özellikle eğitim alanını etkilemiştir. Eğitim alanında yapılan yenilikler kadınları da doğrudan etkilemiştir (Konan, 2011:170). Bu doğrultuda atılan ilk adımlardan bir tanesi 1843 yılında Türk kadınlarının ilk kez, “Tıbbiye Mektebi” bünyesinde ebelik eğitimi almaya başlaması ve bu sayede sosyal yaşamda var olduklarını göstermeleri ile başlamıştır. 1843 yılında kadınlar hem eğitim hem de ekonomik alanda yerlerini almaya başlamışlardır (Mumcu ve Özer, 2020:218). Yine kadınlar için bu dönemde atılan adımlardan bir tanesi de 1847 yılında murisin kız ve erkek çocuklarına eşit miras hakkı tanıyan “İrade-i Seniye” yayımlanması olmuştur. Böylece erkeklerin kadınlardan daha çok mirastan pay almasının önüne geçilmiştir (Akyılmaz, 2007:491). 1858 yılına gelindiğinde ise her ne kadar 1847 yılında yayımlanan İrade-i Seniye ile kadınlara ve erkeklere eşit miras hakkı tanınmışsa da 1858’de yayımlanan “Arazi Kanunnamesi”nde de mirasın kadın ve erkekler arasında eşit olarak paylaştırılacağı hükmü ile birlikte kadınların miras yoluyla mülkiyet hakkını kazanmaları sağlanmıştır (Avcı,2007:4). Tanzimat Döneminde yapılan yenilikler çerçevesinde 1862 yılında ilk kız rüştiyesi açılmış ve kadınların eğitim hayatı için önemli bir adım atılmıştır. Kadınların eğitim hayatları için önemli adımlardan birisi, 1869 tarihli kızlara yönelik zorunlu sıbyan mekteplerinin açılması olmuştur (Karabulut, 2016:55). Bununla birlikte 1869 yılında yine kadınlar için Türkiye’de ilk dergi Terakk-i Muhadderat adıyla yayımlanmıştır (Ersöz, 2020:228). 1869 yılında yayımlanan “Marif-i Umumiye Nizamnamesi” kız çocuklarının eğitim almalarını zorunlu hale getirmiştir (Çağır ve Türk, 2017:63). Bundan bir yıl sonra da kadınların öğretmen olabilmesi için “Dar-ül Muallimat” adlı öğretmen okulu açılmıştır. Bu gelişmeyi 1870 yılında kız öğretmen okulunun açılması ve ilk kadın müdirenin atanması takip etmiştir (Çağır ve Türk, 2017:69). Tanzimat Dönemi ile birlikte yaygın olarak

ıkarılmaya başlanılan gazete ve dergilerde aydın çevreler tarafından kadın konusunun merkeze alındığı derin tartışmalar yaşanmaya başlamıştır. Kadınların eğitim almış olmaları ulusun ve ailenin daha iyi ve erdemli olmasını sağlayacağı düşüncesi hâkim olmuştur. 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarında kendine yer bulan bu düşünceler bazı farklılıklarla Cumhuriyet’in kurulmasından sonra da etkin bir şekilde toplumda kabul görmüştür. Osmanlı Devleti’nin 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılı içine alan dönemlerde eğitimdeki gelişmeler feminizmin de gelişmesine katkı sağlamıştır. Tüm bu düşüncelerin etkisiyle Osmanlı kadınlarının ilk ortaya koymaya çalıştığı düşünce kadının eksiksiz bir varlık olduğunun kabul edilmesi olmuştur (Erbay, 2019:5).

1871 yılında Hukuk-u Aile Kararnamesi ile evlilik sözleşmesinin resmi memur önünde yapılmasına dair düzenleme yayımlanmıştır. Bu düzenleme ile evlenme yaşı erkeklerde 18, kadınlarda ise 17 olarak belirlenmiştir. Kadınların zorla evlendirmelerinin geçersiz sayılması düzenlenmiştir (Durmuş ve Yargı, 2019:347).

1876 yılında yayımlanan ve Osmanlı Devleti’nin ilk Anayasa’sı olarak ilan edilen “Kanun-i Esasi” ile kız ve erkekler için ilköğretim eğitimi almak zorunlu hale getirilmiştir (avuş, 2021:190).

1897 yılında Osmanlı Devleti’nde giderek sosyal yaşamda daha çok yer almaya başlayan kadınlar, iş hayatına ilk kez 1897 yılında “ücretli işçi” olarak katılmışlardır (Gökçimen, 2008:11). Kadınların kamusal alanda devlet memuru olarak yer alabilmesi içinse bu tarihten itibaren 16 yıl beklmeleri gerekmiştir. Osmanlı Devleti’nde kadınlar ilk kez 1913 yılında devlet memuru olarak görev almaya başlamışlardır. Bu düzenlemenin ardından yaklaşık bir yıl sonra kadınlar tüccar ve esnaf olarak iş hayatında yer almaya başlamışlardır (Gökçimen, 2008:11).

1914 yılında Osmanlı Devleti'nde kızlar için ilk yükseköğretim kurumu olan “İnas Darülfünunu” açılmıştır (Arslan ve Akpınar, 2005:227). Yedi kız öğrenci, tıp fakültesine kayıt yaptırarak eğitime başlaması ile birlikte Türkiye’de kadınlar bilim dünyasına ilk olarak 1922 yılında adım atmıştır (Baskın, 2011:106).

19. ve 20. yüzyıl dönemlerinin erkek aydınları kadınların toplumda somut bir şekilde var olma direnişlerini desteklemiş ve kadınların eğitim almalarının gerekli olduğunu, böylelikle kadınlara toplum tarafından dikte edilen anne ve eş rolünü daha iyi yapabileceği üzerinde durmuşlar ve milliyetçi öğeleri de bu düşüncelerine ekleyerek sürece dâhil olmuşlardır (Yılmaz, 2010:200).

3.1.3. Osmanlı Devleti’nin Son Dönemlerinde Kadın Hakları Gelişimi

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde kadınlar gazete ve dergiler çıkarmış ve buralardaki tartışmalara katılmışlar, hayır dernekleri ve konaklarda gerçekleştirilen etkinliklere katılarak kadınlara özgü bir kamusal alan oluşturulmasına ve zamanla genişletilmesi için gerekli çalışmaları yapmışlardır. Tüm bu yapılanlar sivil toplumun oluşumu ve gelişimi arasındaki bağı vurgulaması açısından kadın hareketleri için son derece önemlidir. Osmanlı’da yaşanan bu gelişmeler ile birlikte kadınların, II. Meşrutiyet’in ilanı sonrasında Meclis-i Mebusan’ın açılışını izlemelerine izin verilmemesi üzerine “Biz de İngiliz kadınları gibi parlamento önünde nümayiş yaparız!” diyerek tehdit ettikleri bilinmektedir (Servet-i Fünun, 1908:45). Osmanlı toplumundaki ataerkil yapının o dönem için ülkenin sınırlarını aştığı belirtilerek bu durumun sadece İslam’a bağlaması hatalıdır. Çünkü ataerkil yapı birçok toplumda yüzyıllar öncesinden itibaren hâkim olmuş bir yapıdır. Bu noktada İslam’ın yalnızca dinsel alanda değil fiziksel ve kültürel alanlarda da

yansımalarının olduğu ve Osmanlı Devleti'nin bir şeriat devleti olmasının yapılan feminizm analizlerine dâhil edilmesi gerekmektedir.

Osmanlı Devleti'nde 20. yüzyıl başlarında birçok kadın derneği kurulmaya başlanmıştır. Bununla birlikte Balkan Savaşları ve ardından I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla kadınların, çalışma hayatına katılmaları sürekli olarak artan bir çizgide seyretmiştir. Kadınların çalışma hayatında kendilerine daha çok yer bulmalarının bir diğer sebebi de bu dönemde kız mekteplerinin ilk mezunlarını vermesi ve böylelikle okumuş aydın kadın sayısında önemli artışların olması etkili olmuştur. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde İmparatorluk'un yıkılma eşiğinde olması ve ağır savaş koşulları ile oluşan siyasi atmosferden etkilenen kadınlar daha çok İttihat ve Terakki tarafından yaygın hale getirilen milliyetçilik çizgisinde bilinçli bireyler olarak yer almaya başlamışlardır. Tüm bu gelişmeler dikkate alındığında Osmanlı'daki feminizm hareketlerinin milliyetçilik düşüncesi ile paralel olarak seyrettiği ve bu durumun Osmanlı'nın son döneminin yanı sıra genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemindeki kadın hareketlerine özgül bir nitelik kazandırdığı kabul edilmektedir (Berktaş, 2004:15).

Osmanlı Devleti'nde kadınının toplumdaki konumu, 1919-1922 yılları arasındaki Kurtuluş Savaşı ve bu esnada gösterdiği fedakârlıklarla daha da yükselmiştir. Bu bağımsızlık mücadelesinde erkeklerin çoğunun cephede olması nedeniyle ailede erkeklerin yükümlülüklerini de kadınların omuzlamaları, aynı zamanda gerekli olduğu durumlarda omuz omuza erkeklerle birlikte cephede savaşmalarının toplumdaki rollerinin değişmesinde büyük bir etkisi olmuştur. Örneğin kadınlar, İstanbul işgal edildiğinde halkı bilinçlendirme adına birçok miting ve direniş gösterisi düzenlemişlerdir. Anadolu'da ise Millî Mücadele'ye destek için Kadın Cemiyeti kurulmuştur. Bu doğrultuda Millî Mücadele'ye destek olmak amacıyla düzenlenen 1918'deki Milli Kongre'ye katılan 51 örgütten 16'sının kadın örgütü

olduğu bilinmektedir. Yaşanan tüm bu gelişmeler kadının toplumdaki eski konumuna dönmeyeceğinin önemli bir göstergesidir (Özdemir, 2021:120-121).

Osmanlı Devleti'nde yaşanan savaş dönemi nedeni ile kadınlar açısından siyasal ve medeni haklar gündeme gelmeye başlamıştır. Savaşın sebep olduğu yeni toplumsal düzende özellikle erkek nüfusundaki azalma nedeni ile kadının kamusal alana ve ekonomik yaşama etkin bir şekilde katılımı için elverişli bir ortam oluşmuştur. Savaş şartlarında kadının meslek sahibi olması ve eğitimi önemli bir devlet politikası olarak benimsenmiştir. Bu sayede devlet politikasının en önemli yansıması kadının öncelikli olarak eğitim sürecine dahil edilmesi şeklinde ortaya çıkmış ve böylelikle yüzlerce yıldır dışlandıkları sosyal alanlara girme hakkını elde etmişlerdir (Aydın, 2015:90-91).

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde gayri müslim kadınlar tarafından elde edilen bazı haklara rağmen sahnede, tiyatro ve sinemada İstanbul Hükümeti Müslüman kadınlara söz ve oyun yaşağını devam ettirmiştir. Afife Jale 1920'de sahne yaşağını delmeye çalıştığı için Kadıköy'de karakola götürülerek gözaltına alınmıştır. 1922 yılında Ateşten Gömlek filminin yapımı öncesinde Müslüman Türk kadınlarının filmde oynaması için Mustafa Kemal, yönetmen Muhsin Ertuğrul ve kadın oyuncularını teşvik edici bir rol oynamış ve bu konuda serbestlik sağlamıştır (Özön, 2013:88-90).

İstiklal Harbi döneminde kadınların kamusal alanda çalışmalarında, sanatsal faaliyetler icra etmelerinde ve diğer sosyal haklar konusunda TBMM Hükümeti daha olumlu ve yapıcı yaklaşımlar sergilenmiştir. İstiklal Harbi sürecinde işgal altında olan ya da olmayan her bölgede Türk kadınlarının cephenin gerisinde ve cephede üzerine düşen bireysel, sosyal ve milli görevlerini çok iyi bir şekilde yerine getirmeleri; Cumhuriyet Dönemi'nde Kadın Hakları Devrimi yapılmasının en büyük etkenlerinden biri olmuştur (Güneş, 2010:183).

3.2. Cumhuriyet Dönemi’nden Günümüze Kadar Kadın Hakları Gelişimi

Başta TBMM Hükümeti olmak üzere ülkenin yabancı devletler tarafından işgal edilmesine karşı kadınların etkili duruşlarının farkında olan ve Türk İstiklal Harbi’nde kadınların tüm cephelerde vatan için mücadelesine yakından tanıklık eden Cumhuriyet’in kurucu kadrosu, esas itibariyle Cumhuriyet’in ilanından sonra kadınlarla ilgili sosyal, siyasal, ekonomik ve diğer tüm alanlarda çalışmalar yapılmasını, yeri ve sırası geldikçe gerekli hususların kanunlaşmasını ve hayata geçirilmesini sağlamıştır (Hamzaoğlu, 2017:84).

29 Ekim 1923 tarihinden itibaren Cumhuriyet’in ilanını izleyen ilk on yılda kadınların ailede, eğitimde, toplumsal yaşamda ve siyasette “eşit haklara sahip birey” statüsünü kazanmalarını sağlayan yasal ve yapısal devrimler hızla hayata geçirilmeye başlanmıştır. Henüz 'BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi', 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi', 'CEDAW' gibi uluslararası Bildirge ve sözleşmelerin, kadın-erkek eşitliğine yönelik çalışmaların dünya gündeminde bile yer almadığı bir dönemde, Mustafa Kemal Atatürk’ün önderliğinde kadın haklarına ilişkin birçok devrim yapılmıştır (Moroğlu,2010:3).

1923 yılında Türkiye’de ilk olarak Nezihe Muhittin’in başkanlığında kadın partisi olan “Kadınlar Halk Fırkası”nın kurulması için çalışmalar yapılmıştır. Ancak kadınların oy hakkı olmadığından 1909 tarihli Seçim Kanunu gereği valilik tarafından partinin kuruluşuna onay verilmemiştir. 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte kadınların kamusal alana girmesini sağlayan yasal ve yapısal reformlar hız kazanmıştır (Bozaslan, 2020:58).

Cumhuriyetin ilk yıllarında TBMM’de Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun (1924) kabul edilmesi ile birlikte kadınlara tanınan eğitim hakkı genişletilmiştir (Arı, 2002:182). Böylece kadınların akıl yoluyla, yani akıllarını kullanarak bir şeyleri değiştirebileceklerine, toplumun ileriye gidebilmesi adına kadınların eğitilmiş olmasının gerekliliği üzerinde ısrarla

durularak eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması adına adımlar atılmıştır (Wollstonecraft,2015:45). Zamanında Avrupa'nın en yeni Medeni Kanun'u olarak kabul edilen İsviçre Medeni Kanunu'ndan iktibas edilen, 17.02.1926 tarih ve 743 sayılı Türk Medeni Kanunu ile erkeğin tek eşli olması zorunluluğu kanunlaşmış ve erkeklerin çokeşliliği kanunlarla korunamaz hale gelmiştir. Bu kanunla birlikte kadınların evlilikten doğan hakları ile boşanma ve velayet hakkı güvence altına alınmıştır. 743 sayılı Kanun'un 88. maddesi ile olağanüstü hâller dışında esas olarak erkek on sekiz ve kadın on yedi yaşına gelmedikçe evlenemeyecekleri hüküm altına alınmıştır (Koçak, 2019:93).

Anayasa'da kadın haklarını temellendiren önemli değişiklikler 1928'de yapılmıştır. Yeni bir devlet olarak dünya ülkeleri arasında yer alan Türkiye Cumhuriyeti'nde; Fransa, İtalya ve İsviçre başta olmak üzere dünyanın birçok gelişmiş ülkesinden önce 1930'da kadınlara belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı verilmiştir (Özer, 2013:141). 1930 yılında çalışan kadınların doğum izni düzenlenmiştir (Yılmaz, 2020:384). 1933 yılında ise kız çocuklarına mesleki eğitim alabilmesi amacıyla “Kız Teknik Öğretim Müdürlüğü” kurulmuştur (Demirtaş ve Küçük, 2008:149). Bunun yanında yeni Köy Kanunu ile birlikte kadınlara muhtar olma ve ihtiyar heyetine seçilme hakkı verilmiştir. 1934 yılında ise 22 yaşına giren kadınlara milletvekili seçme ve 30 yaşını dolduran kadınlara ise milletvekili seçilme hakkı tanınmıştır. Siyasi eşitliğin ve modern bir devlet olmanın göstergesi olarak 08.02.1935 yılında yapılan genel seçimde, Türkiye'de ilk defa Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan 17 kadın milletvekili seçilmiştir (Özer, 2013:145-158).

1935 yılındaki seçim döneminde kadın ve siyaset konusu ile seçme ve seçilme hakkı ilk defa seçimlerin ana gündem maddesini oluşturmuştur. Bu seçim sürecinde basında, haklar konusunda ortak bir anlayış sağlanmış, toplumsal gelişmenin bir sonucu olarak dönem koşullarına göre yeterli sayılabilecek bir sayıda kadın milletvekili seçilmiş ve kadınlar

adına önemli gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır. 1936 yılında yapılan ara seçimde, Çankırı vilayetinden Hatice Özgener milletvekili seçilmiştir. TBMM'nin V. Döneminde yine ilk defa 18 kadın, milletvekili olarak görev yapmıştır. Bu dönemin Meclis'indeki %4,5'luk kadın milletvekili oranına, 21. yüzyıla kadar ulaşılammıştır (Yaraman, 2015:231-240).

1936 yılında İş Kanunu ile kadınların çalışma hayatı düzenlenmiştir (Gülmez, 2012:138). Türkiye'de 1937 yılında kabul edilen 1935 tarihli 45 sayılı ILO Sözleşmesi'yle kadınların yeraltında ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılması yasaklanmıştır. Bu yasal düzenleme halen günümüzdeki İş Kanunu'nda kadın ve erkeklere eşit haklar sağlanması ilkesine aykırı bir şekilde varlığını sürdürmektedir (Nurdoğan, 2018:85).

Birleşmiş Milletler Antlaşması, 1945 yılında TBMM'de kabul edilmiştir. BM Antlaşması'nın kabul edildiği yıl olan 1945'te, 4772 sayılı İş Kazaları ile Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu ile işçi kadınlara; gebelikte, doğumda ve doğumdan sonra gereken sağlık harcamaları yardım olarak ödenmesi yasalaştırılmıştır. 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Türkiye Cumhuriyeti tarafından aynı şekilde kabul edilerek benimsenmiştir (Yaşar, 2017:212). 1949 yılında, 5417 sayılı İhtiyarlık Sigortası Kanunu ile 60 yaşını dolduran ya da bazı şartlarla 50 yaşını dolduran kadın ve erkeklere ayırım yapılmaksızın eşit esaslara göre aylık bağlanması düzenlenmiş ve yasalaştırılmıştır. Böylece kadınlara pozitif ayrımcılık yapılmadan doğal olarak bir hak verilebileceği toplumsal cinsiyet eşitliği düşüncesi hükümette yavaş yavaş yer almaya başlamıştır. Türkiye'de 1950 yılına kadar yapılan bütün bu yasal düzenlemeler neticesinde insan hakları ile kadın ve erkek eşitliği konusunda önemli hukuksal ve toplumsal kazanımlar elde edilmiş, hatta bazı kazanımlarda kadınlar kendilerine pozitif ayrımcılık yapılmadan erkeklerle aynı düzenlemelere tabi tutularak bu hakları elde etmişlerdir (Erol, 2014:53).

1952 yılında Sağlık Bakanlığı bünyesinde çalışan veya çalışmayan kadın ayırt edilmeden ana çocuk sağlığı hizmetleri verilmeye başlanmıştır (Mayda, vd. 2013:15).1955 yılında 557 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Yasa çıkarılmıştır. Bu yasa ile geriye dönüşümlü aile planlaması yöntemleri serbest bırakılmış ve sadece tıbbi zaruret halinde kadınlara kürtaj hakkı tanınmıştır (Yeles, 1988:340).

1966 yılında eşit değerde iş için kadın ve erkek işçiler arasında hiçbir fark gözetilmeksizin eşit işe eşit ücret ilkesinin uygulanmasını sağlayan 1951 tarihli 100 sayılı ILO sözleşmesi onaylanmıştır (Ulusaoy ve Tuncer, 2020:88).

1983 yılında 10 haftaya kadar olan gebeliklerin kürtajla sona erdirilmesi ve gönüllü cerrahi sterilizasyon yöntemlerine izin verilmiştir. Bu sayede kadınların istenmeyen gebeliklerinin sona erdirilmesi sağlanmıştır. Bu durum Nüfus Planlaması Hakkında Kanun'da yapılan değişikliklerle mümkün olmuştur. Ancak kürtaj için evli kadınlara, kocadan izin alma koşulu getirilerek gebelikleri hakkında özgür olarak karar vermesi engellenmiştir (Şen, 2013:13).

1975 yılında kabul edilen CEDAW 1985 yılına Türkiye tarafından da onaylanmıştır. Bu Sözleşme, 19 Ocak 1986 tarihinde Türkiye'de yasalaşmıştır. 1999 yılında Türkiye, bu Sözleşme'nin Yasalar Önünde ve Medeni Haklarda Eşitlik ile Evlilik ve Aile Hukukunda Eşitlik maddelerine ilişkin daha önce koymuş olduğu çekinceleri kaldırmıştır (Belek, 2016: 50).

1987 yılında sadece kadın hakları konusunda çalışan, Türkiye'nin ilk resmi kurumu olan Devlet Planlama Teşkilatı Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu oluşturulmuştur (Doğan, 2013:78).

1989 yılında İstanbul Üniversitesi bünyesinde ilk “Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi” kurulmuştur. Günümüzde üniversiteler bünyesinde kurulan bu merkezlerin sayısı ülke genelinde 13’e ulaşmıştır. İçişleri Bakanlığı, kaymakamlık sınavlarına kadınların da girmesine izin verildiği konusunda bildiri yayımlamıştır (Ereş, 2006:42).

1990 yılında Türk Ceza Kanunu’nun 438. maddesinde mağdurun hayat kadını olması halinde tecavüz cezasının indirilmesini öngören madde metni Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından yürürlükten kaldırılmıştır (Gül vd. 2017:204). Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü bünyesinde, şiddete maruz kalan kadınlara ve çocuklara destek hizmeti vermek üzere ilk kadın sığınma evleri açılmıştır. Daha çok kadına ulaşabilmek için yerel yönetimler tarafından özellikle şiddete uğrayan kadınlara yönelik hizmet vermeye başlanılmıştır. Türkiye’deki ilk kadın sığınma evi Bakırköy Belediyesi tarafından açılmıştır (Açıkel, 2009:53). CEDAW’ın Türkiye tarafından onaylanmasının ardından uygulamaya geçirilen en önemli adımlardan bir tanesi; Medeni Kanun’da kadının çalışmasını kocanın iznine bağlayan 159. maddenin eşitlik ilkesine aykırı görülerek 1992 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesidir. Bu durum kadınların çalışma hayatlarının erkeklere bağlı olmasını ortadan kaldırmıştır. Bu durum elbette toplumda hızlı bir şekilde uygulamaya geçememiştir. Ancak kadınların hiç kimsenin iznine bağlı kalmadan çalışma hayatlarının var olabilmesi ve ekonomik özgürlüklerini elde edebilmeleri açısından çok önemli bir gelişmedir. Çünkü günümüzün bile hala devam eden problemi olan; kadınların ekonomik özgürlüklerinin olmaması nedeni ile evlilik birliğini sonlandıramaması, ekonomik kaygılar nedeni ile mutsuz olduğu, her türlü şiddete maruz kaldığı evliliklerini devam ettirme zorunluluğu hissetmeleri kadının çalışmasını kocanın iznine bağlayan

düzenlemenin kaldırılması ile 1992 yılından günümüze kadar birçok kadına güven kaynağı olduğu şüphesizdir (Kanadoğlu, 2021:152).

Birleşmiş Milletler Uluslararası Kadının İlerlemesi İçin Araştırma ve Eğitim Merkezi'nin toplantısında, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Türkiye'nin kadın hakları konusunda irtibat noktası olarak kabul edilmiş ve BM ile iş birliği içinde program ve projeler uygulanmaya başlanmıştır. Cinsiyete dayalı veri tabanının oluşturulması amacıyla Devlet İstatistik Enstitüsü bünyesinde Toplumsal Yapı ve Kadın İstatistikleri Şubesi kurulmuştur (Cihan ve Karakaya, 2017:310).

1993 yılında İstanbul Üniversitesi'nde ilk Kadın Araştırmaları Ana Bilim Dalı açılmış bu alanda ilk yüksek lisans çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. Kadın Dayanışma Vakfı, Altındağ Belediyesi'nin de desteği sayesinde Kadın Danışma Merkezi ve Kadın Sığınma Evini açmıştır (Uğuz, 2017:51). Halk Bankası tarafından kadınların girişimcilğe özendirilmesi amacıyla kadınlara özel, düşük faizli kredi uygulaması başlatılmıştır (Can ve Karataş, 2007:254).

1994 yılında Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü bünyesinde şiddete uğrayan kadınlara hukuki ve psikolojik danışmanlık desteği verilmesi, eğitim, sağlık destek hizmeti, girişimcilik ve el emeğinin değerlendirilmesi konularında hizmet vermek amacıyla “Bilgi Başvuru Bankası” (3B) kurulmuştur (Özkan ve Demir, 2002:90). Türkiye, Kahire’de düzenlenen Birleşmiş Milletler Nüfus ve Kalkınma Konferansına katılmıştır. Konferansta kadının statüsünü ve sağlık ilişkisini vurgulayan “üreme sağlığı” kavramı üzerinde özellikle durulmuş ve kadın sağlığında kadınların cinsel sağlığı da dikkate alınarak “bütüncül” bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu yaklaşım doğrultusunda Sağlık Bakanlığı koordinatörlüğünde ilgili kesimlerden sağlanan katılımıla “Kadın Sağlığı ve Aile Planlaması Ulusal Eylem Planı”

hazırlanmaya başlanılmış ve 1998 yılında Eylem Planı kamuoyuna sunulmuştur (Koç ve Eroğlu, 2012:136).

Türkiye 1995 yılında 4. Dünya Kadın Konferansı'nda Pekin Sonuç Bildirgesi'ni çekincesiz olarak kabul etmiştir. Kurulduğundan bu yana açtığı kadın danışma merkezi ile şiddete uğrayan bütün kadınlara hiçbir ayırım yapılmadan danışmanlık hizmeti veren Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, ilk kadın sığınma evini açmıştır (Gül vd., 2017:202). Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından bölgede yaşayan kadınların durumunun iyileştirilmesi ve kalkınma sürecine entegre edilmesi amacıyla planlanan Çok Amaçlı Toplum Merkezleri'nin (ÇATOM) ilki Urfa'da açılmıştır (Şeker, 2011:260). Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nce gönüllü kadın kuruluşları arasındaki iletişim ve dayanışmayı güçlendirmek, bilgiyi yaygınlaştırmak için aylık Kadın Bülteni çıkarılmaya başlanarak 11 sayı yayımlanmıştır (Ağırkaya ve Şahinkaya, 2021:421).

1997 yılında Türk Medeni Kanunu'nda değişiklik yapılarak “evli kadına kocasının soyadı ile birlikte, kendi soyadını da taşıma hakkı” verilmiştir. Böylece toplumsal tabular arasında yer alan evlenme ile birlikte kadının, erkeğin soyadını alması nedeni ile kadınların toplumsal zeminde ikinci planda görülmesinin önüne bir nebze geçilmiştir. Günümüzde de halen yaşanmaya devam eden namus cinayetlerinin büyük bir kısmı “benim soyadımı taşıyorsun” ile başlayan cümlelerin devamında yaşanmaktadır. Soyadına ilişkin kanun ile bir kişinin soyadının, üçüncü bir kişi ile taşımasının herhangi bir anlam ifade etmeyeceği, soyadının sadece hukuki ve devlet dairelerinde gerçekleştirilecek olan işlemler için gerekli olduğu ve toplumsal bir anlam yüklenmemesi gerekliliği ortaya konulmuştur. Türk Ceza Kanunu'nda kadının ve erkeğin zinasının suç oluşturmasını farklı unsurlara bağlayan 440 ve 441. maddelerinde yer alan düzenlemeler, kadın erkek eşitliğine aykırı

olması gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir (Kaypak ve Kahraman, 2016:307).

Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü koordinasyonu sayesinde 13 il Valiliği bünyesinde “Kadının Statüsü Birimleri” kurulmuştur. Kadınların evlendikten sonra kocasının soyadı ile birlikte, kendi soyadını da kullanabilmesi için gerekli düzenlemeler Medeni Kanun’un 153. maddesinde yapılan değişiklikle sağlanmıştır (Yılmaz, 2014:586). Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü’nün önerisi üzerine İçişleri Bakanlığı’nca nüfus cüzdanlarında medeni hal bölümünde “evli/ bekar/ dul/ boşanmış” gibi ifadelerin yerine sadece “evli” veya “bekar” ifadelerinin kullanılmasını düzenleyen genelge yayımlanmıştır. Ancak bu durum da kadınların medeni durumlarına göre ayrımcılık yapılmasına engel olmamıştır. Türkiye Cumhuriyeti, amacı uzman bakanların çalışma alanları ile ilgili konularda Avrupa Konseyi faaliyetlerine etkin bir şekilde katılmalarını teşvik etmek olan ve Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinin hızlandırılması maksadı ile Kadın-Erkek Eşitliğinden Sorumlu Avrupa Bakanlar Konferansı’nın dördüncüsüne ev sahipliği yapmıştır (Öztürk, 2007:27).

1998 yılında ise 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun kabul edilmiştir. Ailenin Korunmasına Dair Kanun ile aile içinde şiddete uğrayan kişilerin korunmasına, şiddet uygulayanın evden uzaklaştırılmasına ve kararda belirtilen uzaklaştırma süresi için nafaka ödemesine ilişkin tedbirler düzenlemiştir (Öztürk, 2017:3). Yine 1998 yılında Gelir vergisinde aile reisinin beyanname vermesi uygulaması kaldırılmıştır. Kadınlar eşlerinden ayrı olarak beyanname verme hakkını elde etmişlerdir. Bu durum kadınların ekonomik hayatta somut olarak yer almaya başladığının göstergesi olmuştur. İş hayatında kadınların yerinin sağlamlaştırılabilmesi adına önemli adımlardan birisi olmuştur (Tekbaş, 2010:132).

1999 yılında Türkiye, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığı Önleme Sözleşmesi'nin onaylanması aşamasında aile hukukuna ilişkin 15 ve 16. maddelere ilişkin çekinceleri kaldırarak kadınların aile kurumu içerisinde yok edilmesine karşı adım atılmıştır (Özçelik, 2017:323).

2000 yılında ülkemizde giderek artmakta olan töre cinayetlerine karşı kamuoyu oluşturmak amacıyla “25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü” sebebiyle de Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü ve Şanlıurfa Valiliği iş birliği sonucu “Kadına Yönelik Şiddet” konulu bir panel düzenlenmiş ancak töre cinayetlerine sebep olan asıl kesime ulaşılamamıştır. Panel, resmi olarak töre cinayetlerine karşı Türkiye'nin duruşunu ortaya koymuştur (Bilgili ve Vural, 2011:69).

Kurumsallaşma adına gerçekleşen gelişmelerden bir tanesi olan Başbakanlık'a bağlı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Beş Yıllık Kalkınma Planları çerçevesinde kadınlara ilişkin politikaların geliştirilebilmesi amacıyla ulusal mekanizma olarak 1991 yılında kurulmuştur. Devlet Bakanlıkları arasından seçilen bir bakanlık Kadın ve Aileden Sorumlu olarak görevlendirilmiştir. Üniversiteler kapsamında Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri ile yüksek lisans eğitimi verilen Anabilim Dalları kurulmuş ve kadın haklarına ilişkin yüksek lisans dersleri vermeye başlanılmıştır. İllerde yer alan Valiliklerde Kadın Birimleri kurulmaya başlanılmıştır. İlk olarak Türkiye Barolar Birliği bünyesinde daha sonra illerde yer alan barolarda olmak üzere Kadın Hakları Komisyonları kurulmuştur. Kadınların ülke yönetiminde söz sahibi olabilmeleri adına Başbakan, Bakan, Vali, Kaymakam olmak üzere birçok karar mekanizmasında yer almaları sağlanılmıştır. Yayınlanan devlet istatistiklerinin içerisinde kadınlara ilişkin istatistikler de yer almaya başlamıştır. Şiddet gören kadınlar ve tekrar şiddet görme ihtimalleri yüksek olan kadınları faillerden korumak ve gerektiğinde yeni bir hayatın kurulmasını sağlamak

amacıyla Kadın Sığınma Evleri açılmıştır. Kadın hakları konusunda çalışan kuruluşların iş birliği güçlendirilmiş ve bu kapsamda ilk olarak İstanbul Kadın Kuruluşları Birliği-İKKB kurulmuştur. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve bilgi merkezi açılmıştır. Kadınların okuryazarlık oranını artırmak için Ulusal Eğitime Destek Kampanyaları başlatılmıştır (Moroğlu, 2010:4).

3.3. Kadına Karşı Şiddeti Önlemeye İlişkin Türk Hukukunda Yer Alan Yasal

Düzenlemeler

Yasal mevzuatımızda kadın erkek eşitliği ve kadına karşı şiddet ile ilgili düzenlemeler mevcuttur; Anayasa, Medeni Kanun, Ceza Kanunu, Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (6284 sayılı Kanun) bu yasal düzenlemelerin başlıcaları arasında yer almaktadır. 1982 Anayasa'sında temel olarak kadına yönelik şiddetle ilgili düzenleme yer almamaktadır. Ancak şiddetin temel sebebinin kadın ve erkek eşitsizliği olduğu dikkate alındığında, eşitlik ilkesi ile ilgili çeşitli anayasal düzenlemeler yapılması zorunluluğu hasıl olmuştur. Aynı şekilde Türk Medeni Kanun'da da doğrudan kadına yönelik şiddetle ilgili bir düzenleme mevcut değildir. Ancak Türk Medeni Kanunu'nda kadın erkek eşitliğini sağlamak adına kişilerin aile, miras ve eşya gibi medeni haklar konusunda düzenlemeler yapılarak dolaylı yoldan kadına yönelik şiddet konusuna müdahale edilmektedir. Kadına yönelik şiddete ilişkin suçlar ve bu suçlara uygulanacak müeyyideler de Türk Ceza Kanunu ile belirlenmiştir. Kadına yönelik şiddet konusunda "4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun" olarak yürürlüğe giren ilk hali ile ulusal mevzuatta şiddetin ilk kez tanımlanmasını sağlayan ve kadına yönelik şiddet konusunda doğrudan müdahalelerin yer aldığı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (6284 sayılı Kanun) çok önemli bir yere sahiptir. 6284 sayılı kanunun amacı ise şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların,

çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasları belirleyerek bu usul ve esaslara uymayanlara karşı çeşitli yaptırımların öngörülmesidir. Türkiye'nin de onaylamış olduğu uluslararası düzenlemelere bakıldığında ise en önemli olan ve ulusal mevzuatta yer alan bazı düzenlemelere de empoze edilen Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) oldukça mühim bir yere sahiptir. Bu sözleşmenin odağında ise kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği bulunmaktadır.

3.4.1. Türk Anayasalarında Kadın Hakları

Anayasalar, bir ülkede yaşayan insan topluluğunun yaşamını düzenleyen en üstteki temel hukuk kuralları olarak toplumu şekillendiren önemli kuralları düzenlemektedir. Ulusal yasaların temelinde toplumsal sözleşme niteliğindeki Anayasa vardır (Türk, 2000: 22). Anayasa, insan haklarının yaşam alanı olarak görüldüğü bir platformdur. Esas olarak anayasa, siyasal alana ilişkin olup insan hakları ile devlet örgütlenmelerinin dayandığı ilkeleri gösterir (Erdoğan, 1997:17).

3.4.1.1. 1876 Tarihli Kanun-u Esasi

Tarihteki ilk yazılı anayasamız olan 1876 tarihli Kanun-u Esasi'ye göre, "Bütün Osmanlılar kanun önünde din ve mezhepten doğan konular dışında hak ve ödevler bakımından eşittirler." Anayasanın bu hükmüne göre Osmanlı Devleti'nde kadın ve erkekler eşit gibi görünmektedir. Ancak medeni haklar bakımından kadın, eskiden olduğu gibi şer'i hukuka tâbi tutulmuştur (Odyakmaz, 1989:458). 1876 Anayasası'nın insan hakları yönünden önemi, Osmanlı Devleti'nde ilk kez insanların devlete karşı ileri sürebilecekleri, yani devletten talep edebilecekleri hakları var olduğunun belirtilmesidir (Uygun, 1996:14). 1876 Anayasası'nın kadınlar bakımından en önemli hükmü "bütün Osmanlılar için ilköğretim mecburiyeti" öngören 114. maddesi olduğu kabul edilebilir niteliktedir. 1876 tarihli Anayasa

döneminde, 1911 yılında kızlar için idadî ve kız liseleri, 1914’de Yüksek Kız Öğretmen Okulu açılmış, 1917’de yayınlanan Aile Kararnamesi ile evliliklerde tek eşlilik ilkesi benimsenmiş, 1920’de kızların üniversite eğitimi almaları, 1921’de de kızlar ile erkeklerin birlikte derslere girmelerine izin verilmiştir (Taşkiran,1973:120). Osmanlı Devleti’nde siyasi haklar ilk defa 1876 Anayasası’nda yer almasına rağmen bu anayasada kadına seçme ve seçilme hakkı verilmemiştir. Anayasanın öngördüğü parlamentoda bulunan Heyet-i Mebus'an üye sayısı her elli bin erkek nüfus için bir milletvekili olmak üzere hesaplanmıştır. 1877 yılında yapılan ilk seçimlere seçmen olarak dahi katılamayan kadınlar 1908, 1912, 1914, 1919 ve TBMM için yapılan 1920 ve 1923 seçimlerinde de seçmen olarak oy kullanamamışlardır (TBMM, 1982:72-86). Kadınlar, Cumhuriyet’in ilânından sonra yapılan 1927 ve 1931 seçimlerinde de seçmen nüfusun sayısı belirlenmesi aşamasında dikkate alınmamışlardır. Cumhuriyetin ilk yıllarında da yalnız Türk erkeği seçme ve seçilme hakkına sahip olmaya devam etmiştir (Kahraman, 2015:10).

3.4.1.2. 1921 ve 1924 Tarihli Anayasalar

20 Ocak 1921 tarihli Anayasa, yalnızca anayasal kurumları düzenlemekte ve haklarla ilgili herhangi bir madde yer almamaktadır. 1921 Anayasası Türk tarihindeki en kısa anayasa olma özelliği taşımaktadır. 1921 Anayasası’ndan sonra yürürlüğe giren 1924 Anayasası’nda, medenî haklar bakımından düzenlemeler yer almıştır. 1924 Anayasası’nda kadın ve erkekler görünürde eşit olarak algılansa da 1926 yılına kadar Türk Medeni Kanunu olarak kabul edilen Mecelle’nin yürürlükte olması sebebi ile şer’i hukuka ilişkin hükümlerin uygulanmasına devam edilmiş ve kadın – erkek eşitliği hayata geçirilememiştir. 17 Şubat 1926 tarihinde Türk Medenî Kanunu’nun kabulü ile kadınlara evlilik, nikâh, velayet, boşanma, miras ve tanıklık gibi konularda Batı Hukuku’nda daha doğrusu İsviçre Hukuku’nda görülen yeni medeni haklar tanımıştır. 1924 Anayasası’nda da daha önceki

Anayasalarda olduğu gibi kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmediği görülmektedir. Seçme hakkı sadece 18 yaşını dolduran erkeklere, milletvekili seçilme hakkı ise 30 yaşını bitiren erkeklere tanınmıştır. Ancak her ne kadar 1924 Anayasası'nda yer almasa dahi 5 Aralık 1934'te kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. 1 Mart 1935 tarihinde ilk kadın milletvekillerimiz Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmiştir (Tezel, 1983: 29).

3.4.1.3. 1960 Tarihli Anayasa

1960 Darbesi'nden sonra yürürlüğe giren 1961 Anayasası'nın 12. ve 35. maddeleri kadın hakları açısından önemlidir. “Eşitlik” kenar başlığını taşıyan 12. maddeye göre, “*Herkes, dil, ırk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din ve mezhep ayrımı gözetilmeksizin, kanun önünde eşittir.*” Madde metninden, anayasal düzeyde erkeklerin sahip olduğu tüm haklara kadınların da sahip olduğu anlaşılmaktadır. Anayasanın 35. maddesi ise “*Ailenin korunması*” başlığını taşımaktadır. Söz konusu madde, “*Aile Türk toplumunun temelidir. Devlet ve diğer kamu tüzel kişileri, ailenin, ananın ve çocuğun korunması için gerekli tedbirleri alır ve teşkilâtı kurar.*” şeklinde düzenlemeye sahiptir. Bu madde hükmünde kadın bir anne olarak korunmakta ve bu konuda gerekli tedbirlerin alınarak ilgili teşkilatın kurulması devlet ve diğer idare organlarına bir görev olarak sorumluluk yüklenmektedir (Armağan, 1980: 35-39).

3.4.1.4. 1982 Tarihli Anayasa

1980 yılında yaşanan askeri darbeden sonra hazırlanan ve darbe Anayasası olarak günümüzde de halen geçerliliğini devam ettiren 1982 Anayasası'nın Cumhuriyet'in temel niteliklerini düzenleyen ikinci maddesinde “Türkiye Cumhuriyeti'nin insan haklarına saygılı bir devlet” olduğu açık bir şekilde vurgulanmıştır. 1982 Anayasası, insan haysiyetinin evrenselliğini vurgulamak ve kişilerin insan olmaktan dolayı sahip oldukları hak ve özgürlüklerden yararlanmalarının en doğal hakları arasında yer aldığı vurgulanmıştır

(Kuyaksil,2009:346). 1982 Anayasası'nın çeşitli madde metinlerinde, temel hak ve özgürlükler, 1961 Anayasası'ndan daha geniş ve ayrıntılı olarak düzenlenmiş olmasına rağmen hak ve özgürlükler bakımından bireyin de birtakım görevleri olduğu kabul edilmiştir: “...*Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder.*” (m. 12) Anayasada temel hak ve özgürlüklere çok sayıda sınırlama ve istisnalar getirilmiştir. 1982 Anayasası'nın ilk halinde yer alan bu yaklaşım Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği ile olan ilişkiler nedeniyle özgürlükçü yönde değişim göstermek zorunda kalmıştır. Nitekim bu doğrultuda 1982 Anayasasında çok sayıda önemli değişiklikler yapılmış ve bu değişikliklerin uygulamaya geçirilebilmesi için uyum yasaları çıkarılmıştır. Bu doğrultuda 2001 yılında yapılan Anayasa değişikliği, oldukça kapsamlı bir değişiklik olarak kabul edilmektedir. 2001 yılında yapılan önemli değişikliklerden birisi, eşler arasındaki eşitliği düzenleyen 41. maddede yapılan değişikliktir. Anayasanın 41. maddesinin 1. fıkrası “*Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır.*” şeklinde değiştirilmiştir (Kaypak ve Kahraman,2016:311). 1982 Anayasası'nın, çalışma şartları ve dinlenme hakkını düzenleyen 50. maddesi de kadınlarla ilgili öneme sahiptir. Ancak “*Kimse, yaşına cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedenî ve ruhî yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar.*” şeklindeki düzenleme ile kadınlara ilişkin “hamilelik ve doğum hallerinde özel olarak korunma” amaçlanıyorsa madde hükmü yeterince açık değildir (Süral, 2002: 213).

1982 Anayasası'nda yapılan önemli bir değişiklik de 07.05.2004 tarihinde yapılan değişikliktir. 2004 yılında yapılan değişiklikle Anayasanın 10, 15, 17, 30, 38, 87, 90, 131 ve 160. maddelerinde değişiklikler yapılmış ve Anayasanın 143. maddesi yürürlükten kaldırılmıştır. Yapılan bu değişiklikler genel hatlarıyla ölüm cezasının (idam) ve Devlet

Güvenlik Mahkemelerinin kaldırılması ve uluslararası sözleşmelerin hukuki statüsü konuları hakkında yapılan değişiklikleri içermektedir (Kuyaksil, 2009:347). 1982 Anayasası'nın "*Kanun önünde eşitlik*" başlıklı 10. maddesinde yapılan değişiklik ile "*kadın ve erkek, eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçirilmesini sağlamakla yükümlüdür*" fıkrası madde metnine eklenmiştir. 2010 yılında gerçekleştirilen referandumda kabul edilen Anayasa değişikliği ile 10. Maddeye 2004 yılında eklenen bu fıkra; "*Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.*" cümlesi eklenmiştir. Anayasanın 90. maddesinin son fıkrasına eklenen cümle ile temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası sözleşmelerin normlar hiyerarşisindeki yeri yasaların üzerine çıkarılmıştır: "*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.*" Anayasa'nın 90. madde kapsamında bir uluslararası belge olan CEDAW'da dâhil bulunmaktadır (Kaypak ve Kahraman, 2016:312).

1985 yılında, 1982 Anayasası'nın kabul edildiği dönemde CEDAW imzalanıp onaylanmıştır. CEDAW, Türkiye de dâhil olmak üzere sözleşmeye taraf olan devletleri, kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılması için somut adımlar atmakla ve CEDAW Komitesine düzenli olarak kadının insan haklarının geliştirilmesi konusunda ülkedeki devlet uygulamalarını raporlamak ve komiteye sunmakla yükümlü kılmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda önemli düzenlemeler içeren ikinci önemli uluslararası sözleşme ise 2011 yılında İstanbul'da imzalanıp onaylanan ve 2014 tarihinde Türkiye'de ve 11 Avrupa ülkesinde yürürlüğe giren "*Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)*"'dır (Bayraktar, 2018:89). İstanbul Sözleşmesi'ne göre taraf devletler, kadınların erkeklere göre aşağı bir cins olduğu veya erkekler ile kadınlar için alışlagelmiş toplumsal rollerin

bulunduğu düşüncesine dayanan önyargıları, örf ve adetleri/gelenekleri ve her türlü uygulamaları yok etmek amacıyla kadınların ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarının değiştirilmesi için gerekli her türlü önlemi almakla yükümlü kılınmışlardır. Kadına yönelik şiddet ile birlikte toplumsal cinsiyet eşitsizliğini de ortadan kaldırmayı öngören İstanbul Sözleşmesi'nin etki alanı, daha ziyade ayrımcılığa yönelik bir sözleşme olan CEDAW'dan daha farklıdır. İstanbul Sözleşmesi, küresel destekli değil, Avrupa Konseyi destekli bölgesel bir sözleşmedir. Bu da İstanbul Sözleşmesi'ni CEDAW'dan ve diğer birçok uluslararası belgeden daha güçlü ve etkin bir sözleşme yapmaktadır (Bitmez, 2019:63).

Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)'nin imzaya açılmasının üzerinden 10 yıl geçtikten sonra, 20 Mart 2021 tarihinde Cumhurbaşkanı kararı ile sözleşmenin feshedildiği açıklanarak Resmî Gazete'de yayınlanmıştır. Resmî Gazete'de yayımlanan metinde, Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin feshedilmesine Cumhurbaşkanı Kararı ile karar verildiği açıklanmıştır. Her ne kadar Resmî Gazete'de yayınlanan metinde sözleşmenin feshedildiği belirtilse de İstanbul Sözleşmesi çok taraflı bir sözleşme olduğundan dolayı Sözleşme'nin feshedilmesi hukuki olarak mümkün değildir. Ancak Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekildiği söylenilebilmektedir. İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme süreci çeşitli gruplarca eleştirilmeye devam edilmektedir. Sözleşmeden çekilme kararının iptali için sivil toplum örgütleri ve birçok siyasi parti Danıştay'a başvurmuşlardır. Ancak Danıştay tarafından söz konusu başvurular da reddedilmiştir (Durmuş, 2021:1970-1995). İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararına eleştiriler, sadece Türkiye'den yapılmamıştır. Avrupa Birliği ve ABD'den de bu çekilme kararına karşı tepki gösterilmiştir. Eleştirilerin temel

noktalarından bir tanesi de İstanbul Sözleşmesi'nden çıkılmasının siyasi bir karar olduğuna ilişkindir (Çamurcu, 2021:84).

Birçok kadın platformu, Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararının kadınların kazandıkları hakları elinden alma girişimi olduğu yönünde tepki göstermiştir. İstanbul Sözleşmesi'nin uzun yıllardır var olan kadın hareketinin önemli bir kazanımı olduğu ve Sözleşme 'den çekilme kararı ile sadece kadın hakları konusunda değil insan hakları konusunda da gerileme yaşanabileceği savunulmaktadır. Sözleşmeden çekilme kararının iç hukuktaki etkisi de tartışma konusu olmuştur. Milletlerarası anlaşmaları onaylama ve sona erdirilmesine ilişkin usuller, Milletlerarası Antlaşmaların Onaylanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Cumhurbaşkanı'na verilmiştir. Bu Kararnameye dayanılarak İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararı Cumhurbaşkanı'nın 3718 sayılı Kararı ile gerçekleştirilmiştir. Sözleşme'den çekilme kararının eleştirilmesinin nedeni ise insan haklarını düzenleyen sözleşmelerden çekilme kararının Cumhurbaşkanı Kararı ile gerçekleştirilmesinin, Anayasa'ya aykırı olup olmadığı konusunda toplanmaktadır. Anayasanın 104. maddesinde Cumhurbaşkanı'nın görevleri arasında milletlerarası antlaşmaları onaylayacağı ve yayımlayacağı düzenlenmiştir. Ancak maddenin devamında, "Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle düzenlenemez. Anayasada münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarılamaz. Kanunda açıkça düzenlenen konularda Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarılamaz. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kanunlarda farklı hükümler bulunması halinde, kanun hükümleri uygulanır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin aynı konuda kanun çıkarması durumunda, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi hükümsüz hale gelir" şeklinde düzenleme yer

almaktadır. 1982 Anayasası'nın 13. maddesinde temel hak ve hürriyetlerin sadece kanunla sınırlanabileceği hükmü de yer almaktadır. Anayasa'da yer alan tüm bu hükümler incelendiğinde İstanbul Sözleşmesi'nin temel insan haklarına ilişkin bir sözleşme olduğu ve çekilmenin de belirli sınırları olduğu açıktır. Bu sebeple de temel insan haklarına ilişkin sınırlamanın sadece kanunla yapılması gerektiği ileri sürülmektedir. Kaldı ki Cumhurbaşkanı'na verilen kararname çıkarma yetkisi sadece yürütmeye ilişkin işlerle sınırlandırılmıştır. Bu nedenle uluslararası bir sözleşmenin onaylamasının, sona erdirilmesinin veya sözleşmeden çekilme kararı verilmesinin kanun ile düzenlenmesi gerektiği belirtilmektedir. İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararı ile ilgili bir diğer tartışma ise çekilme kararının idare hukukunun ilkeleri arasında yer alan yetkide ve usulde paralellik ilkesine uygun olmayan bir şekilde gerçekleştirilmesidir. Yetkide ve usulde paralellik ilkesi; kanunda aksi öngörülmedikçe bir işlem hangi usul ve yetki ile meydana getirildi ise kaldırılırken de aynı usul ve yetkiyle işlem yapılmasıdır. İstanbul Sözleşmesi, bu kapsamda değerlendirildiğinde taraf olunurken çıkarılan kanun gibi çekilirken de bir kanun çıkarılarak işlem yapılması gerektiği düzenlendiğinden hukuka aykırı bir şekilde çekilme kararının verildiği kabul edilmektedir. İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararı izahı yapılan nedenlerle de açık bir şekilde anlaşılacağı üzere gerek Anayasa'da yer alan Milletlerarası Sözleşmelere gerek İdare Hukukunda yer alan temel düzenlemelere açık bir şekilde aykırılık teşkil etmektedir. Ancak İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararı en çok toplumsal cinsiyet ayrımı yapılmadan güvence altına alınan temel insan haklarını ihlal eder mahiyettedir.

1982 Anayasası'nda yapılan tüm bu değişiklikler, Avrupa Birliği Müktesebatına uyum amacıyla gerçekleştirilmiştir. 1982 Anayasasında yapılan geniş kapsamlı değişiklikler sonucunda bazı kanunların Anayasa ile uyum sorunu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle anayasada

değiştirilen hükümler ile bağdaşmayan ilgili yasa maddelerinin yürürlükten kaldırılıp anayasa ile uyumlu duruma getirilmesi için bazı yasal mevzuatlarda yeni düzenlemelerin yapılması gerekmiştir. Kanunlarda mevcut olan anayasa ile diğer mevzuatlar arasındaki uyumsuzluk sorununa ilişkin çalışmalar eskiye göre yavaş da olsa devam etmektedir. Ancak, toplumsal tabulardan oluşan temel zihniyet ortadan kalkmadığı için arada farklı uygulamalarla da karşılaşmaktadır. Buna örnek vermek gerekirse; Anayasa Mahkemesi (AYM) tarafından Erzurum Pasinler Sulh Ceza Mahkemesi'nin başvurusu üzerine 27.5.2015 tarihli ve 2015/51 sayılı kararı ile resmi nikâh kıymadan dini nikâh yaptıranlara ve evlilik cüzdanını görmeden bu nikâhı kıyan din görevlisine iki aydan altı aya kadar hapis cezası verilmesini öngören 2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 230. maddesinin 5 ve 6. fıkralarını oy çokluğuyla iptal edilmesine karar verilmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin imam nikâhı kıymak için önce resmi nikâh kıyma şartını kaldıran söz konusu kararı, 'çocuk yaşta evlilikleri ve çokeşliliği arttıracak' endişelerine yol açmakla birlikte kararın kadınları ve çocukları mağdur edeceği, kadınların resmi nikâh ile Türk Medeni Kanunu çerçevesinde kazanacağı tüm yasal haklarından yoksun bırakılması anlamına geleceği, miras haklarının ellerinden alınacağı eleştirileri halen devam etmektedir (Kaypak ve Kahraman, 2016:312).

3.4. Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türk Hukukunda Kadın Hakları Gelişimi

AB'ye uyum süreci dönemlerinde kadın haklarına ve kadınlara ilişkin politikalarda birçok gelişme yaşanmıştır. Bu gelişmeler kadın hakları ve toplumsal eşitlik konusunda birçok yenilikler barındırmakla birlikte kadınlara pozitif ayrımcılıklar tanınarak kadınların toplumdaki konumları erkeklerle eşit seviyeye getirilmek istenmiştir. Bu anlamda ilk adım 2001 yılında Aile Hukuku bölümünde köklü değişiklikler içeren Türk Medeni Kanunu'nun kabul edilmesi ile atılmıştır. 2002 yılında BM CEDAW'a taraf devletlerce fiili olarak yaşama geçirilmesini ve etkin denetimi sağlamak üzere kabul edilen İhtiyari Protokol

Türkiye tarafından onaylanmıştır. 2003 yılında ise İş Kanunu'nda değişiklik yapılarak çalışanlara “eşit davranma ilkesi” kabul edilmiştir. 1 Ocak 2002’de yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu, ilk olarak aile reisliği olmak üzere eşitlik ilkesine aykırı birçok maddeyi değiştirerek evlilik birliğinde velayet, aile konutu, mal rejimi gibi konularda eşlerin eşit hak ve yükümlülüklerine dayalı yeni düzenlemeler getirmiştir. Yeni Medeni Kanun’un yürürlüğe girmesiyle birlikte psikolog ve sosyal hizmet uzmanlarının raporlarının da yargılamada etkili olduğu Aile Mahkemeleri Ocak 2003 yılında kurulmaya başlanmıştır (Kaypak, 2015:6). Aile mahkemeleri, aile hukuku ile ilgili dava ve işlerle birlikte aile içi şiddetten korunmaya ilişkin 4320 sayılı Kanun'dan doğan davalara da bakmakla yükümlü olmuşlardır (Kaypak, 2015:6).

2002 yılında yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu’nda nişanlanma kurumuna ilişkin düzenlemeler de yer almaktadır. Ancak söz konusu düzenlemelerde eksiklikler mevcut olduğundan nişanlanma ile ilgili kanun maddeleri adeta çocuk gelin vakıalarının yaşanmasına zemin hazırlar mahiyettedir. Çünkü nişanlama ile ilgili düzenlemelere bakıldığında nişanlanma için erkek veya kadın için belirli bir yaş şartının aranmadığı görülmektedir. Türk Medeni Kanunu’nda nişanlanma, bir evlenme vaadi olarak düzenlenmiştir. Yine kanunda sadece nişanlılar, böyle bir irade açıklamasında bulunabilecekleri düzenlenmiştir. Dolayısı ile bu irade açıklamalarının yokluğu halinde, nişanlanma akdinin varlığından da söz edilemeyecektir. Ancak uygulamada nişanlanmanın gerçekleşmesinde, nişanlanacak tarafların ana ve babaları oldukça önemli rol oynamaktadırlar. Halbuki nişanlamanın gerçekleşmesinde, ana baba, nişanlanacak kişiler adına bir irade açıklamasında bulunmaları mümkün değildir. Uygulamada yaşanan bu tarz durumlara örnek vermek gerekirse; günümüzde Doğu Anadolu' da hâlâ yer yer uygulandığı görülen, "yeni doğan çocuklarının ileride evlenecekleri hususunda ana babalarınca yapılan irade açıklamaları"(beşik kertmesi usulü) ile, nişan aksinin gerçekleştirildiği maalesef ki

kabul edilmektedir. Ancak beşik kertmesi usulü ile geçerli bir nişan akdinin doğması kesinlikle mümkün değildir. Kaldı ki bu usul çocuk gelin vakıalarının yaşanmasının da sebep olmaktadır. Anlaşılacağı üzere tüm bu huşuların yaşanmasının temelinde Türk Medeni Kanunu’nda nişanlanma için yaş şartının düzenlenmemesi yer almaktadır. Benzer şekilde, toplumda yerleşmiş olan söz kesme usulü de bir evlenme vaadi olarak kabul edilmemektedir. Çünkü bu durumda da nişanlanacak olanların ana, babaları karşılıklı olarak birbirlerine ileride nişanlılığın vuku bulacağına ilişkin olarak, irade açıklamasında bulunmaktadır. Nişan akdinin gerçek bir anlam kazanmasında temsil geçerli değildir. Bu nedenle nişanlanacak olan tarafların dışındaki bireylerin irade açıklamalarının hukukî bir bağlayıcılığı yoktur. Türk Medeni Kanunu her ne kadar nişanlanmanın hukuki sonuçlarını düzenlese de hiçbir şekil şartının olmaması ve daha önemlisi nişanlanmanın gerçekleşmesi için taraflar açısından herhangi bir yaş şartının öngörülmemesi nişanlanmanın toplum açısından yanlış yorumlanmasına sebep olmuştur. Türk Medeni Kanunu’nda nişanlama hakkında eksik ve yoruma açık düzenlemelerin yapılması; toplumun kanayan yarası olan çocuk gelin vakıalarının gerçekleşmesinin önünün açmaktadır. Bu nedenle Türk Medeni Kanunun birçok konuda olduğu gibi nişanlanma konusunda da milga edilmesi gereken hükümler bulunmaktadır. En azından bahsi geçen maddelerin revize edilmesi gerektiği ortadadır. (Abik, 2005:68)

2002 yılında yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu’nda evlilik kurumu eski Medeni Kanunu’na göre daha detaylı düzenlenmiştir. Ancak söz konusu kanunda da evlilik ile ilgili düzenlenen hükümler, toplum tarafından yanlış yorumlanarak uygulamada birçok sorunun yaşanmasına neden olmaktadır. Kaldı ki Kanunun halihazırda kendi içerisinde birçok çelişkiyi de barındırmaktadır. İlk olarak belirtmek gerekir ki; evlenme yaşının düzenlendiği TMK 124. madde de; “*Erkek ve kadın onyediyi doldurmadıkça*

evlenemez./ Ancak hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple onaltı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak bulundukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir.” şeklinde düzenleme mevcuttur. Hükümden anlaşılacağı üzere kadın ve erkek arasında bir ayrım söz konusu olmaksızın kişilerin olağan evlenme yaşının onyediyi olduğu kabul edilmiştir. Ancak TMK’nın 11.maddesinde erginlik yaşı onsekiz olarak belirlenmiştir. Buna göre henüz ergin olmayan küçüğün TMK 126. madde uyarınca ancak yasal temsilcisinin izni ile evlenmesi mümkündür. Erginlik yaşı ile evlenme yaşının Kanun’da farklı düzenlenmiş olması Kanun’un kendi içerisinde çelişkiler barındırmaktadır. Türk Medeni Kanunu’nda evlilik yaşı ile ilgili en çok eleştirilen madde 124/II’dir. Çünkü bu madde de olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple onaltı yaşını dolduran kadın veya erkeğin hâkim izni ile evlenmesinin mümkün kılınması düzenlenmiştir. Türk Medeni Kanunu’nun 16. maddesinde onyediyi yaşındaki ve ayırt etme gücüne sahip kişi fiil ehliyeti bakımından sınırlı ehliyetsiz olduğu düzenlenmiş ve bu kişinin yasal temsilcinin katılımı, izni veya icazeti olmadan geçerli hukukî işlem yapmasının mümkün olmayacağı düzenlenmiştir. Kanun’un, satış sözleşmesi yaparken bile sınırlı ehliyetsiz bir bireyi bu denli korumaya çalışması karşısında sınırlı ehliyetsizin yasal temsilci rızasıyla evlenmesini mümkün kılınması da bir diğer çelişkiyi meydana getirmektedir (Hamamcıoğlu, 2021:86).

TMK 124/II maddesi gereğince hâkim tarafından evlenme izni verilebilmesi için erkek veya kadının onaltı yaşını doldurmuş olması başlı başına yeterli değildir. Bununla birlikte evlenecek olan kişilerin evlenmesini zorunlu kılan bir durumun var olması gerekmektedir. Evlenmeyi zorunlu kılan durum TMK m.124/II hükmünde ‘olağanüstü durumlar ve pek önemli sebep’ olarak ifade edilmiştir. Ancak takdir edileceği üzere olağanüstü durumların tek başına evlenme izni için yeterli olmayacağı, bu olağanüstü

durumlara pek önemli sebebin eklenmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Ancak Kanun'da olağanüstü durumun ne olduğu veya pek önemli sebep ile kastedilmek istenilen ne olduğu hususunda somut örnek yoktur. TMK madde 124/II hükmü doğrultusunda ülkemizde özellikle kız çocukları için onaltı yaşını dahi tamamlamadan evlenme izni için başvurular yapılmakta, bu başvurular yasal temsilci tarafından yapılmakta, kanuna yararına temyiz kurumu da işletilmediğinden şartları sağlamayan kişilerin yaptığı evlilikler geçerli bir evlilik olarak varlığını sürdürmektedir. Anayasa ve Uluslararası Mevzuata baktığımız zaman özellikle çocuğun korunması bakımından devletlere büyük görevler yüklemektedir. Hem onyedili yaşında yasal temsilci rızasıyla Hem de onaltı yaşında hâkim izni ile evlenmeyi mümkün kılan TMK 124. maddesinin birinci ve ikinci fıkrası Anayasa'ya ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelere aykırı olduğundan yürürlükten kaldırılmalıdır (Hamamcıoğlu, 2021:87).

Çocukların ergin dahi olmadan çeşitli bahaneler ile evlenmesini mümkün kılan TMK m.124/II hükmünün yürürlükten kaldırılması gerektiği şüphesizdir. Hüküm yürürlükten kaldırılana kadar çocuğun üstün menfaatine öncelik verilmesi ve hükmün uygulanma alanının dar tutulması hukuku uygulayanların yani hakimlerin elindedir. Kanun yararına bozma ile 2015 yılına kadar Yargıtay'ın önüne gelen olaylarda evlenmesine izin verilmesi istenenler hep kız çocuklarıdır. En acısı ise yerel mahkemelerin şartlar oluşmadan evlenmeye izin kararları vermiş olmalarıdır. Onsekiz yaşın dahi evlenme için yeterli olmadığı tartışılarak; Kanun'da belirtilen evlenme yaşlarına ilişkin düzenlemelerin çocukların başta eğitim hakları olmak üzere birçok hakkı ihlal eder mahiyette olduğu kabul edilmesi gerekirken 2023 dünyasında onaltı yaşındaki çocuğun genel geçer sebepler ile evlenmesine izin vermek kabul edilemez sonuçlara gebedir. En kısa sürede baysi geçen

hükmün yürürlükten kaldırılması veya Anayasa aykırılığının iddia edilmesi gerekmektedir (Hamamcıoğlu, 2021:96).

2002 yılında yürürlüğe giren 4721 sayılı TMK'nın 187. maddesinde evli kadının soyadı düzenlenmiştir. Bu maddeye göre; *“Kadın, evlenmekle kocasının soyadını alır; ancak evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yapacağı yazılı başvuruyla kocasının soyadı önünde önceki soyadını da kullanabilir. Daha önce iki soyadı kullanan kadın, bu haktan sadece bir soyadı için yararlanabilir.”* şeklinde düzenleme mevcuttur. Bu düzeleme ile kadının evlendiği kocasının soyadının kullanması zorunlu hale gelmiştir. Ancak günümüzde kadınlar evlilik öncesindeki soyadlarını kullanabilmek adına davalar açmaktadır. Yargıtay 2015 yılına kadar vermiş olduğu kararlarında, evli kadının yalnızca evlenmeden önceki soyadını kullanmasının yasal olarak mümkün olmadığını kabul etmiştir. 2015 yılına yerel mahkemeler arasında da bu konuda uygulama birliği mevcut olmayıp, soyadının kullanılmasına izin verilmesi davalarında hem ret hem de kabul kararları verilmiştir. Evli kadının yalnızca evlenmeden önceki soyadını kullanmasına izin verilmesini davasını kabul eden yerel mahkeme kararlarının temyiz edilmeden kesinleştiği takdirde, davası kabul edilen kadınlar evlenmeden önceki soyadlarını tek başına kullanabilmekte ancak soyadının kullanılmasına izin verilmesi davası reddedilen ya da lehine verilmiş olmasına rağmen bu karara karşı temyiz kanun yoluna başvurulması halinde Yargıtay tarafından kararın bozularak davanın reddine karar verilmesi halinde; kadınlar evlenmeden önceki soyadlarını kullanamamaktaydılar. Bu durum aynı hukuksal durumda olan evli kadınlar arasında eşitsizliğe ve dolayısıyla toplumda adaletsiz bir sonucun ortaya çıkmasına ve çelişkili yargı kararları nedeni ile uygulamada da bütünlük sağlanamamasına yol açmaktaydı. Bunun üzerine Yargıtay, 30 Eylül 2015 tarihli ve 2014/2-889 E., 2015/2011 K. Sayılı Hukuk Genel Kurulu kararı ile bu görüşünü değiştirerek; aile birliğini ortak bir aile

ismi ile yansıtmama amacının cinsiyete dayalı farklı muamele için ikna edici bir gerekçe oluşturmayacağını, söz konusu farklı muamelenin AİHS'ne açıkça aykırı olduğunu kabul etmiştir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, evli kadının sadece kendi soyadını kullanmasının bir insan hakkı olduğuna vurgu yaparak; bu hakkın cinsiyete dayalı bir ayırım olmaksızın kadın ve erkek arasında eşit şekilde uygulanması gerektiğini kabul ederek karar vermiştir. (Atasoy, 2015:146)

TMK m. 187'ye göre, evlilik birliği içinde erkek, evlilikten önceki soyadını kullanmaya devam edebiliyorken; kadın sadece kendi soyadını kullanmamaktadır. Bu durum, Anayasa'da yer alan eşitlik ilkesine aykırı görülerek yukarıda bahsetmiş olduğumuz birçok çelişkili yargı kararına konu olmuştur. Bu konu ile ilgili ilk dava, 1995 yılında Ayten Ünal Tekeli tarafından açılmıştır. 1995 yılında yürürlükte olan 743 sayılı TMK m. 153 uyarınca, yerel mahkeme ve Yargıtay tarafından, Ünal Tekeli'nin evlilik öncesi soyadını tek başına kullanma talebi reddedilmiştir. 1995 yılında Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkı olmadığından, AİHM'e taşınan bu dava Ünal Tekeli'nin lehine 16.11.2004 sonuçlanmıştır (Çataloğlu ve Peschke, 2020:399).

Ayten Ünal Tekeli'nin başvurusunu inceleyen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, kadınlar evlilik birliği içinde hukuken kendi soyadlarını tek başına kullanamadıkları halde erkeklerin böyle bir durumla karşılaşmamalarının, benzer konumdaki kişiler arasında cinsiyete dayalı farklı muamele oluşturduğunu yani eşitsizliğin meydana geldiğini tespit etmiştir. Söz konusu davada cinsiyetler arası farklı muameleyi haklı kılacak kabul edilebilir gerekçelerin bulunmadığını ifade eden AİHM, başvuru Ayten Ünal Tekeli lehine karar vermiştir. AİHM, bu karar ile birlikte Türkiye'ye karşı yapılan aynı konulu başvurular hakkında da Ayten Ünal Tekeli davasını emsal göstererek, evli kadınların

sadece kendi soyadını kullanabileceği yönünde istikrarlı bir şekilde karar vermiştir (Çataloğlu ve Peschke, 2020:412).

Anayasa Mahkemesi'ne, TMK m. 187'ye ilişkin mahkeme kararının ihlale neden olduğu iddiasıyla yapılan ilk evli kadının soyadına ilişkin bireysel başvuru Sevim Akat Eşki'nin başvurusudur. Anayasa Mahkemesi bu başvuruya ilişkin ihlal kararını 19.12.2013 tarihinde vermiştir. Ancak bu karar ile, kanun hükmünün iptal edilmesi söz konusu olmadığından bu karar ile birlikte diğer evli kadınlara bireysel başvuru yoluna gitmeden bekârlık soyadlarını kullanma imkânı getirmemiştir. Anayasa Mahkemesi, Sevim Akat Eşki'nin bireysel başvurusu ile ilgili olarak; başvurucunun temel hak ve özgürlüklerine ilişkin olarak uluslararası sözleşmelerin kanun hükümlerine göre daha öncelikli uygulanması gerektiği bu kapsamda uluslararası sözleşmelerin ve AİHM içtihatlarının uyumsuzluğun karara bağlanmasında dikkate alınması konusundaki itirazlarının yargı mercilerince dikkate alınmadığı ve tartışılmadığının anlaşıldığını ifade etmiştir. Anayasa Mahkemesi, AİHS hükümlerinin somut uyumsuzluk açısından esas alınması gereken hukuk kuralı olduğu sonucuna varmış ve bu nedenle başvurucunun manevi varlığı kapsamında güvence altına alınan isim hakkına yönelik müdahalenin kanunilik şartını sağlamadığı sonucuna ulaşmıştır. Anayasa Mahkemesi, başvurucunun Anayasa'nın 17. maddesinde güvence altına alınan manevi varlığın korunması ve geliştirilmesi hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi, yeniden yargılama yapmak üzere dosyanın ilgili mahkemesine gönderilmesine karar verilmiştir. Karardan anlaşıldığı üzere, Sevim Akat Eşki'nin yerel mahkemeye ilk başvurusu 2007 yılındadır, bu karar ise 2013 yılının sonunda verilmiştir, İstanbul 10. Aile Mahkemesinin soyadının düzeltilmesine ilişkin kararı ise, 15.04.2014 tarihlidir. Dolayısıyla, kendisinin bekârlık soyadına dönebilmesi Sevim Akat Eşki'nin tam yedi yılını almıştır (Odabaşı, 2017:89). Yerel mahkemeler, Yargıtay, Anayasa

Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi artık istikrarlı bir şekilde TMK 187. Maddesine aykırı bir şekilde karar verdiği açıktır. Bu nedenle söz konusu kanun metninin derhal mülga edilerek değiştirilmesi gerekmektedir. Türk Medeni Kanunu'na genel çerçevede bakıldığında kadın-erkek eşitliği konusunda birçok çelişkili kanun maddesi görülmektedir. Hatta öyle ki yargı kararları dahi Kanunu'na aykırı olarak oluşturulmaktadır. Bu nedenle yeni Bir Medeni Kanun'a ihtiyacımızın olduğu açık bir şekilde ortadır.

Yine 2003 yılında BM İnsan Ticaretinin, özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol onaylanmıştır (Akgün, 2017:161). Yine 2003 yılında CEDAW'ın taraf ülkeleri tarafından uygulanmasının denetlenmesi konusunda, Ayrımcılık Sözleşmesi Komitesi'ne, Sözleşme'nin tanıdığı hakların ihlal edilmesi durumunda bireyler tarafından veya onlar adına yapılan şikâyetleri kabul etme ve inceleme yetkisi tanıyan, "İhtiyari Protokol" yürürlüğe girmiştir. İşveren ile işçi arasındaki iş ilişkisinde cinsiyet dahil hiçbir şekilde temel insan hakları bakımından ayırım yapılmayacağı, iş sözleşmesinin yapılmasında, uygulanmasında ve sona erdirilmesinde cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı olarak farklı işlem uygulanmayacağı, sırf cinsiyet nedeniyle eşit değerde iş için farklı ücret verilemeyeceği; cinsiyet, medeni hal ve aile yükümlülükleri, sosyal roller, hamilelik, doğum, lohusalık, emzirme gibi nedenlerin iş akdinin feshi için geçerli sebep oluşturamayacağı hükümlerini içeren İş Kanunu yürürlüğe girmiştir (Kaypak ve Kahraman, 2016:308).

2004 yılında ise Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun kabul edilmiştir. 2007 – 2010 yıllarını arasını kapsayan "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı" KSGM tarafından hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Kadın hakları ve kadına karşı şiddetin önlenmesi konusuna verdiği önemin bir göstergesi olarak Türkiye, namus adına kadınlara yönelik işlenen suçların önlenmesi çalışma

başlığı ile BM karar tasarısının sunuculuğunu İngiltere ile birlikte üstlenmiştir. Söz konusu karar tasarısı, BM Genel Kurulu Üçüncü Komitesi'nde 28 Ekim 2004 tarihinde oylamasız olarak kabul edilmiştir. Namus cinayetlerinin önlenmesini hedefleyen ve genç kızlar ile kadınları hedef alan bu cinayetlerin önlenmesinin hükümetlerin ve uluslararası toplumun kararlılığını gerektirdiğini vurgulayan karar tasarısı, Üçüncü Komite'de benimsenen tüm karar tasarılarıyla birlikte, Aralık 2004'te BM Genel Kurulu'nda onaylanmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022). “Gebe ve Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik” Resmi Gazete’de yayımlanarak kadınların sırf anne sıfatına sahip olmaları nedeni ile iş hayalarından uzaklaştırılmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. “Kadın İşçilerin Gece Postalarında Çalıştırılma Koşulları Hakkında Yönetmelik” Resmî Gazete’de yayımlanarak kadınların iş yaşamlarında cinsiyet eşitsizliğinin önüne geçilmeye çalışılmıştır (Bolcan, 2010:264).

1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren yeni Ceza Kanunu ile kadınlara karşı ayrımcılık içeren maddeler kaldırılmıştır. Yeni Türk Ceza Kanunu'nda kadın birey olarak kabul edilerek kadının cinselliğine karşı işlenen suçlar, kadına yönelik cinsel şiddet, eski kanunda olduğu gibi “*topluma karşı suçlar*” bölümünde değil “*kişilere karşı suçlar*” bölümünde düzenlenerek bu tür suçlara cezai yaptırımlar öngörülmüştür. Kanun sistematigindeki bu değişim, yasa koyucunun kadını “*genel ahlakın bir parçası*” olarak değil de “*bağımsız bir birey*” olarak ele alması açısından önemlidir (Kahraman, 2015:4). Benzer şekilde, cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlar bölümünde evlilik birliği içinde tecavüzün suç olması gibi, kadın örgütlerinin yıllardır dile getirdiği talepler de pozitif hukukun bir parçası olarak kabul edilmiştir. Kadının cinselliğine karşı işlenen suçlara eski TCK'de “*topluma ve edep törelerine karşı suçlar*” kapsamında yer verildiği göz önüne alındığında bunun önemli bir gelişme ve “kadın yurttaşlar” açısından TCK felsefesinde

köklü bir değişim olduğu kabul edilebilecektir. Yeni TCK’de; “töre saikiyle” kasten öldürmeye ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası” verilmesi, “işyerinde cinsel tacize üç yıla kadar hapis cezası verilmesi”, “evlilik içi tecavüzün, tecavüze uğrayanın şikâyetine bağlı olarak suç sayılması”, “kadının tecavüz edenle evlendirilmesi halinde tecavüz edenin suçunun ertelenmesine ilişkin maddeye yer verilmemesi” yeni TCK ile toplumda kadınların birey olarak var olmasının kabul edilmesine ilişkin başlıca yeniliklerdir (Moroğlu, 2010: 14). Yine yeni TCK ile birlikte aile içi şiddetin sürekli uygulanması durumunda, *eziyet suçunun* oluşacağı kabul edilmiştir. Hatta bu fiilin eşe ve çocuklara karşı işlenmesi, suçun nitelikli halleri arasında yer almaktadır. TCK’de ayrıca “aile hukukundan doğan yükümlülüğün ihlali” de suç sayılmaktadır (Kaypak ve Kahraman, 2016:309).

2007 yılında Gelir Vergisi Kanunu’nda yapılan değişikliklerle; hane içinde kadınlar tarafından üretilen ürünlerin, düzenlenen kermes, sergi, festival, panayır ile kamu kurum ve kuruluşlarınca geçici olarak belirlenen alanlarda satılması sonucunda kadınların elde ettikleri gelirlerin, vergiden muaf tutulması pozitif ayrımcılık ve kadınların ekonomik özgürlüklerini kazanabilmeleri çerçevesinde kabul edilmiştir (Göğüsdere, 2018:32).

4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanuna İlişkin Değişiklik Kanunu 2007’de, Yasanın uygulamasına ilişkin Yönetmelik 2008’de yürürlüğe girmiştir. 2009 yılında TBMM’de Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kurulması hakkında Kanun kabul edilmiştir (Dinmezpınar, 2014:6).

12 Eylül 2010 tarihinde gerçekleştirilen referandum sonucunda Anayasa’nın bazı hükümlerinde değişiklik yapılması kabul edilmiştir. Aynı referandum doğrultusunda kadınlara, çocuklara, yaşlı, dul ve yetimlere gazi ve malullere kısaca toplumda korunma ihtiyacı olan herkese, yani toplumda dezavantajlı olarak bulunan kesimlere yönelik “pozitif ayrımcılık ilkesi” benimsenmesi kabul edilmiştir. Böylece ötekileştirilerek toplumda

ayrımcılık yapılan ve haklarını kullanabilme konusunda hiçbir güvencesi olmayan kesimlerin gerek sosyal ve gerekse bireysel hak ve özgürlükleri, anayasal düzenlemeler ışığında teminat altına alınmıştır (Yılmaz, 2015:5).

2011 yılında 4857 sayılı İş Kanunu ve 6111 sayılı yasa ile Devlet Memurları Kanunu’nda yapılan düzenlemelerin içeriği kadınların doğum izinlerinin, sosyal güvenlik primlerinin ve ücretlerinin hangi koşullara göre ve nasıl uygulanacağına dair hükümlere yer verilmiştir. 2011 yılında RTÜK (Radyo Televizyon Üst Kurulu) Kanunu’nda düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelere göre toplumsal cinsiyete aykırı programların yapılamayacağı hüküm altına alınmıştır. Benzer şekilde ticari iletişimde kadının istismar edilmemesi, tanıtılan ürün, imaj ya da hizmetlerde kadının bedeni cinsel bir tema olarak kullanılmayacağı hüküm altına alınan diğer düzenlemeler arasında yer almıştır (Hasdemir, 2014:28).

2012 yılında yapılan düzenleme ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü iş birliğiyle hazırlanan ‘Panik Butonu’ projesi uygulanmaya başlanmıştır. 6270 sayılı “Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile kendi nam ve hesabına tarımsal faaliyette bulunan kadın çiftçilerin sigorta kapsamında sayılması için aile reisi olması gerektiğini düzenleyen hüküm kaldırılarak kadınların kendi adlarına sigorta kapsamında sayılması için işlem yapabilmesine dair düzenleme getirilmiştir (Yıldız vd., 2015:45). 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun hazırlanmış ve 2012 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye İnsan Hakları Kurumu’nun 21 Haziran 2012 tarihinde kurulması da bu alt yapı çalışmalarına yönelik ilk adım olmuştur (Çelt, 2019:111).

2013 yılında kadın milletvekillerinin, başörtüsü ile TBMM’ye girmesinin önündeki yasal engeller kaldırılarak kadınların birey olarak haklarını kullanmasında dış görüşlerinin engel oluşturması ortadan kaldırılmıştır. Bu düzenleme ile dört milletvekili;

Gülay Samancı, Sevede Bayazıt Kaçar, Nurcan Dalbudak ve Gönül Bekin Şahkulubey TBMM'ye başörtüsüyle girmiştir (Yüksel, 2021:108). 2013 yılında 10. Kalkınma Planı yayınlanmış olup, bu plan 2014-2018 yılları arasını kapsamaktadır. 10. Kalkınma Planı ile kadınların karar alma yapıları, istihdam ve eğitim gibi alanlarda daha fazla rol alması ve bu doğrultuda uygulamalar ile toplumun her kesiminin bilinçlendirilmesi amaçlanmıştır (Yantur, 2018:14-15).

Yine 2013 yılında kadın çalışanlara ilişkin iş sağlığı ve güvenliği bakımından koruyucu ve düzenleyici hukuki düzenlemeler yürürlüğe girmiştir. (Kadın Çalışanların Gece Postalarında Çalıştırılma Koşulları Hakkında Yönetmelik ve Gebe Veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ile Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik) 2013 yılında gerçekleştirilen bir diğer uygulama ise STK, MEB ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ortaklığında başlatılan ve pilot uygulama olarak 10 ilde yürütülmek üzere kız teknik ve meslek liselerinde çalışmakta olan öğretmen, öğrenci ve velilere yönelik toplumsal cinsiyet eğitimleri, seminerler ve rol-model buluşmaları başlatılmıştır (Tatlıoğlu, 2014:119).

2014 yılında Türk Ceza Kanunu'nda nefret ve ayrımcılık (Md. 122) yeniden düzenlenerek ırk, dil, renk, milliyet veya cinsiyetten kaynaklı olarak bireylerin kamu mal ve hizmetlerinden yararlanması veya engellenmesi durumunda bu olayın 1 yıldan 3 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı düzenlenmiştir. Yasal düzenlemelerle, başta 6284 Sayılı Kanun ile olmak üzere kadınlar korumaya alınarak kadın konuk evlerinde konaklamaları sağlanmış ve bu evlerin sayısı giderek arttırılmıştır. 2007-2014 yılları arasında kamu çalışanlarına, din görevlilerine, emniyet ve sağlık kurumlarında toplumsal cinsiyet ve kadın erkek eşitliğine yönelik eğitimler düzenlenmiştir. 2014 yılı itibari ile savcı ve hakimlere yönelik olarak hukuk alanlarında cinsiyet ayrımcılıklarının engellenmesi içerikli meslek içi

eğitim dersleri eklenmiştir. Tüm bu gelişmelerle birlikte siyasi partilerin özellikle 2014 yılı seçimlerinde gösterdikleri milletvekili aday adayları ve belediye başkanı adaylarındaki kadın oranı artmıştır. 2014 yılında işsizlik sorununa kalıcı çözüm amaçlanarak ulusal istihdam stratejisi hazırlanmış ve 2023 yılına kadar kadının iş gücüne katılım oranının %41'e çıkarılmasının yanında kayıt dışı çalışan oranının ise %30'a düşürülme hedefleri belirlenmiştir (Küçükali, 2014:6).

2015 yılında Proje kapsamında İş Hayatında Kadınlar Programı uygulamaya koyulmuştur. Danışmanlık hizmeti kapsamında başlangıç olarak 54 kadın girişimcinin işletmesine destek verilmiştir. Yine proje kapsamında 5 iş koçluğu projesi yapılmıştır. 1 yıllık plan dahilinde 10 kadın girişimcinin eğitimi tamamlanmıştır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı,2016:57). Kadın işletmelerine finansman ve danışmanlık destek tedbirleri kapsamında iş hayatında kadınlar programı uygulamaya konulmuştur. Nihai yararlanıcısının İŞKUR olduğu program kapsamında Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) ile 38 milyon Euro'luk anlaşma imzalanmıştır. 2013 yılında başlayan programın hedeflenen süresi 48 ay olarak belirlenmiş dolayısıyla 2015 yılında da bu program devam etmiştir. 2015 yılı sonu itibari ile 4 özel banka ile sözleşmeler imzalanmış ve kadın işletmelerine kredi kullandırılması için girişimlerde bulunulmuştur. 2015 yılı içerisinde Gaziantep, Eskişehir ve Kayseri'de kredi desteği alan kadın girişimcilerin işletme açılışları yapılmıştır. Bu program kapsamında 54 kadın işletmesine danışmanlık desteği verilmiş ve 1 yıllık eğitimle 10 kadın girişimcinin eğitimi tamamlanmıştır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2018). 2015 yılında evde bakım hizmetleri yoluyla kadın istihdamını sağlama projesi başlamış ve proje kapsamında 1 yıllık süreçte 10 milyon Euro, 6490 kadına hibe olarak dağıtılmıştır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2016: 60).

2016 yılında İş Kanunu düzenlemeleri ile 74. maddeye evlatlık alınan çocukların ailesine (kadın veya erkeğe) hamilelik sürecindeymiş gibi 8 haftalık analık izni süresi kullandırılması eklenmiştir. Doğum yapan veya evlat edinen annenin analık izni bitiminden sonra kullandırılmak üzere kadın veya erkeğe 1. doğumda 60, 2. doğumda 120 ve sonraki doğumlarda 180 gün süre zarfında haftalık çalışma süresinin yarısı oranında ücretsiz izin verilmesi yine 74. maddeye eklenmiştir. İş Kanunu'nda olan veya olmayan ancak iş sözleşmesi karşılığında çalışan tüm işçiler adına analık izni maddesinin, yani 74. maddenin uygulanması kararlaştırılmıştır (Aydın ve Demirkaya, 2017:78). Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, insan haklarının korunmasına, geliştirilmesine ve ihlallerin önlenmesine yönelik çalışmalar yapmak, işkence ve kötü muamele ile mücadele etmek, şikâyet ve başvuruları incelemek ve bunların sonuçlarını takip etmek, sorunların çözüme kavuşturulması doğrultusunda girişimlerde bulunmak ve bu amaçla eğitim faaliyetlerini yürütmek, insan hakları alanındaki gelişmeleri izlemek ve değerlendirmek amacıyla araştırma ve incelemeler yapmak ile görevli ve yetkili kılınmıştır. Kurumun adı ve yapısı 20 Nisan 2016'da yürürlüğe giren Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu ile birlikte değişikliğe uğramış ve yeni Kurum'un amacı, insan onurunu temel alarak insan hakları ve ayrımcılık ihlallerini önlemek, eşitlik ilkesini sağlamak ve ulusal önleme mekanizması görevini yerine getirmek olarak tanımlanmıştır (Güneş, 2018:175).

2/7/2018 tarihli 703 sayılı KHK'nin 57. maddesiyle yapılan değişiklik sonucu olağanüstü hâl sırasında çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri'nin kadın erkek eşitliği konusunda denetlenmesi görevi TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'na verilmiştir. Bu durum alınan kararların objektifliği konusunda her ne kadar soru işaretleri oluştursa da kadın-erkek eşitliği konusunda denetim mekanizmasının öngörülmüş olması olumlu bir gelişme olarak kabul edilmektedir (Gökçimen, 2008:50).

2018-2023 yılları arasını kapsayan Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından düzenlenmiştir. “Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı”, 2018-2023 yılları arasını kapsayacak şekilde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü koordinatörlüğünde kamu kurum ve kuruluşlarının, yerel yönetimlerin, üniversitelerin, sivil toplum kuruluşlarının, meslek kuruluşlarının, özel sektörün ve ilgili diğer kuruluşların kadınların güçlenmesine yönelik yapacakları çalışmaları içeren bir doküman olarak hazırlanmıştır. Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023), beş temel politika eksenine olan; eğitim, sağlık, ekonomi, karar alma mekanizmalarına katılım, medyaya ilişkin mevcut durum, temel amaç, hedefler, stratejiler ve faaliyetler düzenlenmiştir. Strateji Belgesi ve Eylem Planı’nda beş temel politika eksenine ilişkin “ Temel Amaç, 21 Hedef, 21 Strateji, 126 Faaliyete yer verilmiştir (Altar ve Fildiş, 2021:9).

Eylem planlarında yer alan stratejiler için 2018- 2023 yıllarının uzun bir süreçte yayılan kadınların sosyal-ekonomik–siyasal alandaki hedeflere ulaşma yılları olarak belirlendiği görülmektedir. Ancak eleştirel bir yorum yapılacak olursa özellikle karar alma mekanizmalarına katılım konusunda siyasal mekanizmalarda kadının ne şekilde rol alacağına yönelik hedeflerden ve stratejilerden bahsedilmediği anlaşılmaktadır. Örneğin kamu sektöründe kadının daha etkin rol alması için kanunların gözden geçirilip, gerekli düzenlemelerin yapılacağı faaliyet olarak yer alırken, siyasal partiler kanunu ve seçim yasalarında kadına yönelik bir pozitif ayrımcılık ve eşit temsil veya kadın erkek eşitliği göz önünde bulundurularak bir yasal düzenlemeye gidileceği vurgusu bulunmamaktadır. Bu yönü ile hala siyasette ataerkil yapının korunmaya çalışıldığını düşünmek mümkün görülmektedir.

Türkiye'de kadınlara yönelik şiddet ile ilgili önlem alan ve bu konuda politika geliştiren kurum ve kuruluşların verdiği hizmetlere bakıldığında karşımıza ilk olarak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı çıkmaktadır. Bakanlık bünyesinde hizmet veren il ve ilçe müdürlüklerinde çalışan sosyal çalışmacılar tarafından şiddet mağdurlarına yönelik çeşitli yönlendirmeler yapılabilmektedir. Bu yönlendirmeler genellikle ALO 183 Aile, Kadın, Çocuk, Engelli Danışma Hattı üzerinden de yapılmaktadır. Yine Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde kadına yönelik şiddet konusunda hizmet veren kuruluşlar arasında “Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM)” ve “Kadın Konukevleri” de yer almaktadır. Bu kuruluşlarda şiddet mağduru kadınlara ve bu kadınların çocuklarına, koruyucu ve önleyici tedbirler sağlanmaya çalışılmaktadır. ŞÖNİM’de ayrıca şiddet uygulayan ya da uygulama ihtimali olanlara da yönelik “Öfke Kontrolü ve Şiddet Konusunda Farkındalık Sağlanması” gibi programlar uygulanabilmektedir (Reçber, 2018:370). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından 2021- 2025 döneminde uygulanmak üzere Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele 4. Ulusal Eylem Planı hazırlanmıştır. Bu plan 2021 yılı itibariyle yürürlüğe konulmuştur. Eylem planı dahilinde kadına yönelik şiddet konusunda ilgili mevzuatın iyileştirilmesi, kurumsal kapasitelerin geliştirilmesi, toplumsal farkındalığın artırılması gibi çeşitli hedefler yerine getirilmeye çalışılmaktadır. Adalet Bakanlığı bünyesinde kadına yönelik şiddet konusunda hizmet veren yetkili makamlar ise genel itibari ile Aile Mahkemeleri, Cumhuriyet Başsavcılıkları ve Baroların Kadın Hakları Merkezleri’nden oluştuğu görülmektedir. Aile mahkemeleri, 6284 sayılı kanun maddeleri gereğince şiddet uygulandığı hususunda delil veya belge aramaksızın “koruyucu ve önleyici” tedbir kararlarının alınmasında birinci derece yetkilidirler. Aile mahkemeleri bünyesinde yer alan pedagog, psikolog ve sosyal hizmet uzmanları eşliğinde ailenin korunması hususunda danışmanlık hizmeti verilmektedir. Aile hukukundan doğan

dava ve işler aile mahkemeleri tarafından, aile mahkemelerinin kurulmadığı yerlerde ise asliye hukuk mahkemeleri çerçevesinde görülmektedir. Cumhuriyet Savcılığınca da bu konuda soruşturma işlemleri ve gerekli görüldüğü takdirde tedbirler birlikte yürütülmektedir. Barolar Birliği'nde ve Birliğe bağlı barolar bünyesinde bağımsız olarak kurulan kadın hakları merkezlerinde de kamuoyu bilinçlendirme ve sivil toplum örgütleri, belediyeler, resmî kurum ve kuruluşlarla iş birliği içerisinde yürütülen proje çalışmaları yapılmaktadır. İçişleri Bakanlığı bünyesinde ise şiddet mağduru kadınlara ve çocuklarına yönelik; valiliklerde, kaymakamlıklarda, emniyet genel müdürlüklerinde ve jandarma genel komutanlıklarında koruyucu ve önleyici tedbirler uygulanabilmektedir. Bu tedbirlerin yanı sıra son yıllarda İçişleri Bakanlığı tarafından geliştirilen, telefon üzerinden tek tuşla en yakın kolluk kuvvetine ulaşmayı sağlayan Kadın Acil Yardım İhbar Uygulaması (KADES) birçok şiddet olayını önlemede etkili bir uygulama olarak yer almaktadır. Sağlık Bakanlığı bünyesinde çalışan sağlık kuruluşları, yerel yönetimler bünyesinde çalışan sığınma evleri ve danışma merkezleri, sivil toplum kuruluşları ve toplum merkezleri de şiddeti önleme ve koruma tedbirlerine ilişkin kadınlara yönelik çeşitli hizmetler sunmaktadır (Karahan vd., 2022:38-39).

Her ne kadar kadınların toplumsal düzlemde olmaları gereken konumlara getirilebilmesi adına birçok yasal düzenleme yapıp eylem planları gerçekleştirilse de kadınların istenilen konuma getirilememesinin temelinde kalıplaşmış toplumsal zihniyet yapısı yer almaktadır. Bu zihniyet yapısı çerçevesinde, kız çocukları sürekli korunmaya muhtaç, saçları okşanarak, diz üzerine oturtularak sevgi sözcükleri ile yetiştirilmekte, erkek çocukları ise yumuşak ses tonu ve sevgiden uzak, daha sert bir dil kullanılarak yetiştirilmektedirler. Bu şekilde bilinçaltına kadın ve erkek rolleri çocukluktan itibaren yerleştirilmektedir (Beauvoir, 2019: 29). Anlaşılabacağı üzere yasal düzenlemelerden, eylem

planlarından önce değiştirilmesi gereken ilk husus bilinçaltına yerleştirilen kadın ve erkek rolleridir. Çünkü kadınların toplumsal düzende var olan sorunlarının temelini kadınların dişil özelliğe sahip bedenlerinin olması oluşturmamaktadır; asıl sorun insanlığın insanın dışısını neye çevirdiğinin farkında olmamasıdır (Beauvoir, 2019: 66).

3.5.Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye İlerleme Raporları ve Türkiye’de Yaşanan

Kadın Hakları Gelişimi

Türkiye’nin Avrupa Birliği serüveni 1959 yılında ortaklık başvurusu yapması ile başlamıştır. Bu kapsamda Türkiye, Avrupa Birliği mevzuatı ile uyumu sağlamak adına ekonomik, siyasi ve sosyal politikalar alanında birçok düzenleme yapmıştır. Yapılan bu düzenlemeler Avrupa Birliği tarafından İlerleme Raporlarında değerlendirilmiştir. Avrupa Birliği Komisyonu, Türkiye’nin üyelik sürecinde var olan eksiklikleri ve kaydetmiş olduğu gelişmeleri değerlendirdiği yıllık “İlerleme Raporları” 2022 yılına kadar yayımlamıştır. Bu raporlarda kadın-erkek eşitliği ve kadınların insan haklarına yönelik değerlendirmeler yer almakta olup bu raporlar, ülkemizin bu konudaki gelişiminin takip edilmesi açısından önemli bir kaynak olmuştur. Raporlarda yer alan “ilerleme” ifadesi ile kastedilen Türkiye’nin AB’ye üyelik sürecinde kadın-erkek eşitliği ve kadınların insan haklarına yönelik almış olduğu kararlar, alınan önlemler ve onaylanan yasalar değerlendirilmiştir. İlerleme raporlarında yer alan veriler, çeşitli uluslararası STK’lerden alınan katkılar, Avrupa Parlamentosu, üye ülkeler ve Türkiye Cumhuriyeti hükümetinden alınan raporlar ve komisyon tarafından derlenen bilgiler çerçevesinde hazırlanmıştır (Özdemir ve Demirkanoğlu, 2014:105).

Avrupa Birliği’nin, üyelik sürecinde olan Türkiye için yayımladığı ilerleme raporları Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından önem arz etmektedir. Bu raporlar doğrultusunda Türkiye, Avrupa Birliği mevzuatı ile kendi mevzuatını uyumlu hale getirebilmek için kadın politikaları geliştirmekte ve yürütmektedir.

Türkiye tarafından kadın politikalarında kaydedilen gelişmeler ise ilerleme raporlarında Avrupa Birliği tarafından her yıl değerlendirilmekte ve belirlenen eksikliklerin süreç içerisinde tamamlanması beklenmektedir (Bolat ve Develi, 2020:7).

Avrupa Komisyonu tarafından yayınlanan bu raporlar, 2016 senesine kadar ‘İlerleme Raporu’, daha sonra ‘Ülke Raporu’ olarak isimlendirilmişlerdir. Söz konusu raporlar Komisyon’un görüş ve değerlendirmelerini yansıtan tek taraflı belge olma özelliğine sahiptirler. Komisyon şu ana kadar sadece 2017 yılında ilerleme raporu sunmamıştır. Ülkemiz, Komisyon tarafından yayınlanan bu raporlara ilişkin değerlendirmesini Avrupa Komisyonu’na yaptığı geribildirim veya basın açıklaması yoluyla paylaşmıştır.

3.4.1. Türkiye 2006 Yılı İlerleme Raporu

2006 yılından itibaren Türkiye’de kadının durumuna yönelik Avrupa’nın bakışı “İlerleme Raporları” Avrupa Komisyonu tarafından aktarılmıştır. Bu doğrultuda aktarılan ilk rapor 2006 Yılı İlerleme Raporu’dur. 2006 yılı ilerleme raporunda yer alan ilk konu Türkiye’de kadına yönelik şiddet konusudur. Türkiye’de 2005 yılında kadın hakları konusunda gerçekleştirilen bir eylem sırasında kadına uygulanan şiddetin cezalandırılmasının Avrupa Komisyonu tarafından takip edilmesi önemli hususlar arasında yer almaktadır. Ayrıca raporda kadına yönelik şiddetin ve aile içi şiddetin önlenmesi için yapılan yasal düzenlemelerin tatmin edici olduğu, ancak uygulamada aksaklıkların devam ettiği vurgulanmaktadır. Raporda özellikle töre cinayetlerinde suçu işleyen reşit olmaması durumunda cezada indirimine gidilmesine ilişkin yasal mevzuat hükümleri oldukça eleştirilmektedir. Raporda eleştirilen bir diğer konunun kadının iş ve siyasal hayata katılımında OECD ülkeleri arasında en düşük orana sahip ülkenin Türkiye’nin olduğu belirtilerek kadınların iş ve siyasal hayatta kendilerine yeteri kadar yer bulamamaları oldukça

eleştirilmektedir. Kadınların eğitim hayatına katılımı konusunda uygulanan politikaların başarı gösterdiği, ancak doğu ve güneydoğuda aynı başarının gösterilemediği ve bu nedenle aynı çabanın bu bölgelerde daha çok devam ettirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. KSGM'nin kurumsal kapasitesinin ve personel sayısının daha da arttırılması gerektiği ve AB müktesebatının öngördüğü iş hayatında eşit fırsatlara sahip olunması adına Eşitlik Kurumu'nun kurulmasının hala gerçekleştirilmediği konularına yer verilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2006: 14-52).

3.4.2. Türkiye 2007 Yılı İlerleme Raporu

Avrupa Komisyonu tarafından Türkiye hakkında yayınlanan 2006 yılı İlerleme Raporu ile yapılan eleştirilerin Türkiye tarafından dikkate alındığı ve 2007 yılı raporunda yer alan eleştiriler hakkında daha olumlu vurguların yer aldığı görülmektedir. 2007 yılı İlerleme Raporunda Kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve uygulamada alınan önlemlerin hayata geçirilebilmesi için yasal zemine uygun bir uygulama yapısının oluşturulmaya çalışıldığı, valiliklere şiddetin önlenmesi konusunda genelge gönderildiği, askerlere toplumsal cinsiyet eğitimi verildiği ve sığınma evlerinin sayısının yeterli olmamasına rağmen sayısının arttırıldığına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Bununla birlikte raporda yer alan bir diğer olumlu eleştiri ise 2007 yılı seçim öncesinde bir STK'nın öncülüğünü yaptığı kadının siyasete katılımını arttırmaya yönelik bilinçlendirme kampanyasının oldukça başarılı olduğu belirtilmektedir. 2007 yılında gerçekleştirilen seçimde bir önceki dönemde seçilen kadın vekil sayısının iki katı kadar kadın vekilin seçilmesi olumlu gelişme olarak kabul edilmektedir. Bu gelişmelere rağmen 2007 yılı raporunda Türkiye'de işgücüne katılım konusunda kadının hala düşük oranda istihdam edildiği ve hala yüksek işsizlik oranları ile karşı karşıya kalması eleştirilen noktalar arasında yerini korumaya devam etmiştir. Avrupa Komisyonu Raporu'nda özellikle işgücüne ve

siyasal hayata katılım konusunda hala yeterli seviyeye ulaşılmaması ve kadının hala şiddet mağduru olmaya devam etmesi sonuç bölümünde defaatle eleştirilen konular arasında yer almaya devam etmiştir (Avrupa Komisyonu, 2007: 17-63).

3.4.3. Türkiye 2008 Yılı İlerleme Raporu

Avrupa Komisyonu 2008 yılı raporunda Türkiye’de kadına yönelik şiddete ilişkin tedbirlerin, eğitim çalışmalarının ve mahkeme kararlarının kadına şiddeti azaltmaya yönelik şekilde geliştiği vurgulanmaktadır. Buna rağmen pratikte halen kadının şiddete uğradığı, 2007 yılında 220 kadının töre cinayeti ile katledildiği ve kadınların şiddete uğradıktan sonra kolluk kuvvetlerine başvurmanın çözüm olmayacağı için sessiz kaldığı Türkiye’nin olumlu adımlar atmasına rağmen sorunu çözme noktasında uygulamada başarısız olduğu vurgulanmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin Türkiye’de hala sorun olmaya devam ettiği belirtilmektedir. Özellikle Türkiye’de kadınların istihdamı konusunda hala OECD ülkeleri arasında son sırada yer almaya devam etmesi eleştirilme konusu olarak yerini korumaktadır. Kadınların özellikle 2009 yılında yapılacak olan yerel seçimlerde yerel yönetim temsilinin artırılması gerektiği, Türkiye’de kadının yerel siyasete katılımının oldukça düşük olduğu ifade edilmektedir. Kadınların eğitime erişim konusunda yine OECD ülkeleri arasında Türkiye’nin son sırada bulunması bu duruma en çok Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgeleri’ndeki kadınların eğitime erişiminin kısıtlı olmasının neden olduğu ve durum hakkında Türkiye’de herhangi bir gelişme izlenmediği raporda eleştirilen konular arasında yer almaktadır (Avrupa Komisyonu, 2008: 19-63).

3.4.4. Türkiye 2009 Yılı İlerleme Raporu

Avrupa Komisyonu 2009 yılı İlerleme Raporu’nda özellikle kadınların yerel düzeydeki temsil oranı eleştirilmeye devam etmektedir. 2009 yılında yapılan yerel

seçimlerde il düzeyinde iki, ilçeler düzeyinde ise sadece on yedi kadının belediye başkanı seçilmesi kadının yerel düzeyde temsil hakkı bulamadığına ilişkin eleştiri yapılmasına neden olmuştur. 2009 yılı İlerleme Raporu’nda siyasi partiler açısından yapılan eleştiri ise kadın aday sayısının düşüklüğü, kadınların seçilebilir yerlerden aday gösterilmemesi konusunda eleştirilerin odağı olmuştur. Raporda yer alan bir diğer eleştiri ise Siyasi Partiler Kanunu ve parti tüzüklerinde kadın temsiline yönelik bir düzenlemenin yer almaması konusunda olmuştur. 2009 yılı İlerleme Raporu’nda yine kadınların İşgücüne katılım oranları diğer raporlarda olduğu gibi eleştirilmeye devam etmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin hala Türkiye’nin büyük sorunlarından biri olduğu ve AB müktesebatının 19. fasılda öngördüğü toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin kurumun hala kurulmaması defaatle eleştirilmeye devam etmektedir. Yine kadına yönelik şiddet konusunun uygulamada hala czlememesi eleştirilen konular arasında yerini korumaya devam etmektedir. 2009 yılı ilerleme Raporu’nda Türkiye’de yaşanan ekonomik krizin kadın işsizliğini arttırdığı ve kadının hala düşük düzeyde istihdam edildiği vurgulanarak eleştirilmeye devam edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2009: 22-65).

3.4.5. Türkiye 2010 Yılı İlerleme Raporu

Avrupa Komisyonu 2010 yılı İlerleme raporunda olumlu eleştirilerde yapılmış olup bunların başında kız ve erkek cocuklar arasında eğitime katılım ve devam konusunda daralan makasın neredeyse kapanmak üzere olduğu konusu yer almaktadır. Raporda özellikle eğitime başlama ve devam etme noktalarında aradaki farkın daralmasının önemli olduğu vurgulanmaktadır. Raporda olumlu olarak yapılan eleştirilerden biri de kadına şiddetin nlenmesine yönelik KSGM Sosyal Hizmetler ve Cocuk Esirgeme Kurumu ve polis arasında imzalanan protokolün kurumsal kapasiteyi genişleteceği ve mücadeleyi etkin kılacağına ilişkin yapılan değerlendirmedir. Raporda yer alan olumsuz eleştirilerin başında

ise yine önceki raporlarda olduğu gibi kadının siyasette, STK'lerde ve kamudaki yönetici pozisyonlarında çok düşük düzeyde temsil edilmesi konusu yer almaktadır. Kamuda kadın yönetici oranının %12,5 olması bu konunun Avrupa Komisyonu tarafından eleştirilmesinde elini güçlendiren bir veri olmuştur. Avrupa Komisyonu tarafından 2010 yılı ilerleme raporunda olumsuz olarak eleştirilen konulardan biri de eğitim hayatında kadınlara yönelik bir ayrımcılığın olduğu, eğitim kitaplarının içeriğinin kadının rol ve statülerine önyargılı olduğu konularıdır. Türkiye'de töre cinayetlerinin arttığı, kadına yönelik şiddete hala etkin bir çözüm bulunamadığı ve kadın örgütlerinin raporları doğrultusunda merkezi ve yerel yönetim birimleriyle sosyal diyalogun gerilediği noktasında eleştiriler yer almaya devam etmektedir. Yine Türkiye'de kadınlara sağlanan istihdam ve kadınların işsizlik oranlarının azalmamasına ilişkin konular eleştirilmeye devam edilmektedir. 2010 yılı İlerleme Raporu'nda özellikle istihdam oranlarındaki düşük artışların çok yetersiz olduğu defaatle eleştirilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2010: 25-48).

3.4.6. Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu

Avrupa Komisyonu 2011 yılı İlerleme Raporu'nda 2011 genel seçimlerin yapıldığı yıl olması münasebeti ile kadın vekil sayısı kadınlara ilişkin olarak incelenen ilk konu başlığı olmuştur. İlerleme Raporu'nda kadın vekil sayısının 48'den 78'e yükselmesi olumlu olarak karşılanmaktadır. Ancak raporda kadın vekil sayısından ziyade oransal olarak bu konu dikkate alınıp değerlendirildiğinde ise kadın temsiliinin hala düşük olduğu eleştirisi haklı olarak devam etmektedir. Kadınların siyasete katılımının yanında, kamu yönetimindeki yönetici pozisyonlarında, valilik makamında, siyasi partilerde ve sendikalarda kadınların düşük oranda temsil edilmesinin eleştirilen diğer konular arasında yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte kadınların özellikle beyaz yakalı olarak tanımlanan memuriyet konumunda istihdamının gün geçtikçe azaldığı konusunda eleştiriler raporda olumsuz eleştiriler

kısımında yerini korumaktadır. Raporda yapıla incelemeler ile iş gücü, istihdam konularında hala istenilen oranda artış olmadığı ve işsizlik oranlarının her geçen gün arttığı sonucuna ulaşıldığı belirtilmektedir. Kadınların iş hayatına ilişkin yapılan araştırmalar neticesinde özellikle tarım dışı istihdam verilerine göre kadın işsizliğinin ciddi oranda olması ve tarım dışında kadının işgücüne katılımının oldukça düşük olması, kadınların iş hayatından gittikçe uzaklaştırılması ve buna ilişkin karar alma mekanizmalarının gerekli politikaları izlememeleri oldukça eleştirilmektedir. 2011 yılı ilerleme raporunda dikkat çeken ve günümüzde de halen etkin çözümler getirilemeyen bir diğer konu olan kadın cinayetleri konusunda yapılan eleştiriler olmuştur. Raporda kadın cinayetlerinin her geçen yıl arttığı, kolluk kuvvetlerinin hala yeteri bilinç düzeyine erişmeyerek koruma talep eden kadınları evlilik birliğinin bozulmaması adına evlerine gönderme konusunda ikna etmeye çalıştıkları eleştirilmektedir. Raporda kadın cinayetlerine ilişkin incelenen mahkeme kararları sonucunda yargı kararlarının kadın cinayeti davalarında kadının davranışlarının veya kıyafetlerinin kadını kısmen sorumlu gösterdiğine ve kadınların sırf davranışları ve kıyafetleri nedeni ile ölümü hak etmiş olabileceklerine ilişkin düşüncelere yönelik eleştiri yapılmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2011: 8- 80). Bu konuda bir değerlendirme yapılacak olursa; tüm dünyada kesin bir çözümü bulunamayan kadın haklarına ilişkin sorunlarda ülkemizde her ne kadar kadın haklarını geliştirici önlemler alınmış olup ilerleme kaydedilse de kadın davranışlarının ve kıyafetlerinin taciz, tecavüz ve şiddet olaylarında kadını sorumlu tutan yargı kararlarının verilmesi ve bunun dünyanın gözü önünde eleştirilmesi utanç verici durum olması ülkemizi bütün dünya ülkeleri arasında kadın hakları konusunda son sıralarda yer almasına neden olmaktadır.

3.4.7. Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu

Avrupa Komisyonu 2012 raporunda kadınlara ilişkin yapılan değerlendirmelerinden ilki yargı mensupları içinde kadın temsiline düşükliğine ilişkin yapılan eleştirilerdir. Raporda yargı mensupları içerisinde yer alan hâkim ve savcı sayısının yalnızca %24'ünün kadın olması eleştirilmektedir. 2012 yılı İlerleme Raporu'nda da yine kadına yönelik şiddet eleştirilmekle birlikte, ulusal eylem planının hayata geçirilmesi olumlu bir adım olarak kabul edilmektedir. Kadın hakları ve kadına karşı şiddet konularında kolluk kuvvetlerine verilen eğitim olumlu eleştiriler arasında yer almaktadır. Bu olumlu eleştirilerle birlikte tüm raporlarda olduğu gibi kadın haklarının koruması noktasında yapılan olumsuz eleştirinin daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. 2012 yılında Türkiye'de sezaryen ve kürtaj tartışmaları gündemde oldukça geniş yer bulmuş, bu süreçte Sezaryen Doğuma İlişkin Kanun'un kadın örgütleri ve STK'lar ile istişare edilmeden kabul edilmiştir. Bu durum ise Avrupa Komisyonu tarafından doğal olarak eleştirilmektedir. Sezaryen tartışma ile birlikte kürtaj konusunda da kadının kendi vücudu ile ilgili olmasına rağmen kadınları tamamen dışarıda tutan ülke gündeminde eril bir söylemle yer alan tartışmalar olumsuz nitelikte olacak şekilde eleştirilmektedir. 2012 yılı raporunda, her ne kadar kadın istihdam oranının arttığı belirtilse de daha önceki raporlarda olduğu gibi kadın istihdamının hala çok yetersiz olduğu ifade edilerek eleştirilmektedir. Ayrıca günümüzde de halen bir gelişme göstermeyen kadınların ücretsiz ev işçisi olarak çalıştırılması eleştirilen bir diğer konu arasında yer almaktadır. Yapılan araştırmalar neticesinde iş hayatında çalışan kadınların bakım yükümlülüğü ve doğum izni konusunda yaşadıkları sorunlarda raporda eleştirilen konular arasında yer almaktadır. Daha önceki raporlarda yapılan tüm eleştirilere rağmen siyasette ve üst düzey yönetimde kadınların hala yer almadığı, kadınların sendikalarda temsil oranının düşük olduğu ve Siyasi Partiler Kanunu ve parti tüzüklerinde hala kadın katılımını

destekleyici bir düzenleme yapılmadığı vurgulanarak bu yöndeki taleplere tepkisiz kalındığına dikkat çekilmiş ve eleştiri konusu olmaya devam etmiştir. 2012 yılı Raporu’nda Türk mediasında kadını kötü tasvir eden yayınların yapılması eleştirilmektedir. Raporda yine yargı kararları endişe verici olduğu vurgulanarak sanıkların ve mağdurların aile yaşantıları ve geçmişte yaşadıkları olaylar göz önünde bulundurularak şiddet olaylarının meşrulaştırıldığı eleştirisinin önceki raporda olduğu gibi devam ettiği görülmektedir (Avrupa Komisyonu, 2012: 17-32).

3.4.8. Türkiye 2013 Yılı İlerleme Raporu

Avrupa Komisyonu’nun 2013 yılına ilişkin raporunda dikkat çeken ilk eleştiri yine kadınların işgücüne katılımının yetersizliği konusu hakkında olmuştur. Erkeklerin işgücüne katılım oranının %75, kadınların ise %30 olması olumsuz bir durum olarak değerlendirilmektedir. Raporda kamu ve özel sektörde kadın istihdamına yönelik girişimlerin yapıldığı, ancak karar alma mekanizmalarında kadınlara yeterince pozisyon verilmediği vurgulanmaktadır. Bunula birlikte yargıda kadın temsili ufak bir artış olmasına rağmen umut verici olduğuna ilişkin değerlendirme yapılmakta olup kadın hâkim sayısı %34’e yükselerek iyi bir ivme yakaladığı tespit edilmiştir. Ancak raporda %7 kadın savcı oranı oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir. Raporda kadına yönelik olan şiddet konusunda da değerlendirmeler yapılmış olup şiddet önleme merkezlerinin ilk kez 12 pilot şehirde hayata geçirilmesi şiddetle mücadele konusunda olumlu bir adım olarak kabul edilmektedir. Ancak önceki raporlarda olduğu gibi 2013 yılına ilişkin raporda da yine kadına şiddete yönelik yargı kararları utanç verici olmaya devam etmektedir. Mahkeme kararlarının birçoğunda “rıza dayalı olma”, “haksız tahrik” ve “yaşından büyük gösterme” gibi sebeplerle mahkemeler cezada indirime gitmekte ve en büyük eleştiri konusu olmaya devam etmektedir. Raporda dikkat çeken bir diğer husus ise adli tıp kurumlarının cinsel saldırı ve

kadın cinayeti olaylarında raporlarını geç sunması ve yargılamayı daha uzun bir süreye yaymaları eleştirilen bir diğer konu olmuştur. Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda hala etkin bir eğitim planının olmadığı, kamu görevlilerinin tamamının cinsiyet eşitliği konusunda eğitilmediği ve buna ilişkin bir planın veyahut politikanın izleneceğine ilişkin hiçbir bilginin de yer almadığı önemli bir eleştiri konusu olarak görülmektedir. 2013 yılı raporunda da daha önceki raporlarda olduğu gibi siyasal hayata katılım noktasındaki eleştiriler aynı şekilde devam etmekte ve bu konuda hiçbir gelişim kaydedilmediğine dikkat çekilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2013: 20-58).

3.4.9. Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu

Avrupa Komisyonu 2014 yılı raporunda üç büyükşehir belediye başkanlığını (Aydın, Diyarbakır ve Gaziantep) kadın adayların kazanması ve Hakkâri İl Belediye Başkanı'nın kadın olması olumlu karşılanmıştır. Ancak kadının yerel siyasetteki temsilinin halen yetersiz kaldığı vurgulanmıştır. 31 Ekim 2013'te yapılan Kılık Kıyafet Yönetmeliği'ndeki değişiklik ile başörtüsü yasağı kaldırılmıştır. Bunun ardından Ak Partili birkaç kadın vekil genel kurula başörtüleri ile katılmıştır. Bu duruma 2013 yılı ilerleme Raporunda da yer verilerek olumlu karşılanmıştır. Önceki ilerleme raporlarında kadın hâkim oranının yetersiz olduğu savunulurken 2013 yılına ilişkin raporda yalnızca kadın savcı oranının yetersizliğine dikkat çekilmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere bir nebze olsun hâkim kadın sayısının Avrupa Komisyonu tarafından istenilen seviyeye ulaştığını göstermektedir. Raporda önceki yıllarda olduğu gibi kadın istihdamına ilişkin eleştirilere devam edilmekte gelişimin yetersiz olduğu vurgulanmaktadır. Yapılan araştırmalara göre iş arayan kadın nüfusu erkek nüfusuna göre oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir. Buna rağmen kadın işsizliğinin erkek işsizliğinin üzerinde olması yine raporda eleştirilmeye devam edilmiştir. Kadının işgücüne katılımını ve istihdamını engelleyen en büyük

sorunlardan birinin bakım yükümlülüğünden kaynaklandığı ve bu konuya ilişkin herhangi bir adım atılmamış olması eleştiri konusu olmaya devam etmektedir. Bunun yanında Avrupa Birliği müktesebatının öngördüğü eşitlik kurumunun hala kurulmamış olmasına ilişkin eleştiri de raporda yer almaktadır. Adli koruma altında olmasına rağmen kadın cinayetlerinin işlenmesi hem mevzuatın hem uygulamanın eleştirilmesine sebebiyet vermekte ve ısrarla bu şiddete çözüm bulunamaması Türkiye'ye olan güveni sarsmaktadır. Yasal mevzuat hükümleri gereğince nüfusu 100 binin üzerindeki belediyelerde kadın sığınma evi açılması zorunludur. Ancak bunu denetleyen bir mekanizmanın olmaması raporda eleştirilmekte ve sığınma evlerinin sayısı yetersiz olduğuna dikkat çekilmektedir. Kadınların özellikle kamu sektöründe karar alma mekanizmalarına katılamaması, karar alma mekanizmalarındaki temsil oranının düşüklüğü ve siyasal hayata katılımına yönelik bir mevzuat değişikliğinin olmaması her raporda olduğu gibi 2014 raporunda da eleştirilen konular arasında yer almaya devam etmektedir (Avrupa Komisyonu, 2014: 7-56).

3.4.10. 2015 Türkiye Raporu

Avrupa Komisyonu 2015 yılı raporunda kamu sektöründe istihdam edilen kadın oranının %36,5'a yükselmesi olumlu bir gelişme olarak görülmekte ancak kadınların bu alanda yönetici pozisyonlarında yalnızca %9,7 oranında temsil edilmesi eleştirilmektedir. Raporda kadın istihdam oranının hala erkek istihdam oranının yarısından az olmasına dikkat çekilmekte, kadınların bu durumu olumsuz olarak eleştirilmektedir. Raporda kadının istihdam alanına ilişkin yapılan araştırmalarda çalışan kadınların yaklaşık 3'te birinin ücretsiz tarım işçisi olarak aile ekonomisinin içinde yer alması da gerçek istihdam ve işsizlik oranlarının daha fazla olduğunu gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bunlara ek olarak da çalışma hayatında fırsat eşitliğinin bulunmadığı, kadınların eşit iş için daha düşük ücret aldığı, bakım yükümlülüğünden dolayı kadınların ekonomik hayata katılımının düşük

olduğu ve daha önceki yıllarda bu konuya ilişkin yapılan eleştirilere rağmen karar alma mekanizmaları tarafından bu konuya ilişkin hiçbir karar alınmamış olması eleştiri konusu olmaya devam etmektedir. Önceki yıllarda defaatle vurgulanmış olunmasına rağmen eşitlik kurumunun hala kurulmadığına 2015 raporunda da vurgu yapılmaktadır. Avrupa Komisyonu tarafından kadına yönelik yapılan tüm olumsuz eleştirilere 2015 yılında, Suriyeli göçmenlerin sayısının artması ile zorla alıkoyularak fuhuşa zorlanan kadın sayısının ciddi sayıya ulaşmış olmasının da eklendiği görülmektedir. Daha önceleri yasal mevzuatta kadına yönelik şiddet ile ilgili düzenlemelerin yapılması olumlu olarak karşılanmış olsa da yıllar geçtikçe kadına yönelik şiddetin artarak devam ettiği ve mevzuatın yetersiz kaldığı eleştirilerini yeniden gündeme getirmektedir. 81 il valisinin ve 30 büyükşehir belediye başkanının yalnız 3'er tanesinin kadın olması yerel yönetim ve karar alma mekanizmalarında kadın temsiline düşüklüğü konusu Avrupa Komisyonu tarafından defaatle yapılan eleştiriler arasında yer almaktadır. 2015 yılı İlerleme Raporunda kadınların istihdama, politika oluşturma süreçlerine ve siyasal hayata daha fazla katılmaları gerektiği telkinine yer verilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2015: 11-73).

3.4.11. 2016 Türkiye Raporu

Avrupa Komisyonu 2016 yılı İlerleme Raporu'nda ilk olarak 2015 yılı Kasım ayında gerçekleşen seçimde kadın vekil sayısına yer verildiği görülmektedir. Ancak Komisyon tarafından 7 Haziran seçimlerinin tekrarlanacak olmasından dolayı kadın temsiline ilişkin bir değerlendirme yapılmaya gerek görülmemiştir. Bununla birlikte 1 Kasım'da yenilenen seçim sonucuna göre 82 kadın vekilin seçildiği, yetersiz ve bir önceki seçime göre düşük sayıda kadın temsiline olduğu vurgulanmaktadır. Kamusal sektörde karar alma mekanizmalarında kadın yönetici oranı artış eğilimi gösterse de hala çok yetersiz seviyede bir temsiline olduğu konusunda eleştiriye yer verilmektedir. Avrupa Komisyonu

tarafından kamusal alanda %37 kadın istihdamı ve %10,4 kadın yönetici oranı kamu sektörü için yetersiz bulunmaktadır. 2016 Yılı İlerleme Raporu'nda kadın ve erkek istihdamı arasındaki farkın kapanmadığı vurgusu ısrarla devam etmektedir. Raporda kadın işsizliğinin 2016 Yılında gerçekleşen darbe girişiminden sonra arttığına dikkat çekilmektedir. Kadınların genel olarak basit işlerde çalıştırıldığı, yönetici pozisyonunda yer alamadıkları, ücret farklılıklarının devam ettiği ve bakım yükümlülüğü sorununun kadın istihdamını engellediği eleştirileri de ısrarla devam etmektedir. Raporda önceki yıllarda olduğu gibi kadına şiddetin artarak devam ettiği, toplumsal bilincin hala yeterli düzeyde olmadığı ve toplumsal bilincin kazandırılması adına herhangi bir politikanın izlenmediği ve tüm bunlara ek olarak Suriyeli sığınmacıların sayısının ülkede gün geçtikçe artması ile kadınların zorla ve erken yaşta evlendirildiği, sorunların azalmak yerine göç dalgaları ile daha çok derinleştiği eleştirilerine yer verilmektedir. Büyük çoğunluğunu Suriyelilerin oluşturduğu kadın sığınmacıların, bekar ve hamile kadınların hala korunmaya muhtaç olduğu ve Türkiye'nin bu alanda gerekli tedbirleri alamadığı belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2016: 11-75). 2017 yılında komisyon Türkiye hakkında bir rapor yayınlamayacağını açıklamıştır.

3.4.12. 2018 Türkiye Raporu

Avrupa Komisyonu 2018 yılı raporunda 2017 yılında yapılan kısmi kabine değişikliğinde kadın bakan sayısının artmasını olumlu bir adım olarak değerlendirmektedir. Özellikle 2016 yılında gerçekleşen darbe girişiminden sonra idarelerin siyasileştirildiği eleştirisi yapılmış, kamuda zaten düşük olan kadın personel ve idareci sayısının daha da azaldığı eleştirisi yapılmaktadır. Raporda kadına yönelik şiddet ve ayrımcılık politikalarının ağır bir şekilde eleştirildiği görülmektedir. Buna ilk olarak 11 kadın derneğinin kapatılması gösterilerek eleştirilmiştir. 2014 yılında Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi'ni (İstanbul

Sözleşmesi) imzalayan ilk ülke olmamıza rağmen konuya ilişkin mevzuatın hala kabul edilmemiş olması ve oluşan çelişkiye ilişkin eleştiriler yer almaktadır. 2018 Yılı İlerleme Raporunda 2017 yılında sadece aile içi şiddet kurbanı olan kadın sayısının 282 olduğu tespit edilmiştir. Özellikle kadına yönelik şiddet ve töre cinayetlerinin en çok görüldüğü Güneydoğu Bölgesi'ndeki bazı sığınma evlerinin kapatılmasına tepki gösterilmektedir. Yine Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı bulunan müftülüklere resmi nikah kıyma yetkisi verilmesi laiklik ilkesine aykırı olacağı ve erken yaşta evlenmelerin önüne geçmek açısından risk oluşturma ihtimalinin yüksek olması sebebiyle eleştirilmektedir. Raporda yapılan tespitlerden bir tanesi de daha önceki yıllarda olduğu gibi kadın işsizliğinin sürekli artış gösteren bir çizgide devam etmesidir. Raporda özellikle istihdam edilen kadınların %23'ünün tarım alanında ücretsiz olarak istihdam edildiğine ilişkin tespit bulunduğu yer verilerek ağır bir şekilde eleştirilmeye devam edilmektedir. Tarımda ücretsiz istihdam edilen kadın oranının reel işsizliği daha üst seviyeye çıkardığı sonucuna varılarak kadınların istihdamı konusunda ilerleme kaydedilememesi, aksine geriye doğru bir gidiş olması nedeniyle eleştirilere yer verilmektedir. Devletin vermiş olduğu tüm teşviklere ve hükümet tarafından yayınlanan ekonomik büyüme verilerine rağmen kadın işsizliğinin %14,5 civarında seyretmesi bu konuda toplumsal bilincin kazandırılmaması nedeni ile ciddi eleştiri konusu olarak göze çarpmaktadır. Kadınların iş hayatında karşılaştıkları ücret eşitsizliği ve bakım yükümlülüğünden dolayı kronikleşmiş eleştiriler ise tüm raporlarda olduğu gibi 2018 raporunda da görülmektedir (Avrupa Komisyonu, 2018: 14-85).

3.4.13. 2019 Türkiye Raporu

Avrupa Komisyonu 2019 yılı İlerleme Raporu'nda değindiği ilk konunun 2018 genel seçimleri ve 2019 yerel seçimleri olduğu görülmektedir. 2018 seçimlerinde, 2015 seçimlerinde %14,7 olan kadın temsiliyetinin %17,3'e yükselmiş olması nedeni ile gelişim

kaydedilmesi açısından önemli görülmekle birlikte temsil oranının hala düşük olması eleştirilmeye devam etmektedir. Özellikle kadınların seçilebilir noktalardan aday gösterilmemesi eleştirilmektedir. Kadınların kamu hizmetine katılımı ve kamuda üst düzey yönetici olarak karar alma mekanizması içerisinde yer almaması tıpkı ekonomik hayata yapılan diğer eleştiriler gibi kronikleşmektedir. Raporda üzerinde özellikle durulan konu kadınların hala %10 oranında bile temsil edilmiyor oluşudur. Ülkede toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik siyasi bir taahhüdün bulunmaması, bu konuda izlenecek bir politikaya yer verilmemesi sadece eylem planlarının oluşturulması ile toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanacağına ilişkin görüşlerin var olması nedeni ile toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda hiçbir ilerleme kaydedilmemiştir. Bu nedenle raporda bu konuda yer alan eleştiriler haksız bir eleştiri değildir. Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı tarafından eylem planları hayata geçirilmesine birçok plan dönemi tamamlanmasına ve stratejik planlar hazırlanmasına rağmen sadece toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda hiçbir gelişimin gösterilememesi doğal olarak eleştirilmektedir. Raporda da açık bir şekilde yer verildiği üzere 2018 yılında 440 kadının cinsiyet temelli şiddet nedeniyle hayatını kaybetmiş olması ve 317 kadının cinsel şiddete uğradığı yönünde şikâyetle bulunması bu rapordaki bu eleştirilerin haklılığını ortaya çıkarmaktadır. Önceki yıllarda aynı konu üzerinde eleştiri yapan Avrupa Komisyonu eleştirilerini yineleyerek ders kitaplarında ve medyada yer alan kalıplaşmış düşüncelerin cinsiyet ayrımını derinleştirdiğini savunmaktadır. Raporda artık klasikleşmiş bir şekilde her raporda yer aldığı gibi kadın istihdam oranının, erkek istihdam oranından katbekat az olduğu ve cinsiyet temelli istihdamlar arasındaki orantısızlığın aynı şekilde ilerleme kaydetmeden devam ettiği vurgulanmaktadır. Yine diğer raporlarla eşdeğer bir şekilde kadınların iş hayatına katılımının önündeki engellerin hala kaldırılmadığı ve kaldırılması için herhangi

bir girişimde de bulunulmadığına yönelik eleştiri devam etmektedir. Ayrıca kadın işsizliğinin dalgalı bir yapıda oluşu eleştirilmiştir. Kriz dönemlerinde ve kırılma noktalarında kadınların daha fazla işsiz kalmaya itildiği ve iş hayatında gözden çıkarılan ilk kesimin kadınlar olduğuna ilişkin çıkarımda bulunmaktadır. Ayrıca 2006 yılından beri devam eden aynı işe farklı ücret ödenmesi konusundaki dengesizliğin hiçbir gelişme göstermeden devam ettiği vurgulanmaktadır. Bununla birlikte kadınların bakım yükümlülüğü nedeni ile istihdama katılamıyor oluşu 2019 yılında da eleştirilmeye devam edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2019: 12-97).

3.4.14. 2020 Türkiye Raporu

Avrupa Komisyonu 2020 Yılı İlerleme Raporu'nda değinilen ilk konu ayrımcılıkla mücadele alanında yasal mevzuatların, Avrupa standartları ile uyumlu olmadığı ve daha da önemlisi ayrımcılıkla mücadelenin kanunla korunamadığına ilişkin eleştirilerdir. Bununla birlikte ayrımcılıkla mücadelenin fiiliyatta tam olarak uygulanmaması eleştirilmektedir. Raporda ağır bir şekilde eleştirilen bir diğer husus da ayrımcılık karşıtı mevzuatın uygulanmasından sorumlu olan Türkiye İnsan Hakları Eşitlik Kurumu, Ocak 2020'ye kadar ayrımcılıkla mücadeleye ilişkin suçlamalarla ilgili aldığı 70 başvurunun sadece 18'ini karar alarak sonuçlandırmasıdır. İnsan Hakları Eşitlik Kurumu'nun kuruluş amacının bu kadar yavaş gerçekleştirilmesi Avrupa Komisyonu tarafından haklı olarak eleştirilmiştir. Raporda önceki yıllarda yapılan eleştirilerin bir uzantısı olarak okul ders kitaplarının, özellikle laiklik, din ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ilgili bazı içerikler açısından gözden geçirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Daha önceki yıllarda yapılan eleştirilerde belirtildiği üzere Türkiye, AİHS'in yanı sıra Avrupa Birliği müktesebatı ile uyumlu olarak, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliği ile ilgili olanlar dâhil, ayrımcılıkla mücadeleye yönelik bir kanunu ivedilikle düzenleme ve en kısa sürede

yürürlüğe girmesinin sağlanması vurgulanmaktadır. Raporda yine Türkiye'nin, ayrımcılığın genel olarak yasaklanmasını öngören AİHS'nin 12 No.lu Protokolü'nü onaylaması gerektiği ve Avrupa Konseyi Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe karşı Avrupa Komisyonu tavsiyelerini uygulanması gerekliliği vurgulanmıştır. 2020 Yılı raporunda nefret suçlarına ilişkin mevzuat hükümlerinin, uluslararası standartlarla uyumlu olmadığı ayrıca mevcut yasal düzenlemelerin de cinsel yönelim ya da toplumsal cinsiyet kimliğinden kaynaklanan nefret suçlarını kapsamadığı eleştirilmektedir.

2020 yılı Raporunda hukuki ve kurumsal çerçevede kadın-erkek eşitliği tesis edildiğine yer verilmiştir. Bu durum ilk bakışta her ne kadar olumlu bir gelişme olarak görülse de raporda etkili bir uygulamanın hâlâ olmaması, kurumlar arasındaki koordinasyon eksikliği ve kolluk görevlerinin toplumsal cinsiyet temelli şiddeti nasıl ele alınacağına ilişkin farkındalık ve kararlılığının olmaması nedeniyle toplumsal cinsiyet farklılığı ve kadına yönelik şiddetin ciddi endişe kaynağı olmaya devam ettiği vurgulanarak Türkiye'nin uygulamada kadın – erkek eşitliğini sağlayamaması eleştiri konusu olmaya devam etmektedir. Kadın cinayetlerinin yaygınlığına ilişkin yakın tarihli güvenilir resmi veriler bulunmadığı raporda eleştirilen bir diğer konu olmuştur. Raporlara göre, 2019'da 474 kadın cinayeti yaşanırken 2010'dan bu yana Türkiye'de 2.600'den fazla kadın cinayeti yaşandığına yer verilerek kadın cinayetlerinin gün geçtikçe arttığı belirtilmiştir. Bu konuya ilişkin olarak ise güvenilir verilerin elde edilebilmesi adına Türkiye'nin, gelecekteki planlama, politika oluşturma ve izlemeye ilişkin olarak yol göstermesi amacıyla konunun ölçeğini ve niteliğini değerlendirmek üzere bu alanda kapsamlı bir veri toplama sistemi oluşturması gerektiği vurgulanmıştır. Şiddet mağduru kadınlara yönelik hizmetlerin çok sınırlı olduğu eleştirilerek bu tür hizmetleri sağlayan merkezlerin sayısının da oldukça yetersiz olduğu

eleştirilmektedir. Aralık 2019 itibarıyla, 146 kadın sığınma evi bulunduğu da raporda yer alan veriler arasındadır.

2020 yılı Raporunda kadına yönelik şiddet konusunda hiçbir şekilde farklılık göstermeyen yargı kararları eleştirilmeye devam edilmiştir. Cinsiyetçi ön yargının ve mağduru suçlu ilan eden bir anlayışın yansımaları olan kadına yönelik şiddet yargılamalarında fail lehine uygulanan takdire bağlı ceza indirimleri ağır bir şekilde eleştirilmeye devam edilmektedir. Bununla birlikte çocuk yaşta, erken yaşta ve zorla yaptırılan evliliklerin hâlâ ciddi endişe kaynağı olmaya devam ettiği vurgulanmaktadır. 2020 yılı raporunda sivil toplum örgütleri tarafından ensestinin artmakta olduğu belirtilmesine rağmen bu konuda yetkililerin herhangi bir politika eylemi veya bu konunun varlığını kabul etmelerine ilişkin hiçbir açıklama yapılmadığına dikkat çekilmektedir. Avrupa Komisyonu tarafından toplumsal cinsiyet eşitliği konularını ele almaya yönelik siyasi bir kararlığın bulunmadığı ve resmî belgelerde “toplumsal cinsiyet eşitliği” ifadesinin kullanılmasına ilişkin isteksizliğin giderek arttığına ilişkin eleştirilere yer verilmektedir. En son yayımlanan, toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin ulusal eylem planı 2008-2013 dönemini kapsamaktadır ve değişen dönem şartlarına rağmen hiçbir şekilde güncellenmemiştir. Buna karşılık, kadının güçlendirilmesine yönelik 2018-2023 strateji belgesi düzenlenmiştir. Kadına yönelik şiddetle mücadeleyle yönelik eylem planı ise 2016-2020 dönemlerini kapsamakta olup hâlâ yürürlükte olmasına rağmen uygulamada bu konuda herhangi bir gelişimin yer almaması dikkat çekilerek eleştirilmektedir.

2020 Yılı Raporunda, hükûmet yanlısı ve daha muhafazakâr kuruluşlara danışılmasına rağmen bağımsız kadın hakları örgütleri, büyük ölçüde, kadın sorunlarına ilişkin yasama süreci ile politika ve düzenleme geliştirme sürecinin dışında tutulmuş olması

yine eleştirilen konular arasındadır. Üst düzey politika belirleyicilerin ve nüfuz sahibi politikacıların toplumsal cinsiyete ilişkin kalıplaşmış geleneksel yargıları vurgulayan kamuoyu açıklamaları ile bu açıklamaların kadınlara karşı ayrımcılık teşkil etmesi ve uluslararası sözleşmelerin etkili ve etkin şekilde uygulanmasını engellemesi nedeniyle kadın haklarının gelişimi konusunda endişe verici olduğuna dikkat çekilmektedir. Raporda dikkat çeken bir diğer husus ise ulusal mevzuatın İstanbul Sözleşmesi ile uyumlaştırılması yönünde hiçbir somut adım atılmamış olmasıdır. TİHEK’de dâhil olmak üzere yetkili makamlar, “Türk aile değerlerine” aykırı olduklarını ileri sürerek toplumsal tabuları yineleyen bir bakış açısı ile kadın hakları konusunda ileriye gidilmesi gerekirken geriye doğru bir gidiş sergileyerek CEDAW ile İstanbul Sözleşmesi’ne yönelik itirazlarını arttırdıklarına yer verilerek eleştirilmiş ve bu bakış açısının kabul edilemez nitelikte olduğuna vurgu yapılmıştır.

3.4.15. 2021 Türkiye Raporu

Avrupa Komisyonu 2021 yılı İlerleme Raporu’nda toplumsal cinsiyet eşitliği alanında, kadın hakları konusunda ciddi gerileme olduğuna dikkat çekilmiştir. 2021 Yılına ilişkin Rapor’da en çok eleştirilen konu; Mart 2021’de bir Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin kabul edilmesinin ardından, Türkiye’nin Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi’nden (İstanbul Sözleşmesi) çekilmesi ile birlikte kadın ve kız çocuklarının haklarının korumasız kaldığı belirtilerek eleştirilmektedir. Raporda bu kararın Türkiye’de kadın ve kız çocuklarının haklarını ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet ile mücadeleyi zayıflatmakta olduğu ve tehlikeli bir emsal teşkil ettiği belirtilmektedir. İstanbul Sözleşmesi’nden çekilme kararının ardından medyada kadın örgütlerine yönelik nefret söylemi arttığı ve bu durumun daha da tehlikeli noktalara ulaşabileceğine ilişkin değerlendirmelerde bulunmaktadır.

Raporda bu konuya ilişkin Anayasa Mahkemesi kararına da yer verilmiş olup Temmuz 2021'de Anayasa Mahkemesi'nin, İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararına ilişkin yürütmenin durdurulması talebini reddedildiği ve İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmenin, Cumhurbaşkanı'nın yetki alanına girdiğine karar verildiğine yer verilerek eleştiri konularına bir de Anayasa Mahkemesi kararı eklenmiştir. Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden resmi olarak çekildiği tarih olan 1 Temmuz 2021'de Cumhurbaşkanı'nın, Kadına Yönelik Şiddetle Mücadeleye Yönelik Dördüncü Ulusal Eylem Planı'nı (2021-2025) açıkladığına ilişkin bilgilere raporda yer verilmektedir. Kadın haklarına ilişkin mevzuatların zayıf şekilde uygulanması ve mevcut destek hizmetlerinin kalitesinin düşük olması, ayrıca bunun üst düzey yetkililerin ve toplumun bazı kesimlerinin toplumsal cinsiyet eşitliğine karşı olumsuz söylemleriyle daha da kötüleşmesi ciddi endişe kaynağı olmaya devam ettiği ifade edilerek ağır bir şekilde eleştirilmektedir. Kadına yönelik suçların faillerine karşı adli ve idari caydırıcılığın olmaması verilen kararda takdiri indirimlerin sebepsiz bir şekilde devam ediyor oluşunun endişe kaynağı olmaya devam ettiği belirtilmektedir. Raporda olumlu olarak karşılanan gelişmelere de yer verilmiştir. Bunlarda ilki kadına yönelik şiddetin nedenlerini araştırmak ve alınacak önlemleri belirlemek amacıyla TBMM Komisyonu kurulduğuna yer verilmiştir. 2021 yılı Raporu oluşturulurken yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen verilere göre 2021 yılında 300 kadın öldürülmüştür ve 171 kadının ölümü şüpheli olarak kaydedildiği sonucuna ulaşılmıştır. 2020 Yılı Raporunda yer alan eleştiriye benzer bir eleştiri yapılarak Türkiye'nin, kadına yönelik şiddet konusunun ölçeğini ve niteliğini değerlendirmek üzere kapsamlı bir veri toplama sisteminden yoksun olmaya devam ettiği ve bu konuya ilişkin herhangi bir gelişme kaydedilmediğine yer verilmiştir. Raporda yine yıllarca devam eden ve eleştiri konusu olan kadın istihdamının yetersizliğine dikkat çekilmiş ve özellikle Doğu ve Güneydoğu'da olmak üzere artan kadın işsizliği ve aşırı yoksulluk ile

açlık yer aldığı ve bu konuya ilişkin herhangi bir önlem planının da olmadığı konusu eleştirilmektedir. Raporda defaatle vurgulanan bir diğer husus ise enseste ilişkin konudur. Sivil toplum tarafından ısrarla ensesten artmakta olduğu bildirilmesine rağmen bu konuda yetkililerin herhangi bir politika eylemi veya kabulü söz konusu olmamaya devam edilmesi ağır bir şekilde eleştirilmeye devam edilmektedir. Ders kitapları ve medyada yer alan reklam, dizi, film vs. gibi mecralarda, kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rollerinin teşvik edilmesine ilişkin hususların gecikmeksizin ele alınması gerektiği vurgulanmıştır. İçişleri Bakanlığı'nın, terör bağlantılı oldukları iddiası ile kadın örgütlerini ve feministleri hedef alan açıklamalarının kadın derneklerinin varlığını tehdit ettiğine dikkat çekilmektedir. Bağımsız kadın hakları örgütleri, kadın sorunlarına ilişkin yasama süreci ile politika ve düzenleme geliştirme sürecinin merkezinde bulunmaları gerektiği halde büyük ölçüde dışında tutulmaya devam edilmesinin kadın haklarını istenilen seviyeye getirmede yetersiz kalacağına ilişkin değerlendirmede bulunulmuştur. Hükûmet tarafından aile içi şiddetin soruşturulması ve kovuşturulmasının ve şiddete maruz kalanlara ve şiddet tanıklarına sunulan özel hizmetlerin uluslararası standartlara uygun olmadığı bu nedenle ivedilik ile bu konunun uluslararası standartlara uygun hale getirilmesinin sağlanması gerekliliğine vurgu yapılmaktadır.

3.4.16. 2022 Türkiye Raporu

Avrupa Komisyonu 2022 Yılı raporunda ilk değinilen konu toplumsal cinsiyet eşitliği alanındaki gerileme ile kadın ve kız çocuklarının hakları ile ilgili gerilemenin hız kesmeden devam ettiğine ilişkindir. Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nden (İstanbul Sözleşmesi) çekilmeye yönelik Mart 2021 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin iptali ile ilgili davaların halen devam ettiği ve yargı mercilerin çekilme kararının iptaline ilişkin bir karar

verme eğiliminde olmadıkları hususuna yer verilmektedir. 2022 Temmuz'da Danıştay'da açılan çekilme kararının iptaline ilişkin davada Danıştay'ın Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesine izin veren Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin hukuka uygun olduğuna karar vererek ve çekilme kararının oradan kaldırılmasını talep eden davaları reddederek Cumhurbaşkanı'nın uluslararası sözleşmelerden çekilme yetkisine sahip olduğunu gerekçe göstermesine ilişkin değerlendirmeler yer almıştır. Raporda eleştirilen bir diğer konu ise Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Dördüncü Ulusal Eylem Planı (2021-2025) uygulanmaya devam edildiği halde yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen raporlara göre 2021'de 339 kadın öldürülmüş olmasına dikkat çekilmiş ve Eylem Planının uygulamada işe yaramadığına ilişkin değerlendirme yapılmıştır. Raporda, daha önceki yıllarda ısrarla düzeltilmesi gerektiği vurgulandığı halde halen hiçbir gelişme göstermeyen konu olan kadına yönelik şiddetin boyutunu ve mahiyetini değerlendirecek kapsamlı bir veri toplama sisteminden yoksun olunması ağır şekilde eleştirilmeye devam edilmektedir. Raporda kanıta dayalı politika ve stratejiler için şiddetin yaygınlığına ilişkin verilerin toplanmasının faydalı olacağına ilişkin değerlendirme yapılmaktadır. Raporda olumlu değerlendirmelere de yer verilmiştir. Bunlardan birisi de Temmuz 2021'de kabul edilen dördüncü yargı paketinde yer alan, özellikle faillerin eski ya da hâlihazırdaki eşlerini hedef aldıkları kadına yönelik bazı şiddet suçlarının cezasını belirgin şekilde artırılmasına ilişkin düzenlemedir. Ancak raporda buna rağmen kadına yönelik şiddete ilişkin suçların faillerine karşı adli ve idari bakımından caydırıcı bir politika izlenememesinin endişe verici olmaya devam ettiği de belirtilmiştir. Yargı mercilerinin kararlı bir yaklaşımının olmaması ve mevcut destek hizmetlerinin de bulunmaması, üst düzey ülke yöneticilerinde dahil olduğu yetkililerin olumsuz söylemleri nedeni ile kadınlara yönelik şiddetin caydırıcılığın daha kötüye gitmesine neden olduğuna yer verilmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin Nisan

2022'de vermiş olduğu bir kararında koruyucu ve önleyici tedbir kararlarını erkeklerin haklarının kısıtlandığı gerekçesiyle bozduğu için kadınların korunmasını sınırlandırdığı, kadın haklarının ülkede daha da gerilemesine neden olacağı vurgulanmaktadır. 2022 yılı Raporu'nda ulusal mevzuatın uygulamada hayata geçirilmesinin ve aile içi şiddet vakalarının soruşturulması ile kovuşturulmasının kolluk kuvvetleri ve yargı mercileri tarafından kadın hakları gözetilerek ataerkil düşünceden uzak bir şekilde uygulanmasının sağlanmasının önemine dikkat çekilmiştir. Rapora yine şiddete maruz kalan mağdurlara ve şiddete tanık olanlara ilişkin sunulan özel hizmetlerin uluslararası standartlara uygun olmasının sağlanmasına vurgu yapılmaktadır. Raporda, önceki yıllara ait raporlarda olduğu gibi kadınların karar alma, politika ve istihdama katılımlarının sürekli düşük çizgide ilerlemesinin endişe konusu olduğuna yer verilmektedir. Toplumsal cinsiyet ideolojisine/eşitliğine yönelik toplumsal tabuları çok katı bir şekilde değer olarak kabul eden muhafazakâr tutumun, kadınların sosyo-ekonomik koşullarını kötüleştirdiği eleştirilmektedir. Ekonomik şartların ağırlaşmasının ilk olarak kadın işsizliğinin, yoksulluk ve açlığın artmasına yol açtığını ve ulusal olarak yaşanan herhangi bir sıkıntıda durumu ve konumu kötüleşen ilk kesimin kadınların oluşu haklı bir şekilde eleştiri konusunu olmaktadır. Ülke genelinde bağımsız kadın örgütlerine karşı nefret söylemlerinin giderek arttığına yer verilerek yetkililerin bu konuda herhangi bir önlem almadıkları aksine İçişleri Bakanlığının, terör bağlantılı oldukları iddiasıyla hak temelli kadın örgütlerini ve feministleri hedef alan açıklamaları, söz konusu derneklerin varlığını tehdit etmeye devam etmesi yine eleştirilmeye devam etmektedir. Avrupa Komisyonu tarafından kadın haklarına ilişkin yürüyüşlerde kadınların polis şiddeti ile karşılaşması ağır bir şekilde eleştirilmiştir. Komisyonun bu konuda yaptığı eleştiri o kadar haklıdır ki kadınlar kendilerine şiddet uygulandığında koruma talep edebilmek için kolluk kuvvetlerine başvururken kolluk

kuvvetleri tarafından kendilerine uygulanan şiddetten korunmak için kime başvurmaları gerektiği bir soru işareti olarak kalmaktadır. Aslında bu durum göstermektedir ki bu ülkede kadınlar kendi haklarını yine kendileri korumaya mecbur kılınmaktadırlar. 2022 Yılı Raporunda son olarak Dernekler Masası ve İstanbul Valiliği'nin talebiyle İstanbul Cumhuriyet Savcılığı tarafından “Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu” adlı önde gelen kadın platformunun feshine ilişkin davanın açılmış olması eleştirilmektedir.

SONUÇ

Tarih boyunca kadınlar, kendilerine sadece insan olmalarından kaynaklanan haklarının verilmemesi nedeni ile mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Kadınlar toplumsal birçok hareketin başında yer almalarına rağmen elde edilen başarılarda kendilerine hiçbir kazanım verilmemiş, hatta yok sayılmışlardır. Ancak kadınlar toplumda kendilerinin ikincil plana atılmalarına rağmen haklarını korumaktan, toplumda kendilerinin de var olduklarını dile getirmekten asla vazgeçmemişlerdir. Kadınların, hakları için vermiş oldukları mücadeleler kimi zaman canlarına dahi mâl olmuştur. Kadınlar, insan olmalarından dolayı var olan haklarını elde edebilmek adına vermiş oldukları mücadelelerden bütün zorlu şartları göze alarak hiçbir zaman vazgeçmemişlerdir. Bunun sonucunda uluslararası alanda birçok düzenlenmenin yapılmasını sağlamışlardır.

Kadınlar eğitim, iş, sağlık, ekonomik, siyasi ve sosyal hakları için ayrı ayrı mücadele etmek zorunda bırakılmışlardır. Bunun temel nedeni ise yüzyıllardır süregelen ataerkil zihniyet yapısıdır. Ataerkil düşünce yapısında kadın denilince akla ilk gelen kavramın “aile” olması, kadınların sadece aile ortamında var olduklarının kabul edilmesi nedeni ile birçok hakkın kadınları kapsamadığının düşünülmesine neden olmuştur. Hatta öyle ki 1791 yılında Fransa’da kürsüye çıkarak kadınların haklarına ilişkin açıklamada bulunan Olympe De Gouges adlı devrimci kadının, kadın doğasına aykırı olarak hareket ettiğinden bahisle giyotinle idam edilmesi ataerkil zihniyet yapısının en acımasız sonuçlarından birisi olmuştur. Kadınlar her ne kadar yüzyıllardır hakları için mücadele etseler de aslında mücadele ettikleri ataerkil toplumsal zihniyet yapısıdır. Çünkü ataerkil zihniyet yapısı değiştiği, ortadan kaldırıldığında kadınların da erkekler gibi sadece insan oldukları ve hiçbir engel olmadan insan haklarının kadınlar için de var olduğu sonucuna ulaşılacaktır. Ancak uluslararası hukukta yapılan düzenlemelere bakıldığında açık bir

şekilde görülmektedir ki ataerkil zihniyet yapısının değiştirilmesine ilişkin düzenlemeler yer almamakta kadınlara pozitif ayrımcılıklar tanınarak kadınların toplum içerisindeki konumu iyileştirilmeye çalışılmaktadır.

Dünyadaki bütün toplumlarda, bebeklikten itibaren toplumsal cinsiyet algısı yavaş yavaş yerleştirilmektedir. Bu doğrultuda önce kız ve erkek çocuklarına ilişkin ayırım yapılmakta daha sonra ise kadın ve erkek olarak farklı tutum ve davranışlar sergilenmektedir. Simone de Beauvoir'ın (1908-1986) “Kadın doğulmaz, olunur” sözünü doğrularcasına toplumsal cinsiyet algısı, doğal biyolojik cinsiyet algısının önüne geçmeye devam etmektedir. Toplamların yıllardır, kadın ve erkekler hakkında şekillendirmiş oldukları toplumsal roller, yüklediği görev ve sorumluluklar, sosyal yapılar ile birlikte dünyadaki tüm yönetici ve yasa yapıcılar da geçmişten günümüze kadar etkisi altına almıştır. Bu durumun en temel göstergelerinden birisi kadın sorunları ile ilgilenme ve kadın haklarında yaşanan kısmi gelişmelerin, insanlık tarihinin başlamasının üzerinden yüzyıllar geçtikten sonra başlaması ve çok yavaş gelişim göstermesidir. Ayrıca bu konuda dünyadaki tüm yetkili makamlar ile insanların kadın algısı, kadın haklarının gelişimi konusunda yeterli duyarlılığı gösterecekler bile kadın erkek eşitliği ve adaletinin sağlanabilmesi için yine uzun yılların geçmesi gerektiği çok açık bir şekilde görülmektedir.

Uluslararası Hukuk kapsamında yapılan düzenlemelerin toplum yaşamında uygulamaya geçirilebilmesi sadece yapılan yasal düzenlemelerle gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Kadın hakları konusundaki düzenlemelerin uygulamaya geçirilmesi hususunda, başta idare olmak üzere özellikle yargı organlarının önemli görevleri bulunmaktadır. Ancak tüm bunlarla birlikte en önemli konu; vatandaşların ‘toplumsal cinsiyet eşitliğinin’ geliştirilmesi konusunda bilinçlendirilmesi ve bu eşitliğin toplum tarafından benimsenmesinin sağlanmasıdır. Bu doğrultudaki hareket noktası da toplumun neredeyse

tamamında etkili olan ataerkil düşünce yapısının terk edilmesinin sağlanması olmalıdır. Yetkililerin, toplumsal cinsiyet eşitliğini, topluma entegre etmeye yönelik çalışmaları, kadının güçlendirilmesi, gücün kadının eline geçtiği zaman bu kez de kadınların erkekleri ezeceği şeklinde yorumlar yapılmasına mahal verilmeden ilerletilmesi gerekmektedir. Kadının insan hakkı, her ne kadar sadece kadınları ilgilendiren bir sorun olarak görülse de gerçekte toplumsal gelişme ve ilerleme sorunudur. Bir ülkedeki kadınların statüsü, o ülkenin demokratikleşme ve aydın sorumluluğunun da bir yansımasıdır. Kadın ve erkek eşitliği, bütün insanlar için sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal güvenliği sağlamanın ön koşulu olup sürdürülebilir, adil ve gelişen bir toplum inşa etmenin de tek yöntemidir.

Uluslararası alanda kadın haklarına ve toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin birçok düzenleme mevcuttur. Ancak bu düzenlemelerin içerisinde etkinliği en fazla olan CEDAW'dır. Sözleşme'nin etkililiğinde, ayrımcılığı sadece yasal normlarda değil geleneklerde ve uygulamada da ortadan kaldırma amacı taşıyor olması önemli bir etken olmuştur. Ancak CEDAW, kadın haklarını düzenleyen bir sözleşme olarak kabul edilirse, ki bu sözleşmenin iddiası kadın haklarını düzenlemek değildir, haklar bakımından yetersiz olduğu görülmektedir. Kadına karşı yapılan her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmak için CEDAW çerçevesinde denetim mekanizması ve denetim usullerinin öngörölmüş olması son derece önemlidir.

Sözleşme'nin kabul ettiği ilk denetim türü olan rapor usulü her sözleşme sisteminde olduğu gibi bu sözleşme sistemi kapsamında da bireyler lehine etkin bir koruma sağlayamamıştır. Bu durumun en önemli nedeni ise rapor usulünün amacının açıklayıcı bir usul olmasıdır. Tek denetim usulü olan rapor sunma usulüne ek olarak Seçmeli Protokol ile bireysel şikâyet başvurusu ve soruşturma usulünün eklenmesi denetim sisteminin güçlendirilmesine ilişkin çalışmalar yapılmıştır. Bahsi geçen usuller de kadınlara karşı

ayrımcılığı ortadan kaldırmak gibi önemli bir amacı olan sözleşme için yetersiz kaldığı sonucuna ulaşılabilmektedir. Bu sonuca ulaşılmasının en önemli sebebi denetim organının önüne gelen başvuru sayısının beklenilenden daha az olmasıdır. Tüm bunlara rağmen, denetim organının sözleşmenin esasına ve usulüne ilişkin genel yorum kararlarının fazla sayıda olması dikkat çekicidir.

Sözleşme hükümlerinin yorumlanması neticesinde oluşturulan bu kararlar Sözleşme'ye taraf olan devletlerin sözleşmeden doğan yükümlülüklerine ilişkin yol gösterici nitelik taşımaktadır. Türkiye nezdinde de CEDAW önemli yere sahiptir. Türkiye'nin taraf olduğu bu sözleşme, iç hukukumuzda dikkate değer etkiler oluşturmuştur. Bu etkiler, ulusal mevzuatın her alanında görüldüğü gibi mahkeme kararlarında da kendini göstermiştir. Ancak Sözleşme'de de belirtildiği gibi kadına karşı ayrımcılık hayatın her alanında ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden sadece mevzuatta gerçekleştirilecek değişiklikler önem arz etmekle beraber yeterli değildir. Dolayısıyla Sözleşme'ye taraf olan devletlerin, Sözleşme'den doğan yükümlülükler kapsamında hayatın her alanında kadınlara karşı yapılan ayrımcılığın ortadan kaldırılması için adımlar atma ve Sözleşme'nin amacının somut olarak hayata geçirmeye yönelik çalışmalar yapma sorumlulukları bulunmaktadır.

CEDAW'ın sadece kadın erkek ayrımcılığını düzenlemesi ve kadına yönelik şiddet konusunda eksik kalması ve kadına yönelik şiddetin giderek artması nedeni ile bu konuda yapılacak olan bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmuştur. Aile içi şiddetin de dâhil olduğu kadına yönelik şiddet hala insan haklarının cinsiyete dayalı ihlallerinin en ciddi sorunlarından birisi olduğu dünyaca bilinen ancak ısrarla göz ardı edilen ve birçok aileyi etkileyen gizli bir olgu olarak varlığını devam ettirmektedir. Gerçek anlamda kadın- erkek eşitliğini daha geniş kapsamda sağlamak için ilk olarak kadına yönelik şiddetin yok edilmesi gereklidir. Bu kapsamda İstanbul Sözleşmesi, Avrupa'da ilk kez kadına yönelik şiddet ile

beraber aile içi şiddeti önlemek, mağdurları korumak ve işlenen bu suçun faillerini cezalandırmak için yasal olarak bağlayıcı sınırları belirlemiş ve kadınların insan haklarının korumasındaki en önemli boşluğu doldurarak aile içi şiddetin tüm mağdurlarına ilişkin korumayı genişletmesi için Sözleşme'ye taraf olan devletleri teşvik etmiştir.

İstanbul Sözleşmesi, uygulamadan da anlaşılacağı üzere sadece kadını merkezine alarak koruyan bir Sözleşme niteliğine sahip değildir. Sözleşme'ye getirilen itiraz olanaklar ile erkek başvuruçular lehine de kararların verilebildiği bir mekanizmaya sahiptir. Kadının, kadın aleyhine bireysel başvuruda bulunduğu diğer davalar da Sözleşme'nin ve Kanun'un salt biyolojik bir gerçekliğe özgü bir bakış açısıyla değerlendirme yapılmadığının kanıtıdır. Türkiye, İstanbul Sözleşmesi'nden 20 Mart 2021 tarihinde çekilmiştir. Bu çekilme kararı birçok hukuki, siyasi tartışmaları da beraberinde getirmiş ve çekilme kararının iptali için Danıştay'da davalar açılmıştır. Önemle belirtmek gerekir ki kadınlara karşı, kalıplaşmış toplumsal zihniyet yapısı değiştirilmediği sürece İstanbul Sözleşmesi devam etseydi de şiddetin ve kadın cinayetlerinin son bulmayacağı bir gerçektir. Bu durum İstanbul Sözleşmesi'nin yürürlükte olduğu dönemlerde her yıl artan kadın cinayetlerinin sayısal verilerinden de açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Avrupa Birliği'nin oluşum süreci ile birlikte gündeme gelmeye başlayan kadın haklarına yönelik çalışmalar, kadın hakları için yeni bir dönemi de beraberinde getirmiştir. Kadınlar ilk çağlardan beri görmek istedikleri değeri, Avrupa Birliği yapısı içerisinde yavaş yavaş elde etmeye çalışmaya başlamıştır. Avrupa Birliği ile gündeme gelen kadın haklarına ilişkin uygulamalar hem üye ülkeler hem de aday ülke olan Türkiye için emsal teşkil eder mahiyettedir.

Türkiye'de kadın hakları konusunda; Anayasa değişiklikleri, uyum yasa paketleri, reform paketleri ve AB müktesebatı gözetilerek hazırlanan hukuki reformlar

hayata geçirilmiştir. Bu sayede ülkenin siyasal yapısında, mevzuatında ve iç işleyişindeki anti demokratik öğeleri gözden geçirme ve demokrasinin gereklerine uygun biçimde değiştirme olanakları elde edilmiştir. Bu çerçevede hukuk güvenliğinin tesisi bakımından birçok yasal ve kurumsal mekanizma harekete geçirilmiştir. Bu kapsamda Türkiye’de yapılan çalışmalar, ifade ve basın özgürlüklerinin genişletilmesi, dernekleşme, toplantı ve gösteri hürriyetleri ile kültürel hakların, temel hak ve hürriyetlere sağlanan anayasal ve yasal güvencelerin güçlendirilmesi, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması, yargı denetim kapsamının genişletilmesi, bilgi edinme hakkının yasal güvenceye kavuşturulması, adil yargılanma hakkı ve savunma hakkının güvence altına alınması, erkler ayrımı, yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığının sağlanması hususlarında AB’ye üyelik sürecinde Türkiye’de gerçekleştirilmesi amaç edinilen konular arasında yer almıştır. Bu kapsamda devlet yerine bireylere öncelik tanınmaya başlanmış, insan hakları, demokrasi ve sivilleşme konusunda Avrupa standartlarına yaklaşılma hedefi oluşturulmuştur. Kısacası, Türkiye’nin AB serüveni ve hukuk devleti olgusu göz önünde tutularak Türkiye’nin AB’ye üyelik sürecinde, ulusal mevzuatta yapılan düzenlemeler ile hukuk devletinin gereklerini sağlamaya ve geliştirmeye yönelik önemli ilerlemeler kaydedildiği, Avrupa Birliği normlarına ve uygulamalarına paralel şekilde eylem planları ve sosyal politikaların hayat geçirilmeye çalışıldığı söylenebilmektedir.

Görüldüğü üzere Türkiye, Avrupa Birliği yolunda ilerlerken oluşturması ve geliştirilmesi gereken birçok düzenlemeyi de yapılandırma gerekliliği duymuştur. Çünkü Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinin tamamlanabilmesi için en kısa sürede önlemlerin alınarak yasal zeminin oturtulması gerekmektedir. Böylece kadın - erkek arasındaki eşitlik sağlanarak yıllardır devam eden mevcut adaletsiz sisteme ve uygulamalara da son verilecektir.

Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde iç hukukta her ne kadar kadın – erkek eşitliği konusunda yasal zemin oluşturulmaya çalışılsa da uygulamada yeterli başarıya ulaşılamamıştır. Bunun asıl sebebi ise Türkiye'de toplumsal zihniyet yapısının yeterince değişmemesidir. Günümüzde halen toplumun bazı kesimlerinde 'kadının yeri evidir' inancı devam etmektedir. Maalesef ki gelenekselleşmiş roller kırılamamıştır. Bununla birlikte ulusal mevzuatta ve yasal düzlemde her ne kadar çok önemli değişiklikler yapılmış olsa da bu değişikliklerde boşlukların mevcut olması hedeflenen amaca ulaşmada engel teşkil etmektedir. Yasal mevzuatta var olan boşlukların özellikle yargı organları tarafından hatalı yorumlanması kadın-erkek eşitliğine yönelik yapılan düzenlemelerin yüzeysel kalmasına sebep olabilmektedir. Bu nedenle asıl olan mevzuatları, eylem planlarını veyahut sosyal politikaları oluşturmadan önce toplumsal zihniyet yapısının değiştirilmesine ilişkin düzenlemelerin yapılmasıdır. Aksi halde yasal mevzuat ne kadar kadın haklarını korursa korusun var olan en ufak bir boşluk dahi kadınların aleyhine kullanılarak kadın haklarının ihlaline sebebiyet verebilecektir.

Türkiye'nin kadınlar ile ilgili en önemli sorunlarından bir tanesi de kadına yönelik şiddetle mücadele konusudur. Doğuda meydana gelen töre cinayetleri giderek artan bir çizgide ilerlemektedir. Türkiye'nin, hiçbir boşluk bırakmadan caydırıcı hükümler içeren düzenlemeler ile bu konuda önlem alması gerekmektedir ki cezalar caydırıcı nitelikte olabilsin ve kadına yönelik şiddete karşı kalıcı ve kesin önlemler alınabilsin. Aksi halde şiddete maruz kalan ve devletten koruma talebinde bulunmasına rağmen ciddiye alınmayan, daha sonra da eski kocası tarafından boşanmak istediği için öldürülen Ayşe Paşalı cinayeti gibi hafızalardan silinmeyen daha birçok cinayet ile karşı karşıya kalmaya devam edilecektir. Türkiye' de birçok kadın her gün şiddete maruz kalmakta, ancak toplumsal baskı ve ekonomik bakımdan kendilerini idame ettiremeyeceklerine ilişkin düşünceleri nedeniyle

sessiz kalmaktadır. Kadınların hayatlarını idame ettirebilmelerine ilişkin herhangi bir tereddütlerinin kalmaması için başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi olmak üzere, Türkiye'nin her bir alanında kadınların istihdam edilmelerine yönelik tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bu sayede kadınlar kendi ayaklarının üstünde durabileceklerine ilişkin özgüven sahibi olabilecekler ve maruz kaldıkları şiddete daha güçlü karşı koyabileceklerdir.

Ulusal mevzuat hükümlerimizde kadınlar ve erkekler her ne kadar eşit olsa da uygulamada eşitsizliğin devam ettiği aşikârdır. Mevzuatlarda, kadın erkek eşitliğine ilişkin yer alan düzenlemelere rağmen, ihlallerin toplumda tamamen ortadan kaldırılması günümüzde halen mümkün olmamıştır. Aile içi şiddet, namus ve töre cinayetleri, bekâret kontrolü uygulamalarından ileri gelen intihar vakaları, işyerinde, sokakta yaşanan cinsel taciz olayları vb. kadınlara ilişkin insan hakları ihlallerinin daha nicelerini saymak mümkündür. Kadının insan haklarına ilişkin hukukun üstünlüğü ilkesine dayalı demokratik bir toplum düzeninin oluşturulamadığı, yoksulluğun ve her türlü şiddetin egemen olduğu, sivil toplumun kısıtlandığı bir ortamda kadının insan hakları ihlallerinin kaynağı olan ataerkil toplumsal zihniyet yapısının gücünü yitirmeyeceği inkâr edilemeyen bir gerçektir. Bu koşullar altında “kadının insan hakları” üzerinde “insan haklarından” farklı olarak ayrı bir vurgulama yapılmasının gerekliliği de açık bir şekilde ortadır. Yapılan yeniliklerin toplum yaşamına entegre edilebilmesi, yukarıdan aşağıya doğru yapılan yasal düzenlemelerle mümkün değildir. Bu konuda idare başta olmak üzere yargı organları, kolluk kuvvetleri, sivil toplum örgütleri vb. kurum ve kuruluşlar tarafından, kadınların haklarını kullanabilmeleri için pozitif ayrımcılık ilkesi çerçevesinde hareket edilmeden, kadınların da insan olduklarının ve hiçbir öncelikli hak verilmesine gerek olmaksızın insan olmalarından kaynaklanan haklarının kullanılması gerektiğini konusunda toplumun bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Aksi halde hazırlanan eylem planları, sosyal politikalar, yürürlüğe giren

kanunlar, ne kadar iyi olurlarsa olsunlar bu uygulamaların toplumsal bir karşılığının olmaması halinde bütün çabalar sonuçsuz kalacaktır.

KAYNAKÇA

- Abik, Y. (2005). Nişanlanma Ve Nişanlılık. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 54. Cilt 2. Sayı, 2-89.
- Açıkel, S. (2009). Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Kadın Sığınmaevi Önlemi: Türkiye Örneği. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Addy, E.S. ve Diaw A. (2005). *Afrika'yı Yazan Kadınlar: Batı Afrika Ve Sahel: Cunya'de Feminist Basın*.
- Akçabay, F. C., Hanbay Ç. E. Ve Karabaca, H. (2019). Cinsiyete Dayalı Şiddetle Mücadelede Yargılama Standartları. Avukatlar İçin Kılavuz. Kapasite Geliştirme Derneği- Kadın Dayanışma Vakfı.
- Akgün, E. (2017). Modern Kölelik İnsan Ticareti ve Rakamlarla Türkiye Gerçeği. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22. Cilt 1. Sayı, 157-181.
- Akyılmaz, S.(2007). Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11. Cilt 1. Sayı, 471-502.
- Aladağ, G.I. (2015). Türkiye'de İnsan Hakları: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yarım Asırlık İmtihan. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29. Sayı, 57-69.
- Albar, Ö. B. (2019). Kadınlara Yönelik Ayrımcılık. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 8. Sayı, 274-286..
- Artar, T. ve Fildiş, A. T. (2021). Türkiye’de Cinsiyet Eşitliği Söylemi ve Uygulamaları: Karşılaştırmalı Analiz. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 5. Cilt 1. Sayı, 1-18.
- Anıl, E., İlkaracan, P., Kılıç, Z., Ronge, K., Seral, G.,ve Ülgen, T. (2001). Birleşmiş Milletler’de Kadının İnsan Hakları Ve Türkiye’nin Taahhütleri. Kadının İnsan Hakları Projesi (KİHP) - Yeni Çözümler Vakfı İrtibat Bürosu.
- Arı, A. (2002). Tevhidi Tedrisat ve Laik Eğitim. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22. Cilt 2. Sayı, 181-192.
- Arısoy, A. ve Demir, N. (2007). Ayrımcılıkla Mücadele Kapsamında Avrupa Birliği Sosyal Hukukunda Kadın, Erkek Eşitliği. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 7. Cilt 2. Sayı, 07-725.
- Armağan, S. (1980). *Bugünkü Anayasa Düzeni*. İstanbul: Yeni Asya Yayınları.
- Arslan, A. ve Akpınar, Ö. (2005). İnas Darülfünunu (1914–1921). Osmanlı Bilimi Araştırmaları, 227.

- Arslan, G. (2004). Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme (Öngörülen Haklar ve Öngörülen Usuller). *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 62. Cilt 1-2. Sayı, 3-43.
- Atak, E. (2019). Avrupa Birliği'nde Kadın Hakları ve Türkiye'nin Uyum Süreci. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Atasoy, H. (2015). Evli Kadının Soyadı Sorunu “Anayasal” Mı? “Bireysel” Mi?. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 5. Sayı, 131-170.
- Avcı, Y. (2007). Osmanlı Devleti’nde Tanzimat Döneminde “Otoriter Modernleşme” ve Kadının Özgürleşmesi Meselesi, OTAM. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 21.cilt 21. Sayı, 1-18.
- Avrupa Komisyonu, Türkiye İlerleme Raporu 2006, Erişim tarihi: 25/10/2022 https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html
- Avrupa Komisyonu, Türkiye İlerleme Raporu 2007, Erişim tarihi: 25/10/2022 https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html
- Avrupa Komisyonu, Türkiye İlerleme Raporu 2008, Erişim tarihi: 25/10/2022 https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html
- Avrupa Komisyonu, Türkiye İlerleme Raporu 2009, Erişim tarihi: 25/10/2022 https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html
- Avrupa Komisyonu, Türkiye İlerleme Raporu 2010, Erişim tarihi: 25/10/2022 https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html
- Avrupa Komisyonu, Türkiye İlerleme Raporu 2011, Erişim tarihi: 25/10/2022 https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html
- Avrupa Komisyonu, Türkiye İlerleme Raporu 2012, Erişim tarihi: 25/10/2022 https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html
- Avrupa Komisyonu, Türkiye İlerleme Raporu 2013, Erişim tarihi: 25/10/2022 https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html
- Avrupa Komisyonu, Türkiye İlerleme Raporu 2014, Erişim tarihi: 25/10/2022 https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html
- Avrupa Komisyonu, Türkiye İlerleme Raporu 2015, Erişim tarihi: 25/10/2022 https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html
- Avrupa Komisyonu, Türkiye İlerleme Raporu 2016, Erişim tarihi: 25/10/2022 https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html
- Avrupa Komisyonu, Türkiye İlerleme Raporu 2018, Erişim tarihi: 25/10/2022 https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html

- Avrupa Komisyonu, Türkiye İlerleme Raporu 2019, Erişim tarihi: 25/10/2022
https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html
- Avrupa Komisyonu, Türkiye İlerleme Raporu 2020, Erişim tarihi: 25/10/2022
https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html
- Avrupa Komisyonu, Türkiye İlerleme Raporu 2021, Erişim tarihi: 25/10/2022
https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html
- Avrupa Komisyonu, Türkiye İlerleme Raporu 2022, Erişim tarihi: 25/10/2022
https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html
- Ayata, A. ve Çeliköz, B. (2016). Küreselleşme Sürecinde Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkileri. Ercan M. ve Ayata A. (Editör), *21. Yüzyılda Türkiye AB İlişkileri: Algılar Sorunlar ve Politik Yaklaşımlar* içinde (ss.79-93), Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ayata, A. ve Takkaç, H. S. (2020). AB-Türkiye İlişkileri Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Politikaları AB İlerleme Raporları Perspektifinden Bir Değerlendirme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20. Cilt 2. Sayı, 197-214..
- Aybay, R. (2010). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Konusunda Bazı Genel Gözlemler ve 14. Protokol. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 88. Sayı, 225-260..
- Aydın, U. Ve Demirkaya, S. (2017). Çalışma Yaşamında Aile Dostu İş Hukuku Uygulamaları. *İş ve Hayat Dergisi*, 3. Cilt 6. Sayı,72-104..
- Aydın, H. (2015). Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Kadın. *Current Research in Social Sciences*, 90-91.
- Azarkan, N. (2016). Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın 01.03.2011 tarih ve C-236/9 Sayılı Kararı Işığında Sigorta Primi Hesaplamasında Cinsiyetin Aktüeryal Bir Faktör Olarak Ele Alınması Üzerine Bir Değerlendirme. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4. Cilt 1. Sayı, 85-128.
- Bakırcı, K. (2014). İstihdamda Cinsiyetler Arası Eşitlik Ve Mevzuatta Ve Kamusal Politikalarda Yapılması Gereken Değişiklikler. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 10. Sayı, 1-37.
- Bakırcı, K. (2015). İstanbul Sözleşmesi. *Ankara Barosu Dergisi*, 4. Sayı, 133-204.
- Baskın, B. (2011). II. Meşrutiyet'te Kadın Eğitimine Yönelik Bir Girişim: İnas Darülfünunu. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 38. Sayı, 89- 123.
- Bayraktar , T. (2018). İstanbul Sözleşmesi ve 2017 Türkiye Gölge Raporuna İlişkin Bir Değerlendirme. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26. Cilt 3. Sayı, 87-111.
- Belek E. Umut, (2016) Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Denetim Mekanizması. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi,

- Belet, N. H. (2022). Ilo'nun Katılımcı Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Denetimi Ve Örgütlerin Kurumsal Yapılarına Etkileri. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 11. Cilt 29. Sayı, 90-107.
- Berktaş, F. (2004). Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye. Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi.
- Bilgili, N. Ve Vural, G. (2011). Kadına Yönelik Şiddetin En Ağır Biçimi: Namus Cinayetleri. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 14. Cilt 1. Sayı, 66-72.
- Birleşmiş Milletler. (1949). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.
- Birleşmiş Milletler. (1979). CEDAW (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi).
- Birinci, G. (2017). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin Kısa Tarihi I: Milletler Cemiyeti'nden Birleşmiş Milletler'e. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 7. Cilt 2. Sayı, 50-81.
- Bitmez, M.N. (2019). İnsan Hakları Ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bağlamında Türkiye'de Kadına Yönelik Sosyal Politikalar. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 4. Sayı, 53-80.
- Bolat, F. ve Develi, A. (2020). Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Politikalarına Avrupa Birliği İlerleme Raporlarının Yansımaları. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4. Cilt 2. Sayı, 4-29.
- Bolcan, A. E. (2006). Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Çalışma Hayatında Kadının Yeri ve Kadın İşsizliği. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Bolcan, A. E. (2010). Avrupa Birliği Direktifleri Işığında Türk Çalışma Mevzuatında Kadın. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 1. Cilt 24. Sayı, 261, 264.
- Bozaslan, Ç. E. (2020). Siyasetle Alâkalı Mı Alâkasız Mı?: Kadınlar Halk Fırkası'ndan Günümüze Kadın-Siyaset İlişkisi. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 4. Cilt 2. Sayı, 49-66.
- Börü, Ş. P. (2017). Kadının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmeler ve Türkiye'nin Konumu. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Özel Sayı 43-63
- Bulut, S. (2013). Türkçülerin Penceresinden Osmanlı'da Kadın Meselesi ve Orta Asya Referansı. *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10. Sayı, 313-336.
- Can, Y. Ve Karataş, A. (2007). Yerel Ekonomilerde Kalkınmanın İtici Gücü Kadın Olarak. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3. Sayı 251-261.

- Canikoğlu, S.K. (2015). Kadınlara Yönelik Şiddetin ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesine Dair Ulusal ve Uluslararası Mevzuat (İstanbul Sözleşmesi ve 6284 Sayılı Kanun), *Ankara Barosu Dergisi*, 3.Sayı 355-378.
- Cihan, Ü.ve Karakaya, H. (2017). Kadın-Erkek Kavramları Bağlamında Şiddet Ve Şiddetle Mücadelede Sosyal Hizmetin Rolü. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17. Cilt 4. Sayı, 297-324..
- Council Of Europe. (2018). <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/grevio> Erişim Tarihi: 18/10/2022.
- Çağır, M. ve Türk, İ. C. (2017). 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi Ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4. Cilt 11. Sayı, 37-50.
- Çamurcu, M. H. (2021). İstanbul Sözleşmesi: Türkiye'de İç Hukuka Etkisi Ve Toplumun Tepkisi. *Ankara Barosu Dergisi*, 79. Cilt 4. Sayı, 63-106.
- Çakır , S. (1994). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Çakmak, D. (2007). Fransız Devrimi'nde Kadın: Eksik Yurttaş. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 7. Cilt 2. Sayı, 727-745.
- Çalık, T. (2016). Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmeleri Kapsamında İnsan Haklarının Korunması. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 24. Cilt 1. Sayı, 69-120.
- Çataloğlu, B. B. ve Güneş Peschke, S. (2020). 30.09.2015 Tarihli Hgk Kararı Ve Sonrası Evli Kadının Soyadına İlişkin Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 69. Cilt 2. Sayı, 399-417.
- Çavuş, M. N. (2021). Taşrada Eğitim-Öğretim Faaliyetlerinin Başlangıcı ve Atatürk Dönemi Sonrasına Yansımaları (1876-1945). *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8. Cilt 2. Sayı, 186-206.
- Çelt, D. (2019). 6284 Sayılı Ailenin Korunması Ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Kapsamında Kolluğun Görev Ve Yetkileri. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23. Cilt 1-2. Sayı, 109-138.
- Dabanlıoğlu, N. (2019). Medeni Ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari 1. Protokol'e Göre Bireysel Şikâyet Usulü. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23. Cilt 1-2. Sayı, 1-51.
- Demirdal, M. (2013). İşkence Ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani Veya Küçültücü Muamele Veya Cezaya Karşı Sözleşme. İnsan Hakları Hukuku, 105.
- Demirkaya, S. ve Güler, C. (2021). Çalışma Yaşamında İşçinin Kişilik Haklarının Korunması Bağlamında ILO'nun 190 sayılı Şiddet ve Taciz Sözleşmesinin Değerlendirilmesi, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 4. Cilt 71. Sayı, 2753-2796.

- Demirtaş, B. ve Küçük, M. (2020). Kız Meslek Liselerinin Günümüzdeki Sorunlarına Yönelik Öğretmen Görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9. Cilt 3. Sayı, 147--159.
- Dinçkol, B. ve Koç, C. (2021). Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi Genel Tavsiyelerinde Kadınların Siyasal Hakları. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 27. Cilt 1. Sayı, 1-15.
- Dinmezpınar, C. (2014). TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu. *Yasama Dergisi*, 28. Sayı, 5-29.
- Doğan, A. (2013). Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Sağlamaya Yönelik Hizmet Veren Kamu Kurumları ve Hizmetleri Üzerine Bir Değerlendirme, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10. Cilt 2. Sayı, 75-95.
- Doğramacı, E. (1989). *Türkiye’de Kadının Dünyası Ve Bugünü*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayını.
- Doğru, O. ve Nalbant, A. (2013). İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi: Açıklama ve Önemli Kararlar. European Union, Council of Europe, 603.
- Donovan, J. (2005). *Feminist Teori*. İletişim Yayınları.
- Durmuş, E. ve Yargı, M.A.(2019) 1917 Tarihli Osmanlı Hukûk-ı Âile Kararnâmesi’ne Yöneltilen Eleştiriler. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15. Sayı, 312-363.
- Durmuş, M.T. (2021). Cumhurbaşkanının Uluslararası Sözleşmeleri Üzerindeki Tasarruf Yetkisi ve Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden Ayrılmasının Hukuki Analizi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 29. Cilt 3. Sayı, 1969-2007.
- Dursun, A. (2021). İstanbul Sözleşmesi'nin İslâm Hukukuna Göre Değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10. Cilt 19. Sayı, 41-69.
- Ekin, A. ve Kayırgan, H. (2013). Uluslararası Alanda ve Türk Hukukunda Eşit Davranma İlkesi Bağlamında Ebeveyn İzni. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15. Cilt, 1045-1066.
- Ekşi, N. (2016). Legal Problems Arising From International Surrogacy In .The Court Decisions. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 22-24
- Erbay, H. (2019). Tarihsel Süreçte Dünyada Ve Türk Toplumunda Kadın Algısı Ve Haklarının Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme. *Ege Sosyal Bilimler Dergisi*, 2. Cilt 1. Sayı, 1-25.
- Ereş, F. (2006). Türkiye’de Kadının Statüsü Ve Yansımaları. *Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19. Sayı, 40-52.
- Erol, S. (2014). Yaşlılık Sigortası Ve Emeklilik Yaşı Tartışması. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1. Cilt 1. Sayı, 40-65.

- Eroğlu K. ve Koç, G. (2012). Düünden Bugüne Sağlık Mevzuatında Kadın Sağlığı Kapsamında Ana Çocuk Sağlığı Hemşirelik Hizmetleri. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 15. Cilt 2. Sayı, 136 -151.
- Ersöz, G.F. (2020). Tanzimat Ve Meşrutiyet Döneminde Kadın Haklarına İlişkin Basın Odaklı Genel Değerlendirme. *Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 6. Sayı, 225-234.
- Erşen, U.B.(2006). Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi Ve Denetim Mekanizması. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Evren, B. ve Girgin, C. D. (1997). *Yabancı Gezginler Ve Osmanlı Kadını*. Milliyet Yayınları.
- Gemalmaz, M. S. (2010). *Ulusüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri II. Cilt Uluslararası Sistemler*. Legal Yayınları.
- Göçmener, S. (2008). Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye' de Kadın Erkek Eşitliği. T.C. Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği İlişkileri Anabilim Dalı. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Göğüsdere, C. (2019). Türkiye'de Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Kamu Kurumları, Sivil Toplum Kuruluşları Ve Kanunlar Özelinde Bir İrdeleme. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 3. Cilt 1. Sayı, 25-37.
- Gökçimen, S. (2008). Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi. *Yasama Dergisi*, 10. Sayı, 5-59.
- Gül, S.S., Özen, B. ve Nizam, K.Ö. (2017). Morçatı Ve Şefkat-Der Örneğinde Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Sivil Toplumun Rolü. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 42. Sayı, 199-226.
- Güneş, A. (2021). Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Bağlamında Toplumsal Cinsiyeti Ana Akımlaştırmanın Kavramsal Analizi. *Sosyal Mucit Academic Review*, 62.
- Güneş, A. (2021). Kesişimsellik Yaklaşımı Bağlamında Kadına Yönelik Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet İlişkin CEDAW Komitesi Genel Tavsiye 35 Sayılı Kararı'nın Analizi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 29. Cilt 3. Sayı, 1739-1771.
- Güneş, G. (2010). Türk Kadınının Muhtarlık Ve Köy İhtiyar Heyetlerine Seçme Seçilme Hakkını Kazanması ve Türkiye'nin İlk Kadın Muhtarı Gül Esin (Hanım). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 9. Cilt 20. Sayı, 171-190.
- Güneş, Ü. (2018). Türkiye'de İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Ulusal İnsan Hakları Kurumları: Kamu Denetçiliği Kurumu Ve Türkiye İnsan Hakları Ve Eşitlik Kurumu. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20. Cilt 1. Sayı, 165-186.
- Günoğur, H. (1993). *Avrupa Birliği Hukuku*.

- Gülmez, M. (2012). 1936 İş Yasası'nın Hazırlık Çalışmaları. *Journal of Social Policy Conferences*, 138.
- Gürcüm, B. H. ve Arslan A. (2017). 19. Yüzyıl Süfraj Hareketinde Sessiz Direnişin Sembolü Olarak Reform Kıyafeti. *İdil Dergisi*, 32. Sayı, 1385-1411.
- Güreşçi, D. (2021). Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet Algısının Analitik İncelemesi (Kocaeli Üniversitesi Örneği). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Anabilim Dalı Çalışma Ekonomisi Bilim Dalı. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Hamamcıoğlu, V. G. (2021). Yürürlükten Kaldırılması Gereken Bir Hüküm Olarak Olağanüstü Durumlarda Ve Pek Önemli Bir Sebep Evlenmeye İzin Verilmesi (TMK m. 124/II). *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12. Cilt 1. Sayı, 85-99.
- Han, E. (2004). *İstihdam, İşsizlik ve Ücret Sorunlarına Çözüm Arayışları*. Ankara: Türkiye Kamu-Sen Ar-ge Yayınları,
- Hasdemir, A. T. (2014). Gelenekselden Yeni Medya Okuryazarlığına: Türkiye Örneğinde Bir Değerlendirme. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2. Sayı, 23-40.
- ILO, Convention 111. (2013, 09 30). ILO. Erişim Tarihi: 15/09/2022 <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/>
- ILO, Convention 156. (2015, 01 02). ILO. Erişim Tarihi: 15/09/2022 http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_IN
- İleri, Ü. (2016). Sosyal Politikalarda Kadın Ve Cinsiyet Ayrımcılığı İle İlgili Başlıca Uluslararası Ve Ulusal Hukuki Düzenlemeler. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 5. Cilt 12. Sayı, 128-153.
- İren, E. (2008). Avrupa Birliği İş Hukuku Yönergeleri Karşısında 4857 Sayılı İş Kanununun Durumu. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk (İş Ve Sosyal Güvenlik Hukuku) Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Keskin, N. (2019). Sosyal Dışlanmanın Avrupa Sosyal Şartı İçerisindeki Yeri ve Önemi. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 3. Cilt 8. Sayı, 261-275.
- Kaçan, G. (2019). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türk Mahkemeleri Kararları Işığında Cinsel Yönelim Temelinde Ayrımcılık Yasağı. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kahraman, M. (2015, 03 09). Anayasada Kadın Hakları, Powerpoint Sunu, Kadına Şiddet ve Haklara Duyarlılık Paneli. Hatay: Hatay Aile ve Sosyal Politikalar İl.
- Kanadoğlu, O. K. (2021). Feminizm Ve Kadın Hakları. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18. Cilt 1. Sayı, 141-169.

- Kartal, C.B. (2016). Türkiye’de Kadınların İlk Defa Oy Kullandığı 1930 Belediye Seçimlerinde Türk Kadınlar Birliği’nin Faaliyetleri. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3. Sayı, 165-197.
- Kaplan, L. (1988). Cemiyetlerde Ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Karabulut, M. (2016). Osmanlı İmparatorluğu’nda 19. Yüzyılda Değişim Süreci, Sosyal Ve Kültürel Durum. *Mecmua*, 2. Sayı, 49-65.
- Karacan, O. (2022). Unutulma Hakkı Ve Cinsel Saldırı Failleri. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19. Cilt 1. Sayı, 191-215
- Karahan, M. S., Arpacı, F. ve Esen, İ. (2022). Türkiye’de Kadınlara Yönelik Şiddetin Uygulanan Sosyal Politikalar Bağlamında Bireysel Ve Toplumsal Boyutlarda Etkileri. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, Özel Sayı, 36-41.
- Karınca, E. (2008). Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle İlgili Ulusal ve Uluslararası Yasal Düzenlemeler. *Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü*.
- Kaypak, Ş. ve Kahraman, M. (2016). Türkiye’de Kadının İnsan Hakları ve Anayasal Yansıması / Women’s Human Rights and Constitutional Reflections in Turkey. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13. Cilt 33. Sayı, 298-315.
- Kırbaş C. S. (2015). Kadınlara Yönelik Şiddetin ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesine Dair Ulusal ve Uluslararası Mevzuat. *Ankara Barosu Dergisi*, 3. Sayı, 355-378.
- Kızılırmak, K. (2020). İstanbul Sözleşmesi’nin Genel İlkeleri Işığında 6284 Sayılı Kanun’un 4. Maddesi Uyarınca Hâkim Tarafından Verilebilecek Koruyucu Tedbirler. *Public and Private International Law Bulletin*,
- Koçak, D. (2019). 17 Şubat 1926’da Kabul Edilen Türk Medeni Kanunu’na Göre Türk Kadınının Hak Ve Özgürlükleri. *Atatürk Dergisi*, 8. Cilt 1. Sayı, 79-98.
- Konan, B. (2011). Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 60. Cilt 1. Sayı, 157-174
- Konuk, B. (2013). Avrupa Birliği Hukukunda Cinsiyet Ayrımcılığına İlişkin Temel Kavramların Değerlendirilmesi. The Review of Basic Concepts of Gender Discrimination in European Union Law. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 1725-1752. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/jyasar/issue/19146/203204>
- Kurt, A. (2012), *Dünden Bugüne Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*. Bursa: Dora Yayınevi.
- Kuyaksil, A. (2009). Türk Anayasalarında Kadın Hakları Ve Gelişimi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6. Cilt 11. Sayı, 328-352.
- Küçükali, A. (2014). Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapının Kadınların Çalışma Hayatı Üzerine Etkileri: Erzurum Örneği. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 9. Cilt 1. Sayı, 1-19.

- MAKAL, O. (2010). *Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Matera, M., Bastian, M. L., ve Kent, S.K. (2013) *1929 Kadın Savaşı: Sömürge Nijerya'da Toplumsal Cinsiyet ve Şiddet*. Palgrave Macmillan, 135-137.
- Maurer, H. (2004). Avrupa Birliğinde Kadın Erkek Eşitliğinde İzlenen Politikalar. AB Ayrımcılıkla Mücadele Semineri. Çalışma Bakanlığı AB Koordinasyon Merkezi Yayını.
- Mayda, A., Yılmaz, M., Ağırcan, D., Altın, N., Aydemir, G. & Aydın, Ö. (2013). Bir Ana Çocuk Sağlığı Aile Planlaması Merkezi'ne Başvuran Hastaların Değerlendirilmesi. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2. Cilt 3. Sayı, 14-19.
- Merder, Ö. F. (2018). Fabrika Kızları "Mills Girls". İzmir Barosu Bülteni.
- MOROĞLU, N. (2004). *AB'ne Giriş Sürecinde Kadın Erkek Eşitliği. Kadın Çalışmalarında Disiplinlerarası Buluşma*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayını.
- Moroğlu, N. (2005). *Uluslararası Belgelerde Kadın Erkek Eşitliği*. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.
- Moroğlu, N. (2006). Avrupa Birliği Antlaşmalarında ve Yönergelerinde Kadın Erkek Eşitliği. *İş Hukuku Dergisi*, 4. Sayı, 209-217.
- Moroğlu, N. (2012). Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi 6284 sayılı Yasa ve İstanbul Sözleşmesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 357-380.
- Moroğlu, N. (2019). İstanbul Sözleşmesi. İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezi.
- Mumcu, N. ve Özer, U. B. (2020). Geçmişten Günümüze Ebelik Eğitimi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 7. Cilt 3. Sayı, 217-222.
- Nurdoğan, A. K. (2018). Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (UÇÖ-ILO) Yüzüncü Yıl Dönümü ve Türkiye İlişkileri. *Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 3. Cilt 4. Sayı, 78-95.
- Odabaşı, Ö. E. (2017). Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay Kararları Çerçevesinde Evli Kadının Soyadı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19. Cilt 1. Sayı, 43-110.
- Odyakmaz, Z. (1989). Anayasalarımızda Kadın Hakları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 455-466.
- Odyakmaz, Z. (2008). Eşitlik Kurumları ve Türkiye'de Durum. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16. Cilt 1. Sayı, 93-116.
- Odyakmaz, Z. (2016). 6701 Sayılı Türkiye İnsan Hakları Ve Eşitlik Kurumu Kanunu Üzerine Bir Değerlendirme. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 7. Sayı, 721-761.

- Öncü Arslan, G. (2012). Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda Soruşturma Usulü. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 37.
- Örnek, S. (2015). ABD’de Kadın Haklarının Gelişimi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29. Sayı, 105-129.
- Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 33. Sayı, 93-112.
- Özçelik, K. F. (2017). Kadınlara Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi’nin Usule Ve Esasa İlişkin Düzenlemeleri Ve Türk Anayasa Hukuku’na Yansımaları. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 8. Sayı, 317-340.
- Özdamar, D. (2006). Pozitif (Olumlu) Ayrımcılık Yönü ile Avrupa Birliği’nde ve Türkiye’de Kadının Hukuki Konumuna İlişkin Son Gelişmeler. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14.cilt 2. Sayı, 11-67.
- Özdemir, H. ve Demirkanoğlu, Y. (2014). Helsinki Zirvesi’nden Günümüze Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinin Ülkedeki Kadın Politikalarına Etkileri. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33. Cilt 2. Sayı, 103-126.
- Özdemir, N. (2021). Mütareke Döneminde Asri Kadın Cemiyeti’nin Faaliyetleri. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 120-121.
- Özer, S. (2013). Kadına Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 29. Cilt 85. Sayı, 131-168.
- Özkan, G. (2017). Kadına Yönelik Şiddet–Aile İçi Şiddet ve Konuya İlişkin Uluslararası Metinler Üzerine İnceleme. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7. Cilt 1. Sayı, 533-564.
- Özkan, A. ve Demir, Ü. (2002). Kadın İstismarı. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 5. Cilt 1. Sayı, 87-92.
- Özön, N. (2013). *Türk Sineması Tarihi 1896-1960*. Doruk Yayınları.
- Öztürk, A. (2012). Uluslararası Siyasette Ve Karar Alma Mekanizmalarında Kadın. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 3. Cilt 1. Sayı, 1-33.
- Öztürk, N. (2017). Ailenin Korunması Ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun Getirdiği Bazı Yenilikler Ve Öneriler. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8. Cilt 1. Sayı, 1-32.
- Öztürk, T. (2007). Türkiye’de Kadın Çalışanların İş Yaşamındaki Yerinin Analizi: İzmir’de Bir Alan Çalışması. Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Parlak, B. (2017). Kadının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmeler ve Türkiye’nin Konumu. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Özel Sayı, 43-63.

- Reçber, B. (2018). Türkiye’de Şiddet Önleme Ve İzleme Merkezleri Etkin Mi? *Journal of Management and Economics Research*, 370.
- Sarıoğlu, P. (2020). Kesişimsellik Teorisi ve Farklılıkların Feminizmi. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 3. Cilt 6. Sayı, 331-352.
- Sayın, A. (2007). Avrupa Birliği’nde Çalışma Yaşamında Kadın Erkek Eşitliği: Türkiye Açısından Bir İnceleme. T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- SERVET, Ö. S. (2019). *Kadın Hakları Bağlamında Türkiye’de Pozitif Ayrımcılık İlkesi*. On İki Levha Yayınları.
- Servet-i Fünun - (4 Kanun-u Evvel, 1324). (1908, 12.17). İslam kadınlarının Bir Teşebbüsü No.:916.
- Sucu, Ş. & Keser, A. (2022). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Tehdidini Ulusal Ve Uluslararası Bağlamda Güvenikleştirme Girişimleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24.cilt 2. Sayı, 727-756.
- Sümer, S. Z. (2009). Tarih İçinde Görünürlükten Kadınların Tarihine: Amerikan Kadın Romanında Feminist Bilinç Ve Politika. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Süral, N. (2002). *Avrupa Topluluğunun Çalışma Yaşamında Kadın-Erkek Eşitliğine Dair Düzenlemeleri Ve Türkiye*. Ankara: KSSGM Yayını.
- Süral, N. (2013). Türkiye’de Kadın İstihdamı: Fırsatlar, Engeller ve Hukuki Çerçeve. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15. Cilt Özel Sayı, 279-310.
- Şahinoğlu, T. Ve Ağırkaya, M. (2021). Kadın İstihdamını Etkileyen Unsurlar ve Bu Unsurların Demografik Özelliklerle İlişkisi: Erzurum İli Örneği. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 6. Cilt 16. Sayı, 398-421.
- Şen, Y. F. (2015). Yaşam Hakkı: İdam, Kürtaj, Ötenazi ve Siyasal Sorumluluk. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19.cilt 2. Sayı, 1-26.
- Şeker, M. (2011). Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Sosyal Projelerin Etkisi: Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM) Projesi Örneği. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 260.
- Şimşek, A.A. (2020). Bir İnsan Hakları İhlali Ve Ayrımcılık Biçimi Olarak Toplumsal Cinsiyet Roller ve Kalıp Yargıları: Cedaw Çerçevesinde Bir İnceleme. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11. Cilt 2. Sayı, 496-513.
- Şimşek, V., (2020). Osmanlı Döneminde Kadının Yeri Üzerine. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4. Cilt 3. Sayı, 191-200.
- T.C. Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, (2014). Türkiye Tarafından Onaylanan Ilo Sözleşmeleri. 203.

- T.C. Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2016). 2015 Yılı Faaliyet Raporu. Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı.
- T.C. Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2018). İş Hayatında Kadın Programı. 20 Nisan 2019 tarihinde İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Program Otoritesi, Erişim Tarihi: 10/09/2022 <http://www.ikg.gov.tr/projeler/is-hayatinda-kadin-programi>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2022). Girişimci Ve İnsani Dış Politika. Erişim Tarihi 30/09/2022 https://www.mfa.gov.tr/turkiye_de-kadin-haklari-alaninda-kaydedilen-gelistmeler.tr.mfa
- Tatlilioğlu, K. (2014). Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2012-2015'in Genel Bir Değerlendirilmesi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3. Sayı, 115,122.
- Taşkent, S. ve Kurt, D. (2014). Uluslararası Düzenlemeler Çerçevesinde Türk İş Mevzuatında Kadın İşçinin Korunması. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 1. Sayı, 29-50.
- Taşkıran, T. (1973). Cumhuriyetin 50. yılında Türk Kadın Hakları. Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayınları.
- Tekbaş, A. (2010). Vergi Kanunlarının Tabi Olduğu Anayasal İlkeleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12. Sayı, 123-191.
- Tezel, S. (1983). *Atatürk Ve Kadın Hakları*. Ankara: Türk Ticaret Bankası'nın Cumhuriyetin 60. Yılına Armağanı. TTK Yayını.
- Turan, N.S. (2012). Modernleşme Olgusunun Osmanlı Toplum Yaşamına Yansımaları ve Ta'addüd-İ Zevcat (Çokeşlilik) Sorunu. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 151.
- Türk, H. S. (2000). Açılış Konuşması. Hukukta Kadın Sempozyumu. KSSGM Yayını.
- Tüzüncan, D. (2016). Kadın İşgücüne Yönelik İlo Sözleşmeleri Ve Uygulanırlığı: Mevzuatlar Açısından Türkiye- İtalya Karşılaştırması. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12. Cilt 2. Sayı, 313-324.
- Ulusoy, Y. ve Çağırhan, T. S. (2020). İş Hukukunda Eşit Davranma İlkesi. *Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies*, 88.
- Urgir, B. (2019, 12 05). Kadın Hakları Mücadeleleri. Erişim Tarihi: 20/09/2022 <https://listelist.com/kadin-haklari-mucadeleleri/>
- Uygun, O. (1996). Türkiye'de Demokrasi Ve İnsan Hakları. İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi.
- Uğuz, B. (2017). Feminist Politika Ekseninde Ankara Kadın Dayanışma Vakfı Örneği, *Fe Dergi*, 9. Cilt 2. Sayı, 43-58.

- Üçışık, H. F. (2016). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve 1982 Anayasası'na Göre Kadınların Çalışması. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2. Cilt 1. Sayı, 111-122.
- Wollstonecraft, M. (2019). *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi*. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yantur, P. (2019). Kalkınma Planları ve Yasal Çerçeve Kapsamında Kadın İşgücü: Türkiye Örneği. *Lectio Socialis*, 14-15.
- Yaşar, S. (2017). İşçi Sigortaları Kurumunun Kuruluşu. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, 7. Cilt 2. Sayı, 211-232.
- Yaraman, A. (2015). *Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili Dişiliksiz Siyaset*. Bağlam Yayıncılık.
- Yeles, S. (1988). Nüfus Planlamasında Halkla İlişkiler. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6. Cilt 1. Sayı, 331-360.
- Yenisey, K. D. (2006). İş Kanunu'nda Eşitlik İlkesi ve Ayırimcılık Yasağı. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 4. Cilt 11. Sayı, 63-82.
- Yıldız, E., Bal, Ö. ve Binbir, S. (2015). Kadına Şiddetin Adı: Mor Halkalar. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8. Cilt 1. Sayı, 139-162.
- Yılmaz, A. (2010). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadın Kimliğinin Biçimlendirilmesi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 9. Cilt 20. Sayı, 191-212.
- Yılmaz, A. E. (2015). Cinsiyet Eşitliği Ve Adalet Perspektifinden Türkiye'de Kadının Siyasal Alana Katılımı. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1. Cilt 1. Sayı, 12-35.
- Yılmaz, E. E. (2020). Türk İş Hukukunda Süt İzni. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 26. Cilt 1. Sayı, 382-399.
- Yılmaz, K.K. (2014). Kadının Bitmeyen Soyadı Sorunu. *Ankara Barosu Dergisi*, 4. Sayı, 581-592.
- Yüksel, M. (2021). AK Parti ve Kadınların Siyasal Temsili. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 16. Cilt 2. Sayı, 99-118.
- Zere, F. (2021). İstanbul Sözleşmesinin, Kadına Yönelik Şiddeti Önlemeye Etkisinin Siyasi Parti Kadın Kolları Üyeleri Açısından Değerlendirilmesi. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5. Cilt 2. Sayı, 623-651.